

Події

Оновлено бібліотеку спеціальної школи

С. 8

Національне надбання

110 років на освітнянській ниві

С. 23-25

Філософський дискурс

Нормалізація культурної травми: межі вибіркової інклюзивності для освіти і суспільства у ситуації війни

С. 29-31

Освіта як фундамент миру

V Саміт перших леді та джентльменів «Освіта, що моделює світ»

З ініціативи Першої леді України **Олени Зеленської** 12 і 13 вересня в Києві відбувся V Саміт перших леді та джентльменів «Освіта, що моделює світ». Цьогоріч захід зібрав найбільшу з часу заснування кількість учасників.

Нинішній Саміт присвячений освіті як основі миру, сталого розвитку, рівності та співпраці. У центрі уваги чотири головні напрями: доступ до освіти як базового права незалежно від обставин, зокрема під час війни; технології та інновації з наголосом на їх етичному використанні; роль освіти в промоції миру та гуманітарних цінностей; учителювання як покликання й професія, що формує покоління.

Перша леді України під час Саміту зазначила, що йдеться про шкільні уроки в буквальному сенсі, і про уроки життя, що їх змушені отримувати українці.

«Головний урок у тому, що права людини, ніби такі очевидні, захищені, фундаментальні, – зовсім не даність. Їх потрібно виборювати й захищати. Право на освіту, право просто піти до школи, вступити до закладу вищої освіти, розвиватися нам зараз також доводиться щоденно фізично захищати», – наголосила Олена Зеленська. Зараз в Україні будують школи в укриттях, щоб в умовах війни діти могли безпечно здобувати освіту, а вчителі – навчати. «Обмежений світогляд, як правило, йде поруч з агресивністю та агресією. Натомість широка обізнаність, як правило, виховує людей толерантних, емпатичних, готових чути та розуміти інших. Є надія, що, якщо спрацює освіта, нам не буде потрібно шукати способи, як подолати конфлікти», – зазначила Перша леді.

Дружина Президента подякувала за особисту участь у Саміті першій леді Австрії **Доріс Шмідауер**, першому джентльмену Данії **Бо Тенсбергу**, першій леді Естонії **Сір'є Каріс**,

Закінчення на с. 22

Свято молодості й таланту

19 вересня у Харкові відзначили День першокурсника під гаслом «Мрій. Дій. Перемагай», організований Департаментом науки і освіти Харківської обласної державної адміністрації за участі Харківської обласної військової адміністрації та Харківської обласної ради. На це свято зібралися студенти з усіх куточків Харкова.

У серці міста, яке відстоює незалежність країни, на заході зібралися не просто студенти, а незламна молодь, яка розпочала здобуття професії. Подія відбулася на сцені Театрально-концертного центру.

Захід був відкритий парадом прапорів 21 закладу вищої освіти Харкова. Дуже символічно, що першим серед них був прапор Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Його несли студентка Навчально-наукового інституту хімічних технологій та інженерії,

заступниця голови органу студентського самоврядування СтудАльянс **Таміла Алієва**. Це стало визнанням лідерської позиції університету, який посів перше місце за кількістю вступників у Харківському регіоні.

«Цього року в закладах вищої освіти нашої області навчаються 105 **тис.** студентів, з них близько 30 **тис.** – першокурсники. Працюємо над тим, щоб кожного року, попри війну, кількість вступників зростала. У регіоні триває розбудова безпечних освітніх просторів, аби й учні, і студенти могли

здобувати знання офлайн або у змішаному форматі. Харківщина була і залишається освітнім центром України. Підтримуємо наші університети й студентську спільноту. Прагнемо, щоб молодь планувала своє майбутнє на рідній землі, долучалася до відбудови та зміцнення сучасної, незалежної держави», – зазначив голова Харківської обласної військової адміністрації **Олег Синегубов**.

Під час урочистостей першокурсники, зараховані до закладів вищої освіти, традиційно дали клятву, яка символізує їхнє приєднання до студентської спільноти.

Першокурсники мали можливість дізнатися більше про діяльність Студентського самоврядування, послухати цікавих спікерів та поділитися власним досвідом. Зустріч була сповнена енергії та натхнення,

адже студенти не тільки отримали нові знання, а й відчували важливість своєї діяльності у майбутньому розвитку нашої країни.

Святковий концерт став справжнім святом для студентства Харківщини. У програмі звучали справжні шедеври, створені талановитими студентами – від музичних композицій до неймовірних танцювальних номерів. Студенти демонстрували свої творчі здобутки, показуючи всю глибину таланту й креативу, притаманного харківському молодому поколінню.

На сцені Театрально-концертного центру виступили художні колективи університетів. Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди представили директор культурно-мистецького центру Олександр Канунніков, ансамбль сучасного та естрадного танцю «Starlight», народний ансамбль естрадно-спортивного танцю «Бумеранг». Разом вони відкривали святкову програму та дарували яскраві виступи, що заряджали зал енергією та створювали святковий настрій.

Глядачі оцінили й виступ народного художнього колективу – вокал-шоу-бенду «Сузір'я» Палацу студентів НТУ «ХПІ».

Свято не обійшлося без приємних сюрпризів для студентів – здобувачі вищої освіти отримали подарунки з мерчем Харкова, що стало чудовим символом єдності та гордості за своє місто.

Навіть у часи випробувань Харківщина залишається освітнім і культурним центром України. Тут формується нове покоління, яке не лише здобуває знання, а й активно творить мистецьке, духовне та культурне життя нашої країни!

Місто радо зустрічало студентів, які, незважаючи на випробування часу, готові не лише здобувати знання, а й працювати на благо нашої країни. Святкування Дня першокурсника – потужний сигнал про те, що місто Харків, незважаючи на всі труднощі, залишається форпостом освіти, науки й творчості. Молодь, яка стоїть на порозі нових знань і можливостей, готова до великих звершень.

Діма ДІМІТРОВ,
«ОІС»,
за матеріалами
з відкритих джерел

Другий цикл Програми для менеджерів університетів розпочато

19 вересня підсумковою онлайн-конференцією завершився перший цикл Програми професійного розвитку академічних менеджерів для керівного складу університетів України. Ця Програма є унікальною ініціативою Міністерства освіти і науки України, що реалізує British Council Ukraine в межах спільного проєкту МОН України та World Bank Ukraine «Удосконалення вищої освіти в Україні заради результатів». До розроблення Програми та проведення тренінгів у першому циклі залучено вчених Інституту вищої освіти НАПН України: директора **Ірину Драч**; радника при дирекції **Світлану Калашнікову**; головного наукового співробітника відділу взаємодії університетів і суспільства **Олену Оржель**; старшого наукового співробітника відділу взаємодії університетів і суспільства **Наталію Шофолову**.

На конференції команди з 60 університетів представили інституційні проєкти змін в університетах, спрямованих на впровадження політики МОН України, а 444 учасники основного складу (разом із представниками резерву) успішно пройшли підвищення кваліфікації та отримали відповідні документи. Навчання складалося з чотирьох модулів – «Університет у контексті суспільних трансформацій», «Стратегування в умовах невизначеності», «Управління персоналом», «Фінанси, ресурси, проєкти» – і триватиме до кінця березня 2026 року.

У другому циклі Програми професійного розвитку академічних менеджерів для керівного складу університетів України, до проведення якого буде залучено Ірину Драч, Світлану

Калашнікову, Олену Оржель, Наталію Шофолову, візьмуть участь 85 команд – 571 академічний менеджер. «Другий цикл запускаємо як інструмент впровадження політики МОН України у кожному університеті. Програму синхронізовано з нашими пріоритетами: оновлено формулу фінансування з коефіцієнтом підтримки прифронтових територій, передбачено реальні індивідуальні траєкторії для студентів, сильні наглядові ради та відповідальне управління. Очікуємо від учасників керованих змін і публічних результатів нових регламентів, партнерств для дуальної освіти, прозорих фінансових практик, які відчують студенти вже цього навчального року», – зазначив заступник Міністра освіти і науки України **Микола Трофименко**.

Ірина ДРАЧ,
спеціально для «ОІС»

Українсько-угорський педагогічний діалог

3 жовтня в Посольстві Угорщини в Україні відбувся урочистий захід, присвячений 250-річчю від дня народження Терези Брунсвік та вшануванню пам'яті Софії Русової – видатних педагогинь, фундаторок дошкільної освіти.

Організатори – Посольство Угорщини в Україні та Педагогічний музей України.

Захід відкрив Надзвичайний і Повноважний Посол Угорщини в Україні **Антал Хеїзер**, який наголосив на культурно-освітній співпраці між Україною та Угорщиною. Президент Національної академії педагогічних наук України, академік НАН і НАПН України **Василь Кремень** зупинився на символічності поєднання імен Терези Брунсвік і Софії Русової – двох видатних постатей, яких єднає ідея гуманістичного виховання, любові до дитини й прагнення до оновлення суспільства через освіту. Він зазначив, що педагогічні ідеї

цих двох жінок перегукуються з цінностями сучасної української освіти.

У науковій частині заходу виступили відомі вчені Національної академії педагогічних наук України – академік НАПН України, доктор педагогічних наук, професор **Ольга Сухомлинська** (доповідь «Василь Сухомлинський: приклад українсько-угорського діалогу»); директор Педагогічного музею України, доктор педагогічних наук **Олександр Міхно** (доповідь «Дві педагогині – одна місія: Тереза Брунсвік і Софія Русова як фундаторки дошкільної освіти»); доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу дошкільної освіти Інституту педагогіки НАПН України **Ольга Рейпольська** (доповідь «Дошкільна освіта України в умовах воєнного стану: виклики та перспективи»).

Важливою складовою заходу став виступ **Єви Хеїзерне Хегедюш**, дипломата Посольства

Угорщини з питань культури й освіти, яка представила історичну довідку про спадщину Терези Брунсвік та продемонструвала відео привітання **Корнелії Тома**, представниці Угорського меморіального комітету імені Терези Брунсвік.

Втілення ідей Т. Брунсвік і С. Русової у сучасній педагогічній практиці розкрили у своїх виступах керівник дошкільного відділення Національного педагогічного факультету, директор Центрального дитячого садка м. Надканижа д-р **Едіт Неметне Ковач**; голова Національної професійної асоціації керівників дитячих садків, провідний педагог дошкільного виховання **Еріка Шоварі-Кіш**; соціальний педагог, директор музею Софії Русової закладу дошкільної освіти № 584 імені С. Русової м. Києва **Людмила Синекон**.

Музичну атмосферу заходу створив український піаніст, лауреат міжнародних конкурсів,

кандидат мистецтвознавства, доцент НМАУ ім. П.І. Чайковського **Ігор Рябов**, виконавши сонати Людвіга ван Бетховена.

Подія стала прикладом плідної міжнародної співпраці у сфері освіти, науки та культури, засвідчивши спільність гуманістичних ідей, що поєднують Україну та Угорщину в осмисленні спадщини двох великих педагогинь – Терези Брунсвік і Софії Русової. Учасники зазначили про важливість постійного українсько-угорського педагогічного діалогу, спрямованого на збереження й розвиток європейських освітніх цінностей, гуманізму та взаємоповаги між народами.

Олександр МІХНО,
спеціально для «ОіС»

Підписано знаковий меморандум про співпрацю

8 жовтня в Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка і Українському Вільному Університеті (Мюнхен, Федеративна Республіка Німеччина) відбулася урочиста онлайн-церемонія підписання Меморандуму про співпрацю.

Подія стала важливим етапом розвитку міжнародного освітнього партнерства й підтвердила прагнення університетів до

співпраці у спільному європейському науково-освітньому просторі.

Від ЛНУ імені Тараса Шевченка участь у зустрічі взяли ректор, професор **Олена Караман**, а також представники наукової й студентської спільноти. Український Вільний Університет представляла його ректор, професор **Лариса Дідковська**.

Меморандум передбачає обмін досвідом,

участь у спільних наукових та освітніх програмах, розвиток академічної мобільності викладачів і студентів, а також створення спільних дослідницьких проєктів.

Ректор ЛНУ імені Тараса Шевченка Олена Караман наголосила, що обидва університети мають спільну місію – збереження української академічної традиції, утвердження свободи, демократії та європейських цінностей у сфері освіти й науки. Професор Лариса Дідковська зауважила, що університети мають дещо спільну історичну долю.

Підписання угоди стало знаковим кроком у розширенні міжнародної діяльності університетів, орієнтованої на співпрацю в науковій, культурній та освітній галузях.

Діма ДІМІТРОВ,
«ОіС»

Поповнення фондів у Всеукраїнський день бібліотек

У Центральній міській бібліотеці ім. І.П. Котляревського м. Ізмаїла 30 вересня, у Всеукраїнський день бібліотек, було започатковано нову традицію: бібліотека отримала в подарунок від Національної академії педагогічних наук України книги, що будуть корисними історикам, філологам, освітянам і студентам.

Всеукраїнський день бібліотек було встановлено 1998 року Указом Президента як визнання вагомості ролі книгозбірень у житті суспільства. Це свято не лише бібліотекарів, а й усіх, для кого книга є невід'ємною частиною життя.

До присутніх звернулася директор ЦМБ ім. І.П. Котляревського **Галина Дойкова**, яка щиро привітала колег із професійним святом, відзначивши цінність діяльності бібліотек для суспільства. Особливо виокремила Галина Дойкова функції бібліотек, як культурних осередків і хабів для масових подій і спілкування.

Цьогоріч на урочисте зібрання працівників бібліотек завітала почесна гостя – кандидат педагогічних наук, завідувач сектору науково-аналітичної обробки та поширення інформації Національної академії педагогічних наук України, головний редактор газети «Освіта і суспільство» **Лідія Ткаченко**. Вона коротко зазначила про діяльність Національної академії педагогічних наук України, наголосивши на науково-інформаційній діяльності

книгозбірни у складі НАПН України – Державної науково-педагогічної бібліотеки імені В.О. Сухомлинського. «Книга є і залишатиметься незмінним атрибутом інтелектуальної діяльності. Особливо така книга, що містить дослідницький контент, інформацію з архівних джерел, описи історичних подій», – зауважила науковиця. Вона наголосила на унікальних традиційних функціях бібліотек у суспільстві та презентувала видання, передані Національною академією педагогічних наук України.

Серед переданих книг – п'ятитомне зібрання вибраних праць академіка НАН України, академіка НАПН України, міністра освіти і науки України (2000-2005) **Василя Кременя**, що відображає розвиток української освіти від 1997 року й до сьогодення. «Ці книги – не лише для фондів бібліотек. Вони будуть корисними щодня історикам, освітянам і студентам, адже містять цінні документальні матеріали, наукові статті та інтерв'ю, що допомагають досягнути розвитку нашої держави через зміни в освіті», – зазначила Лідія Ткаченко.

Окремо були презентовані видання академіка **Володимира Мельниченка** – монографії про Тараса Шевченка, Михайла Грушевського, а також бібліографічне видання «Сім років після 70». Дослідник створив унікальні праці, що висвітлюють внесок українських

діячів у розвиток науки й культури XIX–XX століть.

Цікавою є колективна монографія про Григорія Сковороду, підготовка якої тривала понад 15 років, що висвітлює розвиток науки та культури XVII–XVIII століть на теренах України у зв'язку із постаттю Сковороди, видану цього горіч Університетом Григорія Сковороди в Переяславі.

«Щороку, попри обмежений бюджет, Ізмаїл знаходить можливість оновлювати книжковий фонд, а подаровані видання відразу йдуть у користування читачів», – наголосив заступник Ізмаїльського міського голови **Сергій Лузанов**, який привітав бібліотекарів міста з професійним святом, та додав: «Бібліотеки завжди були осередками духовності, культури й знань. Нині вони стали сучасними інформаційними центрами, а в умовах війни їх значення особливо зросло: книга є зброєю віри та надії, допомагає українцям

вистояти й дивитися у майбутнє з оптимізмом. Попри брак кадрів і фінансові труднощі, бібліотекарі впроваджують нові методи роботи, роблять усе, аби сучасна література доходила до кожного читача. Дякую всім, хто підтримує бібліотеки й утримує увагу читача навіть у складних умовах».

Лідія Ткаченко запевнила, що започаткована традиція передачі унікальних видань від Національної академії педагогічних наук України Ізмаїльській «Котляревці» триватиме в майбутньому. На завершення урочистостей пролунали слова вдячності українським воїнам і силам безпеки за можливість працювати й відзначати професійне свято: «В умовах повномасштабного воєнного вторгнення росії в Україну ми маємо можливість жити, планувати майбутнє, розвиватись, виховувати дітей виключно завдяки самовідданій мужності наших героїчних Сил безпеки і оборони України, які тримають над нами небо та надають нам можливість зустрічати кожен новий день. Підтримуймо наші героїчні ЗСУ!»

Бібліотекарі побажали всім миру, здоров'я та віри у найкраще майбутнє.

Ірина КОРОЛЬКОВА,
член НСЖ України

Фото Тетяни КОРНІЛОВОЇ

Правова освіта без бар'єрів

Нещодавно в Одеському ліцеї № 69 відбулася панельна дискусія «Правовий захист учасників освітнього процесу».

Захід став майданчиком для відкритого діалогу між керівниками закладів освіти, юристами та представниками правоохоронних органів. Учасники зібралися з однією метою – напрацювати ефективні алгоритми дій, що дозволить захищати права учнів, педагогів і батьків у щоденному існуванні.

Модераторами заходу виступили директор Одеської гімназії № 77 Михайло Серебро; директор Одеського ліцею № 69 Тимур Остапенко.

До обговорення приєднались фахівці: адвокат, кандидат юридичних наук Анастасія Хижняк; доцент кафедри цивільного права НУ «Одеська юридична академія» Катерина Глиняна та інспектор ювенальної превенції Національної поліції Ілля Бондарчук.

Увагу було приділено трьом ключовим темам: Булінг у школах, Благодійна допомога закладам освіти, Вплив сімейних спорів на навчання.

Окремий блок дискусії був присвячений проблемі булінгу. Учасники аналізували конкретні кейси та судові рішення, що вже сформували правозастосовну практику в Україні.

Вчителі та директори отримали практичні рекомендації:

- як правильно фіксувати випадки булінгу;
- у які строки та в якій формі реагувати адміністрації;

• яка відповідальність передбачена для різних учасників інциденту.

«Школа повинна бути простором безпеки, де кожна дитина відчуває захист. Закон – це інструмент, яким маємо користуватися грамотно», – наголосила адвокат Анастасія Хижняк.

Другий напрям стосувався правових нюансів благодійних внесків. Йшлося про прозоре оформлення, підготовку документів і обов'язкову звітність.

Учасники погодилися, що юридична коректність у цьому питанні формує довіру до закладу, підвищує рівень партнерства з батьками й захищає школу від потенційних ризиків.

Не менш важливою стала тема впливу шлюбно-сімейних конфліктів на роботу школи. Адвокати розглянули приклади судових справ стосовно визначення місця проживання дитини, графіку зустрічей з одним із батьків та позбавлення батьківських прав. Ці процеси, як з'ясувалося, безпосередньо впливають на щоденну діяльність школи: адміністрація змушена контактувати з адвокатами, батьками та державними органами, що потребує чітких правових знань.

Особливістю дискусії став практичний формат. Учасники працювали з кейсами, що відображають реальні ситуації з життя освітніх закладів. Присутні не лише ознайомилися з актуальною судовою практикою, але й разом знайшли найбільш дієві правові рішення.

Обговорено приклади справ,

що розглянуто судами Одеси, Одеської області та всієї України. Це дало змогу з'ясувати, як законодавство застосовують на практиці й чим відрізняється підхід різних інстанцій.

Завершальним етапом стало відкрите обговорення та формування резолюції. У документі зафіксовано ключові тези та пропозиції, які було презентовано на серпневій конференції освітян:

- Недостатній рівень правової грамотності педагогічних працівників та батьків, що ускладнює реагування на конфліктні та кризові ситуації в освітньому процесі.
- Неправильна кваліфікація різних за суттю діянь, що призводить до юридичних помилок і неправомірних управлінських рішень у школах.

• Порушення порядку оформлення діяльності благодійних та громадських організацій при наданні допомоги закладам освіти.

• Вплив сімейних спорів між батьками на освітні правовідносини, що безпосередньо ускладнює роботу адміністрацій закладів освіти.

«Наше завдання – перетворити правову освіту із формальності на щоденну практику. Саме тоді ми отримаємо сильну і захищену школу», – підсумував директор ліцею № 69 Тимур Остапенко.

Подія завершилася у конструктивній атмосфері неформального спілкування. Учасники зробили спільне фото на згадку та домовилися про подальшу співпрацю.

Організатори подякували Департаменту освіти Одеської міської ради за підтримку. Панельна дискусія у Ліцеї № 69 стала прикладом того, що правова освіта може бути живою, практичною та доступною.

Сергій ПЕНЯЄВ,
консультант КУ «Одеський центр професійного розвитку педагогічних працівників»,
голова правління Одеської міської організації ВГО
«Громадська рада освітян і науковців України»

Хаб у закладі освіти – це багатофункціональний простір, що охоплює освітні, соціальні, практичні та розвивальні аспекти, створюючи унікальне середовище, практичний майданчик для навчання, співпраці та взаємодії.

Поєднання традиційних навчальних лабораторій і майстерень у діяльності кулінарного хабу створює потужну синергію, що значно посилює освітній процес у закладі. Тут здобувачі освіти отримують реальний практичний досвід, працюючи із сучасним обладнанням, вивчаючи нові технології приготування їжі та опановуючи тонкощі кулінарного мистецтва. Це місце, де теорія одразу перетворюється на практику, роблячи навчання максимально ефективним.

Кулінарний хаб є ідеальним місцем для розвитку м'яких навичок. Робота в команді, ефективна комунікація, вирішення проблем, аналітичне мислення – невід'ємні складові процесу приготування їжі. Здобувачі освіти вчаться розподіляти обов'язки, слухати один одного, разом долати труднощі та радіти спільним досягненням. Це також сприяє розвитку лідерських якостей та відповідальності, оскільки кожен учасник відчуває свою роль у загальному успіху.

Кулінарний хаб став навчально-практичним полігоном і для проведення практичних модулів та навчань, що є необхідними для отримання чи підтвердження кваліфікації різним категоріям населення. Замість теоретичних іспитів здобувачі кваліфікації можуть демонструвати свої вміння в реальних умовах сучасно обладнаної кухні.

З вересня 2023 року і донині у Кваліфікаційному центрі Шосткинського вищого професійного училища було проведено 30 процедур оцінювання й визнання результатів навчання та видано 30 сертифікатів про присвоєння професійних кваліфікацій за професією «Кухар»

Новий тренд профтехосвіти у Шосткинському ВПУ

У сучасному освітньому просторі, де традиційні методи навчання трансформуються під впливом інновацій та вимог ринку праці, Шосткинське вище професійне училище робить значний крок вперед, відкривши Кулінарний хаб.

та «Кондитер». Сертифікат про присвоєння /підтвердження кваліфікації, виданий КЦ, визнається державою і також може використовуватися для працевлаштування і є чинною альтернативою диплому.

Кулінарний хаб стає платформою для практичної підготовки та інновацій, а Кваліфікаційний центр – авторитетним органом, що підтверджує якість і відповідність здобутих навичок професійним стандартам. Це синергія, яка посилює престиж освіти та конкурентоспроможність випускників. Створене середовище, з його сучасним обладнанням та гнучким простором, ідеально підходить для організації майстер-класів та інших видів обслуговування. Ця функція є ключовою для залучення нових можливостей, розширення взаємодії навчального закладу зі соціальними партнерами, роботодавцями, громадськими організаціями тощо.

«Відкриття й діяльність хабу – яскравий приклад того, як інноваційний підхід може створити новий вимір навчання, де знання набуваються через досвід», – зазначила ректор Департаменту освіти і науки Сумської обласної державної адміністрації **Вікторія**

Грובה про інновацію.

Майстер-класи, кейтерингове обслуговування, мобільні обіди та інші види діяльності є не просто додатковою активністю, а потужним інструментом маркетингу та розвитку, що суттєво підвищує престиж закладу освіти, ефективно рекламує робітничі професії, підвищуючи їхню привабливість та статус. Це також надзвичайно цінний ресурс для розроблення освітніх програм. Його сучасна інфраструктура, орієнтованість на реальні потреби галузі створюють можливість для створення актуальних, ефективних та сучасних навчальних курсів.

Тренери хабу є учасниками важливої ініціативи – освітньої програми за новою професією «Кухар закладу освіти», яка вперше впроваджується

у Сумській області. Програма стала відповіддю на сучасні виклики у сфері шкільного харчування та необхідності підготовки кваліфікованих кухарів, здатних працювати відповідно до реформованих стандартів та впроваджувати здорове, збалансоване меню у закладах освіти. Цей досвід – важливий крок не лише для закладу, а й для розвитку професійної освіти регіону. Досвідчені тренери кулінарного хабу у практичному форматі передають досвід, демонструючи сучасні підходи до організації харчування та допомогли адаптувати нові рецепти до умов конкретного закладу освіти 26 працівникам шкільних їдалень Шосткинської та Кролевецької громад.

Педагоги закладу розробили й інші короткотривалі модульні програми: приготування

морозива у фрізері, сувід, приготування на грилі, вакуумування продуктів, укладання збірників рецептур тощо. Кулінарний хаб – це ідеальна платформа для впровадження та ефективної реалізації короткотривалих модульних програм. Його адаптивність, сучасне обладнання та інтерактивне середовище створюють унікальні умови для швидкого й цілеспрямованого здобуття конкретних навичок. Це вихід за межі традиційного довготривалого навчання.

Таким чином, кулінарний хаб є не просто додатковою опцією, а стратегічною інвестицією у якість підготовки кухарів для закладів освіти. Він забезпечує не лише технічні навички, а й формує комплексні компетенції, необхідні для успішної та відповідальної роботи у такій важливій сфері, як дитяче харчування.

Інтеграція кулінарного хабу в освітній простір є сучасним трендом, необхідним кроком для створення комплексного та ефективного навчального середовища, що дозволяє готувати не лише висококваліфікованих фахівців, а й адаптованих до викликів сучасності, творчих та соціально відповідальних особистостей, які зможуть успішно реалізувати себе у гастрономічній галузі і не тільки.

Світлана КОВТУН,
директор,
і Наталія СКОМОРОХА,
заступник директора з НВР
ДПТНЗ «Шосткинське вище професійне училище»

Оновлено бібліотеку спеціальної школи

Ужовтні в КЗО «Криворізька спеціальна школа «Сузір'я» ДОР» відбулася важлива подія – відкриття оновленої шкільної бібліотеки.

Підрозділ був створений у 1969 році. Основне його завдання – забезпечення освітньо-реабілітаційного і виховного процесів, виховання читацької культури, формування навичок користування довідковою літературою тощо. Модернізація приміщення дозволила пристосувати бібліотекарську діяльність до сучасних вимог Нової української школи, зробити бібліотеку комфортним освітньо-інформаційним простором для учнів з особливими освітніми потребами, вчителів та батьків.

У бібліотеці встановлено сучасні ергономічні меблі (стелажі для книг, столи для індивідуальної та групової роботи, зручні стільці, здійснено раціональне зонування приміщення, покращено естетичне оформлення бібліотеки (освітлення, кольорове рішення, декоративне оформлення). Цим створено комфортне

Дніпропетровської обласної ради Олена Ольшанська та Андрій Соколов, начальник управління з питань охорони здоров'я, соціальної політики та розвитку освітньої галузі Анатолій Коломоєць на чолі з головою обласної ради **Миколою Лукашуком**, яких щиро вітали діти та їхні педагоги.

Під час заходу гості мали можливість ознайомитися з оновленим інтер'єром бібліотеки, оцінити її сучасне оформлення, функціональне зонування та зручність для користувачів, наголосивши, що інвестиції у розвиток спеціальної освіти – це інвестиції у майбутнє громадян з особливими потребами.

Керівництво школи, педагогічний колектив щиро подякували благодійникам за небайдужість, підтримку освітніх ініціатив та розуміння важливості створення сучасного, естетично привабливого й затишного простору для дітей. На знак вдячності гостям було висловлено подяку та вручено символічні сувеніри.

Відкриття модернізованої бібліотеки стало справжнім святом для всієї шкільної родини – прикладом успішної співпраці громади, спонсорів і педагогів задля розвитку якісного освітнього середовища.

Юлія ЕСЬКО,
в.о. директора
КЗО «Криворізька спеціальна
школа «Сузір'я»
Дніпропетровської
обласної ради

середовище для навчання та відпочинку, значно розширено можливості організації культурно-просвітницьких заходів з перспективою розвитку електронних ресурсів бібліотеки, впровадження інтерактивних форм роботи з учнями.

Завдяки фінансовій підтримці депутатів **Олени Ольшанської, Анатолія Коломоїця, Олександра Савченка** було придбано комфортні меблі та створено сучасні умови навчання, читання та відпочинку у шкільній бібліотеці.

У день урочистого відкриття модернізованої шкільної бібліотеки до закладу завітали заступники голови

Захід відкрила Президент ВАПП **Катерина Мірошниченко**, яка привітала колег із знаменною датою та відзначила, що громадська організація сприяє розбудові сучасної, престижної, затребуваної суспільством системи підготовки кваліфікованих фахівців для всіх галузей господарства, яка матиме випереджувальний характер, що відповідатиме потребам не лише нинішнього, а й завтрашнього дня.

До учасників зустрічі звернулася заступниця Голови Офісу Президента України **Олена Ковальська**, яка передала вітання від Президента України, відзначила його послідовну політику підтримки освіти, та професійної освіти зокрема. Серед останніх важливих кроків – прийнято Закон України «Про професійну освіту», щорічно у державному бюджеті передбачено кошти на модернізацію матеріально-технічної бази закладів професійної освіти.

Цікавим і змістовним був виступ голови підкомітету з питань професійної та фахової передвищої освіти Комітету ВРУ з питань освіти, науки та інновацій **Ольги Коваль**. Серед основних меседжів – робота над розробленням та ухваленням Закону України «Про професійну освіту», важливість співпраці для його впровадження, необхідність продуктивної співпраці з громадськими об'єднаннями та визнання важливої ролі професійної освіти у відбудові економіки нашої країни.

Спогадами про історичний шлях ВАПП поділився Президент ВАПП у 2005–2015 роках, народний депутат IV–V скликань **Микола Садовий**, який згадав добрим словом ветеранів професійної освіти та ВАПП, звернув увагу на необхідність утворення нових стереотипів у суспільстві щодо професійної освіти, яка вважатиметься престижною.

Глибоким та емоційним був виступ академіка-секретаря Відділення професійної освіти і освіти дорослих НАПН України, члена Президії ВАПП **Неллі Ничкало**. Серед основних ідей академіка – збереження і розширення функцій громадської організації, посилення співпраці із державними структурами, визнання досягнень ВАПП упродовж 30 років діяльності. Нелля Ничкало виконала особливо приємну місію – вручення нагород кращим працівникам закладів професійної освіти від Національної академії педагогічних наук України.

Відзначаємо, шануємо, плануємо

10 жовтня 2025 року відбувся урочистий захід, присвячений 30-річчю Всеукраїнської асоціації працівників професійно-технічної освіти за участі членів Президії і Ради ВАПП, представників закладів професійної освіти та друзів професійної освіти. Зустріч однодумців відбулася в атмосфері тепло-го спілкування представників урядових структур, наукової еліти, об'єднань роботодавців із активом організації, відбувся обмін думками, спрямованими на реалізацію завдань нової професійної освіти.

За активну громадську позицію та з нагоди ювілейної дати понад 300 працівники закладів професійної освіти отримали відзнаки інагородили.

Учасники зустрічі обговорили основні думки, що представили у виступах члени Президії ВАПП – директор Інституту професійної освіти НАПН України **Валентина Радкевич**, директор Навчально-наукового інституту менеджменту та психології УМО НАПН України **В'ячеслав Супрун**, доктор педагогічних наук, професор **Лариса Сергєєва**, член Президії ВАПП, головний консультант секретаріату Комітету з питань освіти і науки ВРУ у 2015–2024 рр. **Алла Луцька**. І знову було вшановано працівників професійної освіти, які отримали відзнаки від ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України та Навчально-наукового інституту менеджменту та психології УМО.

Змістовними і важливими були виступи представників роботодавців, які відзначили надзвичайну потребу в кваліфікованих кадрах як в умовах сьогодення, так і в майбутньому. На ці проблеми звернули увагу Голова профспілки працівників будівництва і промисловості будівельних матеріалів України **Василь Андреев**; директор Інституту професійних кваліфікацій, член Президії ВАПП **Родіон Колишко**; керівник освітніх програм ТОВ «КНАУФ. Україна» **Тетяна Остапченко**. Учасники зустрічі зазначили, що подолання професійно-кваліфікаційного дисбалансу

на ринку праці – це серйозна проблема, для розв'язання якої необхідно використати всю наявну професійно-технічну базу, модернізувавши її до належного рівня. Підготовку висококваліфікованих фахівців можуть забезпечити коледжі професійної освіти, але для цього необхідна суттєва, радикальна перебудова всієї професійної освітньої галузі. Основа успіху – синергія зусиль професійної освіти та роботодавців за умови суттєвої підтримки держави.

На важливості врегулювання проблем, що існують у системі підготовки кваліфікованих кадрів та потребують додаткової уваги громадськості, акцентували увагу віцепрезидент ВАПП 1995–2017, член Президії ВАПП **Василь Петрович**, віцепрезидент ВАПП з 2017 року **Руслан Недашківський**, віцепрезидент ВАПП із 2023 року **Микола Несен**.

Важливими були вітання від Ради ветеранів працівників профтехосвіти, що їх надіслав **Анатолій Сімак** та звернення від заступника Голови Ради при Президентові України з питань розвитку професійної (професійно-технічної) освіти України **Юрія Морзе**.

До виступів біля вільного мікрофону долучилися представники регіональних асоціацій ВАПП **Віктор Василенко** (Дніпро), **Ніна Ткаченко** (Харків), **Андрій Стецюк** (Вінниця).

За результатами зустрічі ухвалено рішення проаналізувати додатково проблемні статті нового Закону України «Про професійну освіту», що містить багато новацій, але є положення, що потребують додаткового детального опрацювання, внесення коректив та роз'яснень.

Загалом учасники зібрання відзначили, що нині широта, радіус дій і глибина запропонованих

змін надзвичайно великі. Вони охоплюють всі сектори і рівні: законодавство, нормативні документи, структуру управління та фінансування всієї системи (центрального, регіонального рівня, навчальні заклади), зміст і форми, матеріальне та методичне забезпечення, засоби навчання, зокрема цифрові освітні ресурси, формування нових кваліфікацій і рівнів, нових типів навчальних закладів, перенавчання на новітні технології професійної освіти керівного та педагогічного персоналу та ін.

Виклики, що стоять перед системою професійної освіти, носять глобальний характер. Адже саме на нашу галузь – професійну освіту, чекає головне призначення: у найкоротший час відбудувати все зруйноване, відродити економіку України на новому технологічному рівні, щоб стати потужною конкурентоспроможною державою, яка пишається своїми творцями та шанує людей із «золотими» руками і серцем. Тому діяльність ВАПП залишається важливим інструментом реалізації цих завдань, і разом зі всіма закладами професійної освіти та партнерами докладатиме зусилля для збереження і розвитку системи підготовки кваліфікованих кадрів, забезпечення доступності надання освітніх послуг, формування якісно нового людського капіталу, що відповідатиме потребам країни, ринку праці та інтересам особистості.

Катерина МІРОШНИЧЕНКО,
президент ВАПП

Місця, які я обов'язково відвідаю після ПЕРЕМОГИ

Був світанок. Зі сторони кордону чулися вибухи, які наближалися й наближалися, загравою спалахуючи за засніженим полем... Так, 24 лютого 2022 року війна увірвалася в моє життя, наше життя. Було страшно... Страшно й зараз, коли виє сирена, коли здригається повітря, коли в нічному гулі ввижаються рашистські танки... Та в серці живе ВІРА: віра в міць ЗСУ, віра в силу єдності нащадків козацького роду, віра в незламність рідної України, віра в ПЕРЕМОГУ.

Вона прийде. А я обов'язково пройду її героїчними шляхами.

Початком мого маршруту буде пункт пропуску «Бачівськ», де наші прикордонники першими вступили в смертельний бій із путінськими загарбниками... На відновленому кордоні я з гордістю прочитаю напис «УКРАЇНА» і відчую неймовірну любов до землі, политої кров'ю борців за свободу і незалежність, до просторів, уквітчаних цвітом калини, до краю, де я народилася і який не покинула в найскрутніші і найстрашніші дні війни...

Обов'язково відвідаю Охтирку – містечко на рідній Сумщині, яке опинилось в оточенні російських військ на початку вторгнення. Попри запеклі бої, облоги та обстріли місто не скорилося окупантам і було нагороджене званням «Місто-герой». Покладанням квітів та хвилиною

мовчання вшаную пам'ять загиблих мирних жителів та воїнів, серед яких Інна Дерусова – сержант 58-ї окремої мотопіхотної бригади імені Івана Виговського Збройних Сил України, перша жінка Герой України, якій це звання було присвоєно посмертно.

Я обов'язково побуваю в Маріуполі й на понівечених стінах «Азовсталі» намалюю червоні маки – символ нескореності, стійкості та мужності українських воїнів. Оборонці маріупольського заводу «Азовсталь» зламали плани противника із захоплення Сходу України та відтягнули на себе величезні сили ворога. Розуміючи, що підмоги, напевно, не буде і цілком імовірно, що на них чекає вірна смерть, захисники продовжували боротися до останнього з вірою в Перемогу, із вірою в Україну. Я подумки стану з ними до строю і заспіваю:

Моя кров – Азов!

Не плач, моя любя!

Воскреснемо знов!

Моє серце – сталь!

Не зможу оминати Бучу. Тут відбулося масове вбивство українського цивільного населення. Не буду стримувати сліз. Підпишусь під кожним словом вимоги до Міжнародного кримінального суду щодо розслідування злочинів «росії» та справедливого покарання.

Я обов'язково побуваю в Бахмуті, щоб побачити, як він відроджується, відбудовується, як уписує в історію імена полеглих за його свободу.

В Одесі обійму своїх родичів, які перейшли на українську мову спілкування, які ніколи не сумнівалися в Перемозі і завжди казали: «Усе буде Україна». Ми разом пройдемо новими екскурсійними маршрутами, пов'язаними з героїчним протистоянням російській навалі. Неодмінно вислухаємо колоритні одеські подробиці про внесення історичного центру Одеси до Списку об'єктів світової спадщини ЮНЕСКО в Україні.

Потім відвідаю Львів – місто, яке стало прихистком для багатьох

біженців-українців. Слова подяки висловлю всім, хто допомагав під час лихоліття, хто довів справами, що єднання – сила.

Я не можу не побувати в Криму. Піднявшись на вершину Ай-Петрі, буду довго милуватися синьо-жовтим прапором, який майорить над півостровом, нашим, українським. А сині хвилі Чорного моря, наближаючись до піщаного пляжу, відтворюють кольори рідної символіки. Так, Крим – це Україна.

А потім попрямую до Києва – столиці, серця неньки України. Сивий Дніпро, прикрашений мереживом нових мостів, несе свої цілющі води до Чорного моря, квітнуть каштани, на очах виростають багатопверхівки, усміхаються люди. Україна відроджується, розбудовується, розправляє свої жовто-сині крила під вільним небом Європейського Союзу.

Я стоятиму на Майдані Незалежності – центральній площі Києва, де відбувалися найважливіші для нашої країни історичні події. Серед них – свято на честь нашої ПЕРЕМОГИ над рашизмом. І серце сповниться гордістю за наш український народ, маленькою часткою якого є і я.

*Коли стає страшно від вибухів міни,
Я очі заплющую й подумки лину
В майбутнє, де – МИР і свята*

ПЕРЕМОГА...

*По рідній землі протяглася дорога.
Я бачу міста, що зростають казково,
Я чую щасливі пісні колискові.
Я бачу воскреслу мою Україну,
Квітучі сади з буйним цвітом калини.
Вже діє відчутна підтримка*

всіх друзів,

*Бо ми назавжди в Європейському Союзі!
Я маки посію у чистому полі.
Це – пам'ять про тих,
хто загинув за волю.
Слава Україні! Героям слава!*

Поліна ГРОМАК,
учениця 10 класу Глухівської
ЗОШ I-III ступенів № 3
Глухівської міської ради
Сумської області

ШЕРЕШЕВСЬКИЙ Владислав. Київська перепічка. 2023.

Відеоігри як нова ідеологічна зброя

Цифрова розважальна індустрія активно використовується як інструмент впливу на масову свідомість. Про те, як її застосовує наш ворог, йдеться у дослідженні команди ГО «Lingva Lexa» «Нова зброя впливу. Як кремль використовує відеоігри для пропаганди війни», яке презентували у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. У заході брали участь його автори, студенти, науковці та викладачі.

«Єдина зброя, яку має наше співтовариство, – це освіта, – наголосила про ректорка з міжнародного співробітництва КНУ імені Тараса Шевченка **Ксенія Смирнова**. – Як казав Нельсон Мандела, це найпотужніша зброя, яку можна використати, щоб змінити світ на краще». Вона привітала випускницю Київського національного університету, голову та засновницю ГО «Lingva Lexa» **Анну Вишнякову**, яка завітала до своєї *Alma mater* вже як ініціаторка просвітницького заходу. Презентацію дослідження організували ГО «Lingva Lexa» та Центр соціального розвитку університету.

«Lingva Lexa» співпрацює з правоохоронними органами України та проводить розслідування російських воєнних злочинів. «Злочини, що стосуються пропаганди, складніше розслідувати. Вони мають більш довготривалий і через це не такий помітний ефект, – зауважує очільниця громадської організації. – Менш зрозуміло, як до цього підходити, менше практичного досвіду. Тому ми заснували організацію, щоб безпосередньо працювати з такими злочинами, привертати до них увагу і допомагати правоохоронцям їх розслідувати».

Анна Вишнякова нагадала, що російська пропаганда

підступна й просотує різні сфери: вона є в культурі, у музиці, в спорті, й не тільки. Вона закликала студентів (передусім юристів, філософів і філологів) долучатися до діяльності з протидії просуванню ворожих наративів та повідомляти про своє бажання працювати в цій сфері на електронну пошту організації.

В епоху інтернету, штучного інтелекту, соцмереж та відеоігор такий рупор пропагандистів як телебачення відходить на другий план. Як твердять автори дослідження, фактично відеоігри стають новою ідеологічною зброєю, інструментом культурного і політичного впливу.

«Ми досі недооцінюємо вплив використання сфери відеоігор росіянами, – наголошує OSINT-дослідник **Ігор**. – Під виглядом розважального контенту в ігровий наратив вбудовуються офіційні позиції кремля щодо геополітичних конфліктів, в яких бере участь росія. Через сюжет, через геймплей, через естетику, через діалоги дуже зручно приховувати й просувати пропаганду. І тоді за сюжетом росія виступає як захисник і миротворець, а не агресор. А її супротивники перетворюються на терористів, неонацистів і агресорів».

Відеоігри – один із популярних способів проведення дозвілля. Гравці просиджують за улюбленою грою десятки і сотні годин, дехто буквально «зростає» разом з нею, заглиблюючись у пропонувані розробниками сюжети. «Це створює дуже потужний канал для формування світогляду, особливо для молоді, яка менше дивиться телевізор, а більше грає в відеоігри», – розповідає Ігор.

Під час презентації дослідження його автори проаналізували конкретні випадки використання відеоігор для просування російських наративів та створення позитивного іміджу армії окупантів.

Зокрема, згадали гру Squad 22: ZOV. Її події розгортаються під час російсько-української війни. Розробники створили «кілька історичних кампаній»:

«Донбас» (2014), «Маріуполь» (2022), «Контрнаступ» (2023) та «Авдіївка» (2024). У грі присутня символіка російської армії, а в її трейлері йдеться про «продовження політики іншими засобами, коли дипломатія не діє». В російській контекст війни занурюють і діалогові вікна з риторикою про «щасливе єднання з росією» та «фашистський режим» в Україні. Гра реалізується за підтримки збройних сил РФ і державних компаній та фондів, а її розробники наголошують, що проєкт рекомендований як навчальний посібник для кадетів та «юнаrmійців».

Мілітаризації молоді, розповсюдженню викривлених цінностей та насадуванню суто російського сприйняття подій сприяє й спілкування в геймерських спільнотах. Не дарма ж відеоігри дослідники

вважають ідеальним інструментом для «горизонтальної» пропаганди. Назви окремих геймерських ком'юніті говорять самі за себе: створена 2023 року довкола модифікацій гри Minecraft російська військово-патріотична спільнота ПБК «Кіндер», орієнтована на дітей та підлітків.

Відомі випадки, коли через відеоігри ворожі спецслужби напряму залучали українських дітей та підлітків до співпраці. «2022 року росіяни розробили окрему відеоігру, у якій молодь фотографувала об'єкти нашої критичної інфраструктури», – нагадує Ігор.

З метою збільшення свого впливу та контролю російський уряд запроваджує спеціальні програми та інституції для підтримки сфери геймінгу. До 2030 року планує виділити до 50 **млрд** доларів на заснування компаній для розробки і видання ігор.

Відеоігри – не просто індустрія розваг. Як доводять дослідники, це нове поле інформаційної боротьби, яке активно розвивається і потребує глибокого системного дослідження. Глобальна індустрія відеоігор генерує понад 282 **млрд** доларів на рік, бюджети окремих продуктів на цьому ринку набагато перевищують вкладення у будь-які інші засоби впливу на масову аудиторію.

Хочемо ми того чи ні, відеоігри – це складний культурний продукт, недооцінювати який не варто. Ігнорування цієї сфери – критична помилка, яка може мати довготривалі наслідки, застерігають автори дослідження.

Анна ЛУКАНСЬКА,
журналіст

Ідея Усепольських педагогічних з'їздів належить професору **Збігневу Квецінському**, педагогу та соціологу освіти, співзасновнику Польського педагогічного товариства та його багаторічному голові. З'їзди проводять кожні три роки, їх організовує правління Польського педагогічного товариства у співпраці з Комітетом педагогічних наук Польської академії наук. Кожний з'їзд має свою тему, хоча й продовжує та розширює попередні. Один зі з'їздів вже відбувся в Ольштині – у 2001 році. Це були перші роки діяльності Вармінсько-Мазурського університету (UWM) та десятиліття після політичних змін, які також вплинули на дебати щодо освіти для свободи.

Програмний комітет з'їзду очолив професор **Пьотр Костило**, доктор філософії, голова Польського педагогічного товариства, а організаційний комітет – доктор **Йоанна Остроух-Камінська**, професор Вармінсько-Мазурського університету та декан факультету соціальних наук.

На три дні (16–18 вересня) Вармінсько-Мазурський університет став столицею педагогіки. Психологи, соціологи, антропологи та юристи приєдналися до педагогів у дебатах про сучасні виклики у вихованні дітей.

«Для Вармінсько-Мазурського університету організація педагогічного з'їзду – це велика честь. Ми розглядаємо це як знак поваги та вдячності педагогічній спільноті Ольштина», – визнала доктор Йоанна Остроух-Камінська.

Турбота про людяність

XII Усепольський педагогічний з'їзд «Людяність як педагогічна проблема та завдання освіти»

Упродовж трьох днів, з 16 по 18 вересня, у Вармінсько-Мазурському університеті в Ольштині відбувся XII Усепольський педагогічний з'їзд з теми «Людяність як педагогічна проблема та завдання освіти», на який зібралися освітяни і науковці. У заході взяли участь понад 300 дослідників, які представляли різні педагогічні напрями та галузі.

Захід об'єднав освітян (педагогів, психологів, соціологів, антропологів та юристів) з усієї Польщі для спільного обговорення ключових освітніх викликів сьогодення. Захід надав можливість для обміну досвідом, побудови мереж співпраці та розроблення конкретних рішень сучасних педагогічних викликів.

Учасники працювали в одинадцяти тематичних секціях:

- Освіта людини як фундаментальна проблема педагогіки.
- Виміри освіти та виховання в контексті інтегрованої та безперервної освіти.
- Множинність освітніх викликів у контексті культурної передачі та змін.
- Соціалізація та виховання людини як сили, що гальмує або прискорює розвиток суспільства.
- Освіта та педагогіка, що стикаються із загрозами та надіями освітніх утопій.

• Освіта для свободи: вихід за межі детермінізму до плюралізму мислення та глибшої зустрічі з іншими.

• Освіта, виховання та турбота, чутливі до динаміки та різноманітності дитинства.

• Освіта та інші форми підтримки людини, що визнають людську крихкість та обмеження.

• Освіта, що стикається з педагогічними питаннями про ненависть та досвід зла.

• Педагогіка, що стикається з питаннями про людяність в епоху цифрового світу та штучного інтелекту.

• У пошуках сутності освіти в контексті поглиблення критики антропоцентризму.

Відкрив з'їзд ректор Вармінсько-Мазурського університету, професор **Єжи Пшиборовський**. Він наголосив на важливих досягненнях Ольштинської педагогіки, що сягають корінням Педагогічного університету. Міністр науки та вищої освіти,

доктор **Марцін Куласек**, випускник саме цього університету, привітав учасників через відеозв'язок. «Я ціную те, що завдяки вашій діяльності освітяни з академічних центрів по всій Польщі отримують можливість для предметної дискусії щодо ключових освітніх викликів сучасного світу», – сказав міністр.

Учасників також привітали маршалок Вармінсько-Мазурського воєводства, мер міста Ольштин, а також голова Комітету педагогічних наук Польської академії наук, іноземний член Національної академії педагогічних наук України **Агнешка Цибаль-Міхальська**. Усі вони наголосили на важливості дискусій про людяність та навчання людей цій якості в динамічно мінливій сучасній реальності.

З'їзд став вагомим внеском у дискусію, відповідальну перед наукою, істиною, знаннями та суспільством.

На з'їзді було обговорено людяність як проблему педагогіки та завдання освіти: як нині треба визначати людяність, як ми можемо зрозуміти та зберегти людяність,

які цінності та настанови потрібно враховувати у вихованні дитини, для якого світу навчати, як узгодити незмінні цінності зі світом, що змінюється, і якою має бути освіта майбутнього.

На з'їзді тривали активні дискусії щодо різних педагогічних вимірів, адже педагогіка стосується не лише школи. Вона охоплює все шкільне і позашкільне середовище, національну культуру. У доповідях було обговорено суть освіти, виховання, рівень освіти в Польщі та відповідальність політиків перед нацією. Такі дебати є каталізатором для подальших змін, або принаймні для роздумів та подальших дослідницьких проєктів.

Національну академію педагогічних наук України на з'їзді представляв ректор Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, академік НАПН України **Юрій Бойчук**. Він подякував польським друзям за неоціненну допомогу українському народу під час війни, передав вітання від президента НАПН України **Василя Кременя** та виступив з доповіддю «Олюднення людини як завдання сучасної педагогічної науки».

Юрій БОЙЧУК,
ректор ХНПУ імені Г.С. Сковороди,
академік НАПН України

Фото Януша ПАЯКА

Рефлексія XII Усепольського педагогічного з'їзду

Науковий і соціальний вплив XII Усепольського педагогічного з'їзду «Людяність як проблема педагогіки та завдання освіти» очевидний хоча б тому, що дискусії тривають і після офіційних засідань, а їхня проблематика зачіпає все більше дотичних галузей. Учені діляться роздумами та інсайтами.

«Я рада, що це з'їзд, а не конференція, яка зазвичай дуже спеціалізована і де, наприклад, вчителі спеціальної освіти або вихователі раннього дитинства зустрічаються окремо та обговорюють певну тему. З'їзд – це зустріч усіх субдисциплін педагогіки, таких як соціальна та педагогіка догляду, представники яких зберуться в одному місці. Ми обговоримо спільну тему, розділену на одинадцять секцій. Це чудова можливість обмінятися ідеями та поглядами для академічного розвитку. Ми слухаємо одне одного, розмовляємо одне з одним, і це дуже надихає», – зазначила доктор **Марценна Новіцька**, професор Вармінсько-Мазурського університету, заступник голови оргкомітету. «У 2001 році у нас було 1100 осіб, тому захід був більшим. Зараз у нас близько 400, – зауважила

професор. – Ми розраховуємо на те, що відбуватиметься за лаштунками, додаткові дискусії та лекції. Друга частина конгресу – це завдання освіти. Ми розглядатимемо, які у нас є завдання та як їх втілити в практиці, як ми маємо виховувати сучасну дитину».

«Перші з'їзди відповідали на питання, що таке наша ідентичність. Це питання було нагальним для всіх, хто займається наукою та освітою». «Ми відповідали на це питання протягом послідовних зустрічей, крок за кроком розглядаючи проблеми, які потребували вирішення в контексті культурних змін та переходу від авторитаризму до свободи та відповідальності», – сказав професор **Пьотр Костило** з університету в Торуні, голова Польського педагогічного товариства, іноземний член НАПН України. – Нинішня зустріч зосереджена на людяності як педагогічній проблемі та завданнях освіти. Як ми можемо зрозуміти та зберегти цю людяність, враховуючи культуру, в якій ми виросли понад 35 років? Концептуально ми рухаємося в цій царині, сповнені надії, але й тривоги, враховуючи те, що зараз

відбувається в Польщі та за її межами. Ми не можемо залишатися байдужими до цього. Ми є частиною глобального, європейського світу. Ми відповідаємо за цей світ».

Професор **Богуслав Сліверський** з Лодзького університету, почесний голова Комітету педагогічних наук Польської академії наук, почесний доктор НАПН України, зазначив, що теми конгресу також торкнулися «польсько-польської війни», культурної війни, протистояння популістів та вчених, ідеологічної війни, адже питання про людяність також передбачають питання про цінності.

«Педагогіка постійно запитує себе, для якого світу навчати, як узгодити незмінні цінності зі світом, що змінюється, і якою має бути освіта майбутнього», – зазначила професор з Університету Адама Міцкевича в Лодзі, голова Комітету педагогічних наук Польської академії наук, іноземний член НАПН України **Агнешка Цибаль-Міхальська**. – «Попередній з'їзд був зосереджений на категорії кризи (зламу), і під час зустрічі ми були стурбовані питанням, яким є світ зараз. Природним наслідком є запитання собі, якою є людина, яка живе в ньому, які стосунки людини з цим світом.

Більше того, у царині педагогіки ми також маємо право шукати відповіді на те, якими мають бути ці стосунки».

Професор **Марек Конопчинський** з Університету у Білостоку, уповноважений Міністра юстиції у справах неповнолітніх, звернув увагу на питання безпеки дітей: «Ми живемо в час, коли відчуття безпеки дітей та молоді перебуває під загрозою, тому ми розглядатимемо цю тему не лише в контексті фізичних загроз, а й в аспекті соціальної, економічної та психологічної безпеки». Експерт зазначив, що кількість самогубств серед дітей та молоді, хоча цього року й зменшилася, все ще залишається високою: «Готуються правові акти для підвищення рівня безпеки молодого покоління, зокрема тих, хто культурно, економічно та соціально маргіналізований. Конгрес є дуже важливим внеском у національну дискусію та наголошує особливі завдання педагогіки в ці часи, оскільки саме педагогіка поєднує теорію з практикою».

Лідія ТКАЧЕНКО,
«ОіС»,

за матеріалами uwm.edu.pl

Фото Януша ПАЯКА

Конференція «Обдаровані діти – скарб нації!»

22–28 жовтня Інститут обдарованої дитини НАПН України у співorganizatorстві з МОН України, НАПН України, НЦ «МАН України», Кафедрою UNESCO з наукової освіти УДУ імені Михайла Драгоманова провів VI Міжнародну науково-практичну онлайн-конференцію «Обдаровані діти – скарб нації!»

Мета конференції – визначення наукових основ і практичних способів розв'язання проблем виявлення, діагностики, розвитку, підтримки та супроводу обдарованої особистості в освітньому середовищі та соціумі; обмін досвідом у практичній роботі з обдарованими дітьми та молоддю.

Цьогорічна проблематика заходу – сучасні тенденції та філософсько-методологічні засади дослідження обдарованості; новітні технології в дослідженні та розвитку обдарованості у світовому освітньому просторі; діагностика та моніторинг розвитку обдарованості дітей і молоді в Україні; педагогічні інновації в освіті обдарованих учнів; соціально-психологічна підтримка обдарованої особистості в умовах воєнного стану; штучний інтелект та обдарованість: нові можливості для дослідження, розвитку й підтримки.

З мотиваційними та вітальними промовами до учасників конференції звернулися президент НАПН України **Василь Кремень**, президент НЦ «МАН України» **Станіслав Довгий**, завідувач кафедри UNESCO з наукової освіти УДУ імені Михайла Драгоманова **Денис Свириденко**, директор ІОД НАПН України **Максим Гальченко**.

До участі у заході зареєструвалося майже 2 тис. учасників з усіх регіонів України. Понад 245 учасників конференції презентували свої цікаві та змістовні доповіді, в тому числі 23 – на пленарному засіданні.

Світовий досвід дослідження

питання обдарованості презентували відомі вчені із різних країн світу. Виступив **Альберт Ціглер**, професор Ерланген-Нюрнберзького університету імені Фрідріха Олександра (Німеччина) і головний редактор наукового журналу ЕСНА «Дослідження високих здібностей». **Джуді Кохан**, доктор філософії з педагогіки Єврейського університету в Єрусалимі (Ізраїль), у доповіді порушила проблему гендерних упереджень у сприйнятті інтелекту. **Маріон Рогалла**, професор Інституту навчальної психології (Швейцарія), розповіла про співтворення циркулярних майбутніх сценаріїв: розроблення моделей із використанням уяви обдарованих дітей і біофізичних перспектив науковців. **Тревор Дж. Теббс**, професор Кеслтонського державного коледжу (Вермонт, США), ознайомив з досвідом роботи з обдарованими та талановитими дітьми у Вермонті. **Дон Амброуз**, доктор філософії, професор аспірантури в Університеті Райдера в Лоуренсвіллі (Нью-Джерсі, США), презентував дослідження «Стратегії креативного та критичного мислення для розв'язання складних проблем XXI століття». **Катерина Ціпенюк О'Ніл**, докторантка Вищої Школи Когнітивного Різноманіття в Освіті «Бріджес» (США), представила результати дослідження проблем виховання дітей з подвійною винятковістю. **Девід Коул-Гамільтон**, професор Школи хімії Університету Сент-Ендрюса (Шотландія), представив інноваційний підхід до популяризації науки через хімію та цілі сталого розвитку. **Ліанне Хогевен**, професор в Університеті Радбауд (Нідерланди), окреслила європейське бачення розвитку талантів.

Родзинка нинішньої конференції – **Джозеф Рензуллі** та **Саллі Піс** (США) – автори всесвітньо відомої Моделі

загальношкільного збагачення (Schoolwide Enrichment Model, SEM) і розробники онлайн-платформи Renzulli Learning, які представили власний доробок останнього десятиліття – систему SEM.

Українські науковці і практики представили широкий спектр досліджень, присвячених різним аспектам роботи з обдарованими дітьми. Зокрема, **Микола Піддячий** висвітлив концепцію розвитку наукового мислення учнів МАН, **Ольга Рейпольська** розкрила психолого-педагогічну підтримку обдарованих дошкільників, а **Наталія Павлова** представила модель збагачення освітнього середовища для розвитку потенціалу талановитої молоді. Важливі питання в царині застосування штучного інтелекту розглянули **Олександр Стрижак** і **Тетяна Жиленко**. В центрі уваги також формування емоційної стійкості (**Любов Найдьонова**) та проблеми соціально-психологічної підтримки (**Галина Бевз**).

За програмою проведено вісім практичних заходів: вебінар «Методика і практика проведення філософських вправ як засобу формування особистості, що мислить»; майстер-класи: «Техніка «Скрапбукінг» в освітній діяльності здобувачів і педагогів в умовах війни», «Кубики Рорі + ШІ – легкий шлях до творчості на уроках

української та зарубіжної літератури в 5–6-х класах НУШ», «Використання штучного інтелекту для підготовки до уроків української мови та літератури: на допомогу вчителю», «Використання симуляцій під час вивчення фізики», «Гем-бот Storybook як інструмент інклюзивної освіти: підтримка обдарованих дітей з особливими освітніми потребами у творчій діяльності», «Підтримка обдарованих студентів на заняттях з технічних дисциплін»; практичне заняття «Мрія та реалізація».

Підсумовуючи результати діяльності конференції, учасники наголосили, що тематика розвитку обдарованості залишається надзвичайно актуальною. Загальний суспільно-освітній тренд – саме обдаровані діти є рушійною силою інноваційних перетворень, наукових відкриттів і культурного поступу. Конференція підтвердила: Україна має потужну наукову школу дослідження обдарованості, активно інтегрується у світовий освітній простір і продовжує формувати середовище, у якому кожна дитина може розкрити свій потенціал і зробити власний внесок у майбутнє країни.

Валентина ШУЛЬГА,
завідувач
науково-організаційного
відділу ІОД НАПН України

Продуктивні стосунки

Презентація книги академіка Віктора Андрущенка

Завдяки зусиллям наукового видавництва UKEN (Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Polska / Університету Комісії Народної Освіти в Кракові) опубліковано ґрунтовну англomовну монографію академіка НАПН України, члена-кореспондента НАН України, ректора Українського державного університету імені Михайла Драгоманова **Віктора Андрущенка**, присвячену історії української культури від її витоків до сьогодення.

Книга під назвою «У пошуках свободи: історіософія української культури від давніх часів до наших днів» була презентована 18 вересня в Комісії національної освіти Краківського університету. Ректор UKEN, професор, доктор хаб. **Пьотр Борек**, вітаючи автора з новим монографічним дослідженням, наголосив на його посутній цінності та на

тому, що його вихід відбувається у дуже важливий історичний момент – боротьби за незалежність України.

Виступаючи, Віктор Андрущенко згадав, що книга писалася під час повномасштабної війни в Україні, і що її написання супроводжували звуки вибухів та сирен: «Усвідомлюючи загрозу, я хотів, щоб ця книга була написана ще гостріше. Передусім, з думкою про молоде покоління, щоб показати їм, що можна жити краще та інакше. Я впевнений, що ми побачимо це. Українська культура не є широко відомою в Західній Європі. Роками її привласнювали Росія та Радянський Союз. Я вірю, що ця книга, видана англійською мовою, сприятиме підвищенню обізнаності про цю тему».

«Я хотів би подякувати головному редактору видавництва UKEN **Агнешці Розплововській-Бонятовській** та її колегам за величезну роботу, яку вони вклали в підготовку книги, яка чудова як за змістом, так і за візуальним

оформленням», – наголосив помітно зворушений Віктор Андрущенко.

Професор Пьотр Борек – почесний доктор УДУ імені Михайла Драгоманова

Професору Пьотру Бореку, доктору філософії, ректору Університету Комісії Народної Освіти в Кракові присвоєно звання Doctor Honoris Causa Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.

«Незважаючи на надзвичайно важкий досвід війни, в якій ми втрачаємо так багато синів і дочок нашої нації, університет виконує свою місію і не здається. Нас об'єднують цінності та боротьба за цивілізацію, до якої ми – я вірю – будемо рухатися разом. Для нашої громади присудження звання почесного доктора – це дуже важливий момент, що супроводжується урочистою атмосферою. Ми дуже сподівалися, що церемонія відбудеться в нашому університеті, але зараз над Києвом літають ракети та дрони, тому це неможливо. Однак, я вірю, що незабаром зможу запросити ректора та представників Університету Комісії Народної Освіти в Кракові до свого міста та показати їм мій Київ», – сказав професор Віктор Андрущенко, ректор Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, відкриваючи церемонію, яка відбулася 16 вересня 2025 року в Генеральному консульстві України в Кракові.

ВЗАЄМНОГО ВИЗНАННЯ

Під час церемонії було зачитано резолюцію Вченої ради УДУ імені Михайла Драгоманова від 12 квітня 2025 року про присвоєння професору Пйотру Бореку звання почесного доктора, в якій було відзначено його наукові досягнення, що впливають з його інтересів та досліджень польсько-українських відносин. Ці досягнення призвели до численних публікацій, доповідей на конференціях та участі у спільних проєктах. Університет імені Михайла Драгоманова також відзначив свого ректора у 2022 році, коли після початку повномасштабної агресії Росії проти України він вжив рішучих заходів для допомоги жертвам війни та біженцям з України. Кульмінацією церемонії стало вручення диплома, що підтверджує звання, та мантиї: «Мантия є важливим символом і знаком пошани, а також знаком вдячності за все, що ректор зробив для відносин між нашими народами. Серед наших почесних докторів є три президенти та лауреат Нобелівської премії,

і ми раді, що ректор приєднується до цієї спільноти. Однак, я маю наголосити, що це також несе в собі обов'язок – прочитати лекцію нашій спільноті», – наголосив професор Віктор Андрущенко.

Відзнаки за допомогу

Український державний університет імені Михайла Драгоманова нагородив медалями представників Університету Комісії Національної Освіти у Кракові за їхню солідарність та відданість допомозі громадянам України, які постраждали від нападу Російської Федерації у 2022 році.

«Ми знаємо, що спільнота Університету Комісії Національної Освіти у Кракові надала надзвичайну допомогу нашим громадянам, які шукали тут прихистку та допомоги, і наш університет дуже вдячний за цей жест солідарності. Серед тих, кому ви допомогли, були наші співробітники та студенти», – сказав професор Віктор Андрущенко, під час церемонії 18 вересня.

Медалі «За заслуги перед наукою» було вручено проректору зі студентських справ, професору Університету Комісії Національної Освіти, доктору

Катажині Плутецькій, проректору з питань освіти та розвитку, професору Університету Комісії Національної Освіти, доктору **Роберту Ставарзу**, та завідувачці студентського гуртожитку «Атол» **Магдалені Покривці**.

Діма ДІМІТРОВ,
"ОіС",
за uken.krakow.pl

Фото Марцеліни ВОЗНИЦЬКОЇ

«Діалог двох культур»

Українсько-польські мистецько-літературні зустрічі

У Музеї Юліуша Словацького у Кременці 4-5 вересня відбувся щорічний українсько-польський літературно-мистецький форум «Діалог двох культур».

Цьогоріч він відзначає 25-річчя, об'єднуючи письменників, науковців і культурних діячів з України і Польщі.

Урочистості розпочалися з покладання квітів біля пам'ятника Тарасу Шевченку та на могилі матері Юліуша Словацького, Саломеї, у Кременці. Відбулася також меса у костелі Святого Станіслава й покладання квітів до пам'ятника поету.

Особливим моментом стало відкриття меморіальної таблиці українського поета Дмитра Павличка на фасаді Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії.

На подвір'ї музею Юліуша Словацького учасники вшанували 216-ту річницю від дня народження поета та пам'ять земляків, які загинули у російсько-українській війні. Хвилиною мовчання вшанували полеглих захисників.

Участь у відкритті форуму взяли представники Тернопільської обласної військової адміністрації, обласної ради, Генерального консульства Республіки Польща в Луцьку, письменники, науковці та митці з обох країн. Пролунали літературні доповіді, презентації видань і музичні вітання. Відбулася також прем'єра відеофільму «Король-Дух».

5 вересня форум продовжився науковою конференцією у Музеї Юліуша Словацького. Українські та польські дослідники обговорювали літературну спадщину, культурні взаємини та спільну історію двох народів.

Така назва українсько-польського форуму, який цьогогоріч відзначає 25-ліття.

Колись давно місяць вересень «подарував» своїм народам двох великих синів – **Юліуша Словацького і Дмитра Павличка**. Народжені в різні століття й епохи, маючи своєрідні й часто відмінні світоглядні бачення, творячи й обстоюючи різні цінності, вони були об'єднані національним чуттям власного «Я». Наділені єдиним знаменником – любов'ю до Рідної Землі, Батьківщини.

Нині цей знаменник об'єднує два незалежні народи, а щовересня – учасників українсько-польського форуму, що відбувається у Кременці.

Один – наш сучасник Павличко, якому довелося не тільки бути в горнилі змагу за вільну Україну, але й щастило бачити виборену Незалежність, іншому – випала доля, життєтворячи Словом у Шевченкову добу нескореності, бути незламним борцем за «вольність» свого народу, за свободу упокореної Польщі. Проживши лише 39 літ, відійшов у засвіти в далекому від Кременця (в якому народився) Парижі. Але, пролетівши яскравим метеором дивовижного таланту у піднебессі Європи, Словацький навічно вписав своє ім'я в історію рідного народу, будучи похований (як духовний поводитир нації) у склепі національних пророків поруч із Адамом Міцкевичем.

Звісно, що тільки час стає тим неупередженим суддею і вправним майстром, який здатний зрощувати правдивість про Людину, про її слово, помисли, чин і діяння. Очевидно, що історія невдовзі більше розкаже і про «молодшого» – Павличка. І тоді відбудеться повніше усвідомлення цього значущого, передусім для України, пророчого Поета. Очевидно, що хтось намагатиметься дещо контрверсійніше реагувати на зазначене, буцімто, що великий, але не пророк. Справді, в українців у цьому виборі «номінацій» є вже усталений і непорушний погляд на світ, маючи вже свого велета Духу і Пророцтва – Тараса Шевченка...

Ці думки чомусь перепліталися там на просторій площі старого міста, де відкривали пам'ятний знак почесному громадянину Кременця, державнику, дипломату, громадському діячу, Поету, одному із засновників літературно-мистецького форуму «Діалог двох культур». Людина особливої енергетичної сили, наскрізь просякнута українськістю, тими чеснотами Культури, Мови, Національної Пам'яті і Віри, які оберігають та зрощують українську Ідентичність, Державність. Про ці верховини його злету оповідали студенти, творча інтелігенція, представники влади, запрошені з Києва – **Микола Жулинський, Михайло Сидоржевський, Георгій Філіпчук**.

Особливо чутливо сприймалося слово, коли директор Інституту української літератури імені Т. Шевченка НАН України М. Жулинський читав

вірш Дмитра Павличка «Пророцтво», написаний ним ще в буремному 1991:

*...І вбивці рушать знов з-під стін Кремля.
Знов буде бій! Будуть підступні чвари,
Знов честь укрита буде наєву,
І знову нас клястимуть яничари,
Навколішки вітаючи Москву.
І знов імперію ошкірить сказ,
І буде так продовжуватись доти,
Допоки правда не прийде до нас.
Допоки не воскресне Україна,
Бо Він так хоче – наш безсмертний Бог.*

Боже, як далеко і правдиво сягав заобрійний погляд цього прозирливого Словотворця. Як тонко, вправно він випишував поведінкові норми для Нації, поетичноно трагікою обрамлюючи нашу будучину, нагадуючи народу про витоки і причинисті майбутніх бід, пам'ятаючи Шевченкове: «... Хто ми? Чиї сини? Яких батьків? Ким? За що закуті?...»

Без міфологізації, пафосу і надмірної героїки, але варто визнати, що його Слово тоді (і тепер) надихало, навчало, спонукало спалахувати людські душі, слугувало тим будівничим процесам, якими закладався наріжний камінь відновлення української Державности. Оте, що взяте ним із біблійських заповітів «не поклоняйся богам чужоземним», «нехай бога чужого в тебе не буде», те стало в його творчості корінним життєпринципом, звернувшись заклинно до всіх українців і світу: «Та не молися мовою чужою, бо на колінах стоячи умиреш».

Багатомірний і багатогранний, філософський і водночас дієвий та знаменний для буття Нації, наділений цінністю загальнолюдськості, нуртуючи в позачасі, цей клич став визначальним кредо не лише для Павличка, а для Нації, що віками виборює Свободу.

Тому такими близькими по духу були для нього Мазепа, Костюшко, Орлик і Дудаєв, герої перекладених творів із понад 30 національних літератур світу, ідеї Данте, Бодлера, Шекспіра і Байрона... Він шукав їх майже на вічному роздоріжжі українсько-польського розбрату, одержимо перекладаючи антологію «50 польських

поетів», особливо шануючи згадуваного Юліуша Словацького. Нині вони знову «стрілися» в древньому Кременці, будучи вкотре тут (і не тільки) головними духовними «модераторами» діалогу між українцями та поляками, які нині долею і волею своїх будителів мусять «Бути разом».

У пам'яті заново спливає Павличків твір «Іван Ганжа» (уманський полковник), написаний 2010 року, коли Україну вкотре оповили репресії, намагаючись знову запрягти її в московське ярмо. Ніби в очікуванні тих тривожних відчуттів і днів, описаних ним 1991-го в «Пророцтві», він звертається в цьому вірші до поляків:

Чи ми поляки й козаки спізнали?

Що триста літ б'ючись поміж собою

Ми воювали за своїх сусідів

За москалів і ...

*Чи здатні ми покаятись, обнятись,
помиритись,*

Втікаючи від власного безумства

З азійської неволі до Європи.

З тих пір минуло 15 років, а Павличків «Ганжа» стає ще більш актуальним. Бо вже того ж року молох-московит знищив польський президентський літак разом із національною елітою, а Україна невдовзі була піддана жорсткій агресії рашистів-ординців, що триває донині. Тому так настійливо

звучать заклики Павличка до єдності двох народів (Viribus unitis – спільними зусиллями!) перед екзистенційною загрозою вселенського (кремлівського) зла.

Правдошукач світлої будучини для обох народів, він невтомно торував дорогу до українського і польського Серця і тоді, коли, захоплюючись Словацьким та його «Мазепою», створював про нього блискучі науково-літературні розвідки, і тоді, коли 2002 року його непогамовною енергією і любов'ю до України в центрі Варшави постав пам'ятник Тарасові Шевченку, який ніби через роки щиро звертається до поляків («Отак-то, ляше, друже, брате!) викарбуваними на підніжжі віщими строфами з вірша Шевченка «Полякам» (написаним на заслання) українською та польською мовами:

Подай же руку козакові

І серце чистеє подай

І знову іменем Христовим

Ми оновим наш тихий рай.

Нині сивий давньою історією Кременець, пам'ятаючи відвідини Шевченком його ушавлених місцин, свято береже заповіти Кобзаря, вшановуючи його не тільки величним монументом у центрі міста, але передусім високим етичним обов'язком чину любити Україну, «кохати» людей

і добро, будучи вірним у братстві і дружбі.

Навдивовижу світлий День пам'яті великих достойників (Юліуша Словацького і Дмитра Павличка), а також ушанування Українських Воїнів-Героїв був гармонійно завітаний службою Божою в Соборі, дитячою творчістю і музами Поезії, Живопису, Музики, Книги у залах Собору і Муз.

Георгій ФІЛІПЧУК,
академік НАПН України,
доктор педагогічних наук,
професор

Всесвіт на ім'я Сухомлинський

Педагогічний всесвіт на ім'я Сухомлинський всеосяжний і безмежний. І чим більше заглиблюєшся в нього, чим більше пізнаєш обставини, в яких він творився, дізнаєшся про особистість його носія, тим нижче схиляєш голову у шані і вдячності творцеві цього всесвіту за явлений світові зразок непохитного, жертвовного служіння справі його життя – виховання Людини.

Про В.О. Сухомлинського написано багато – досліджень, спогадів, художніх творів. Усі вони в своїй сукупності виразняють, узагальнюють цілісний портрет Педагога і Людини, чие серце беззастережно й до останку було віддано дітям. Водночас для кожного з нас Сухомлинський свій, неповторний і сугубо особистісний.

Таким зокрема постає Василь Олександрович у внутрішньому світі автора цих рядків.

Пророк

В глибокім сні країна спочивала.
Ніщо, здавалось, не пробудить нас.
Тебе сама історія обрала,
І Ти прийшов, щоб обігнати час.

В дитині бачив над усе людину,
А не простий бездушний механізм.
Їй серце щедро віддавав щоднини –
У цьому Твій «абстрактний гуманізм».

Навчав терпляче в лісі і у полі
Торкнутись квітки й не струсить росу.
Проголосив святинями у школі
Природу, Матір, Працю і Красу.

Ми лиш тепер приходимо до цього
І більше не відступим ні на мить, –
Над нами як суддя і вчитель строгий
Бджола Твоєї мудрості бринить.

Очі Сухомлинського

Твоїх очей безмежний океан,
Де в глибині притишена стихія.
З небес уже свій оглядаєш лан,
Який колись зерном добра засіяв.

Вдивляєшся, чи колос не достиг,
Чи не прийшла пора його збирати.
Стискає болем серце, що не встиг
Ти стільки ще порад землянам дати.

В очах Твоїх задума і тепло,
Надія й віра, що прийде та днина,
Коли то стане дійсністю – не сном,
Що в школі буде бог один – дитина.

Для неї все: програми і книжки,
Закони мудрі, теореми й дати.
Та думаймо, панове, лиш завжди,
Чи все оте так необхідно знати

Для того, щоб побудувати світ,
Де честь і розум – то найвища сутність.
Тим менше лишиться до нього літ,
Чим більше в школі буде він присутній.

Коли мене додолу гне біда,
Коли в житті шукать опору мушу,
З очей Твоїх невидима снага
Переливається в мою зболілу душу.

Коли шукаю відповідь одну,
Яку дорогу з багатьох обрати,
В очей Твоїх вдивляюсь глибину,
Іду до Тебе, як до батька й брата.

Видіння

Ти приходиш до мене світанками синіми
Із плодами добірними Саду Павлівського,
Із листом недописаним всім нам і синові,
Із думками-птахами, що линуць ген високо.

Ти приходиш з любов'ю й неситною вірою
В верховенство добра у творінні будучини.
Ти довів це життям своїм повною мірою,
Заповітом лишив покоління грядущому.

Майже все, що ми маємо світлого й доброго
У будові шкільній, може, десь і не вкритий ще,
Проростало тоді під Твоїм мудрим поглядом
В благодатнім теплі Школи неба відкритого.

Ти приходиш, Ти йдеш, Ти крокуєш планетою,
В різних світу кінцях Твою справу збагачують.

Не згубімо жусує з падіннями й злетами
Твою світлу зорю над Українською хатою.

Сухомлинському

Тобі вже сто. З них майже половину
Живеш у пам'яті людській, у книгах і ділах,
Допомагаючи нам обирать щоднини
Із безлічі доріг найбільш прийнятний шлях.

За сорок з лишком літ, що пройдені без Тебе,
Немало зроблено, та в глибині душі
Зізнаймося собі: нам ще сягати неба,
Що піднято Тобою в Павлиші.

Любить дітей, як Ти, ми поки не навчились,
Щоб всі вони були щасливі на землі,
Щоб вікна школи кожної лиш радістю
світилися,
Й навчали всіх завжди найкращі вчителі.

Проте рапортувать не розучились справно,
Мовляв, освіта в нас на білому коні –
Ми ж конкурси щорік проводим вправно
Й «оптимізуєм» сотні шкіл безслідно на селі.

Та все оце мине. Ми живемо і дієм,
Бо певні: через всі розбурхані моря
Наш світлий корабель до берега надії
Успішно виведе ясна Твоя зоря.

Пам'ять

Серпень тихо згаса. В шибку стукає вересень.
Коридори шкільні заповня дівчора.
У тривогах земних перед вильотом селезень...
Вже до Тебе прийти поклонитись пора.

Поклонитись за серце добра й справедливості,
Поклонитись за сонце в дитячих очах,
Поклонитись за те, що з Твоєї ж бо милості
Слава Школи Дитини луна по світах.

Болем ранили душу байдужість і підлощі,
Як докір нам усім Твоя совість свята.
Хто ще й досі не зна, що вселюдські є цінності,
Хай казки Твої світлі і мудрі чита.

Скільки літ поминуло, як Ти йдеш вічністю,
А на ниві Твоїй все жнива і жнива.
Не у бронзі, а в ділі, важкому й величному,
Будеш жити, допоки Україна жива!

Юрій МАЛЬОВАНІЙ,
учений секретар

**Відділення загальної середньої освіти
і цифровізації освітніх систем**

НАПН України,

член-кореспондент

НАПН України

Слово на пошану професора Стефана Пуріча з нагоди його 60-ліття

У вересні цього року відзначив 60-літній ювілей проректор з університетського іміджу, міжнародних відносин та європейського розвитку Університету Штефана чел Маре (Сучава, Румунія), професор Департаменту гуманітарних і суспільно-політичних наук **Стефан Пуріч**. З іменем професора пов'язано активну партнерську співпрацю між університетом, Інститутом педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, закладами вищої освіти України.

Професор С. Пуріч має талант організатора, який він і застосовує для об'єднання науковців, освітян, громадськості задля реалізації важливих ініціатив у сфері культурної ідентичності, історичної спадщини, дослідницьких студій з регіоналістики, етнології, археології, мистецької освіти. Так, йому належить співавторство вагомих проєктів у напрямі популяризації історичної і культурної спадщини на території суміжних держав Румунії і України. Спільно з Чернівецьким національним університетом імені Юрія Федьковича, Карпатським національним університетом

імені Василя Стефаника, Івано-Франківським національним технічним університетом нафти і газу, Західноукраїнським національним університетом, Національним університетом біоресурсів і природокористування України та ін. здійснюються актуальні наукові проєкти.

Завдяки натхненній вмотивованій зацікавленості професора у продуктивній співпраці налагоджено наукове, просвітницьке партнерство з Інститутом педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України (директор – академік НАПН України **Лариса Лук'янова**), зокрема з відділом змісту і технологій педагогічної освіти (завідувач – професор **Мирослава Вовк**).

З 2018 р. у співпраці було реалізовано важливі ініціативи: міжнародне стажування науковців; проведення спільних науково-практичних заходів з питань педагогічної освіти і освіти дорослих, мистецько-педагогічних читань. Завдяки зусиллям професора Стефана Пуріча підготовлено зарубіжну колективну монографію «Розвиток сучасної мистецько-педагогічної освіти: національний і європейський

контекст» (2023) за участі ЗВО України, Румунії, Польщі та ін., яку відзначено Золотою медаллю у номінації «Інтеграція вітчизняної науки і мистецької освіти у міжнародний простір» на Міжнародній виставці «Освіта та кар'єра – 2024».

У липні 2025 року ініційовано продовження багаторічної угоди про наукову, навчальну і культурну співпрацю й академічну мобільність між Інститутом педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України (Київ, Україна), Університетом Штефана чел Маре (Сучава, Румунія) та Сумським державним педагогічним університетом імені А.С. Макаренка (Суми, Україна). Мета угоди – поглиблення партнерства задля підвищення якості викладання, розвитку наукових досліджень на засадах науково-освітнього партнерства,

обміну культурними, дослідницькими, освітніми практиками, сприяння академічній мобільності науковців, викладачів, здобувачів вищої освіти, здобувачів наукового ступеня, а також для реалізації спільних міжнародних проєктів.

Висловлюємо глибоку повагу професору Стефану Пурічу за багаторічну наукову, просвітницьку взаємодію. Сердечно вітаємо з ювілейним днем народження і зичимо родинного затишку, творчого довголіття, нових потужних задумів, дослідницьких ініціатив у сфері культурних й історичних студій.

З глибокою повагою і побажанням подальших успіхів!

Лариса ЛУК'ЯНОВА,
директор, і наукові
працівники

ІПООД імені Івана Зязюна
НАПН України

Освіта як фундамент миру

Закінчення. Початок на с. 1
першій леді Литви **Діані Наусе-
дєне**, першій леді Німеччини
Ельке Бюденбендер, першій леді
Сербії **Тамарі Вучич**, першій леді
Фінляндії **Сюзанн Іннес-Стубб**.

В онлайн-форматі до захо-
ду долучились перші леді Белізу,
Гватемали, Ізраїлю, Туреччини,
Польщі, Швеції та перший джентль-
мен Словенії, а підтримку висло-
вили Королева Швеції Сільвія та
дружина Прем'єр-міністра Японії
Йошіко Ішіба. Загалом до п'ятого
Саміту приєдналися перші леді та
джентльмени зі 17 країн світу.

У межах заходу відбулися дис-
кусійні панелі. Панель «Доступ до
освіти» складалася з двох частин.
Під час першої панельної дискусії
«Освіта як глобальний маркер
рівності. Уроки минулого» за участю
Міністра освіти і науки України
Оксена Лісового говорили про
об'єднання міжнародних освітніх
лідерів для привернення уваги до
глобальної проблеми доступу до
освіти. Йшлося й про більшу від-
повідальність держав, невизначеність
майбутнього та можливості
формувати нові правила співпраці.

Друга панель мала назву
«Інновації в освіті: від кризи до
трансформації». Учасники обгово-
рили, як зробити так, щоб штучний
інтелект сприяв розвитку та погли-
бленню знань, а не навпаки. Про
цифрову грамотність, можливість
навчання й розвитку впродовж
усього життя, що забезпечують нам
технології, говорили іноземні гості,
а також Перший віцепрем'єр-мі-
ністр – Міністр цифрової трансфор-
мації України **Михайло Федоров**.

Заключна частина була при-
свячена тому, як освіта сприяє
миру та утвердженню гуманітар-
них цінностей. Зокрема, про це
говорили в особистих зверненнях

до учасників Саміту Президент
України **Володимир Зеленський**
і Президент Фінляндії **Александр
Стубб**.

Світу необхідні розуміння та
впевненість, а завдяки освіті мож-
на захищати людяність, запобігати
війнам, зміцнювати мир. На цьо-
му наголосив Президент України
Володимир Зеленський під час ви-
ступу. Глава держави зауважив:
коли система освіти використову-
ється для пропаганди та маніпулю-
вання історією, це призводить до
таких трагедій, як агресія однієї
країни проти інших. Президент
наголосив: політична нечесність
Росії багато в чому базується на
академічній нечесності у РФ, на
нечесності тих, хто навчає дітей.
«І це великий урок для всіх нас –
для тих, хто хоче захисту від Росії,
гарантованої безпеки для наших
дітей. Поки в російських школах
не вчать людяності, договори з
Росією не працюватимуть», – на-
голосив Володимир Зеленський.

У перший день Саміту відбула-
ся презентація результатів між-
народного дослідження «Освіта
як інструмент формування осо-
бистої стійкості, соціального ка-
піталу країни та культури миру».
На запитання, що може сприяти
формуванню культури миру, най-
більш поширені відповіді учнів
такі: розвиток емпатії, толерант-
ності та поваги до різних думок
(37 %), навчання мирного вирі-
шення конфліктів (37 %) і прав
людини (34 %).

Був також проведений захід
«Присвята вчителям», на якому
відзначили педагогів із різних кра-
їн, які зробили внесок у розвиток
освіти у світі.

У межах участі в саміті перші
леді Австрії, Німеччини, Сербії та
Фінляндії відвідали школи й ди-
тячі садки в Києві та області, де

зустрілися з дітьми, їхніми вихо-
вателями й викладачами. Також
високі гості провели публічні лек-
ції в кількох українських універси-
тетах, Національному художньо-
му музеї та Національній академії
наук. Зокрема, в Києві перед слу-
хачами виступили Президент
Фінляндії Александр Стубб, пер-
ший джентльмен Данії Бо Тенгберг,
перша леді Естонії Сір'є Каріс і пер-
ша леді Литви Діана Науседєне.

Також лекції прочитали нау-
ковці й дослідники, серед яких
лауреат Нобелівської премії з фі-
зіології та медицини 2001 року **Пол
Нерс** (Велика Британія), лауреат
Нобелівської премії миру 2003
року **Шурін Ебаді** (Іран) та лауре-
ат Нобелівської премії миру 2015
року **Уїдем Бушамайї** (Туніс).

Підтримку Саміту та його ре-
зультатів висловили перші леді
Австрії, Фінляндії, Німеччини,
Литви, Естонії, Сербії, перший
джентльмен Данії, які взяли участь
у заході особисто, а також пер-
ші леді Польщі, Белізу, Гватемали,
Туреччини та Швеції, які долучи-
лись до Саміту в онлайн-режимі.

За підсумками Саміту Перша
леді України разом зі своїми ко-
легами з інших країн оголоси-
ла про старт глобальної комуні-
каційної кампанії на підтримку
освіти «Кожне покоління ли-
шає слід. Освіта визначає який»
(Every Generation Leaves Its Mark.
Education Shapes Its Legacy),
що була створена у співпраці з
ЮНІСЕФ та Banda.

Кожен охочий може приєднати-
ся до кампанії та зробити внесок у
популяризацію важливої теми (де-
тальніше – на сайті Саміту).

Юрій ШЕРЕМЕТА,
«ОіС»,
za.president.gov.ua
ma.summitflg.org

Саміт перших леді та
джентльменів – щорічна між-
народна подія, яку ініціювала
перша леді України Олена Зе-
ленська у 2021 році. Згодом
Саміт переріс у глобальну
платформу, що діє постійно.
Це спільнота, що об'єднує
подружжя перших осіб країн,
які прагнуть використовувати
свій вплив для подолання
викликів світового масштабу.

Завдяки Саміту, який від-
бувся 2022 року, вдалося зі-
брати понад 6 млн доларів
на 92 автомобілі швидкої
допомоги. 2023 року запо-
чатковано унікальне медичне
партнерство, у межах якого
українські та закордонні лі-
карні підписали вже понад
60 меморандумів про співпра-
цю.

Торік практичним резуль-
татом Саміту стало ухвален-
ня спільної декларації, мета
якої – об'єднати зусилля пер-
ших осіб для захисту прав
дітей під час збройних кон-
фліктів і воєн та розроблен-
ня експертного документа на
виконання декларації, який
був представлений на спе-
ціальному заході під час 79-ї
сесії Генасамблеї ООН.

Ювілейний Саміт був осо-
бливим і значно розширив
перелік заходів та географію
учасників. Україна приймала
міністрів освіти та їхніх за-
ступників з Австрії, Литви,
Латвії, Польщі, Естонії, Данії.
Також учасниками Саміту
перших леді та джентльменів
стали видатні вчителі з різ-
них країн світу: Кенії, Брази-
лії, Фінляндії, Литви, Естонії,
Канади, України. Загалом у
п'ятому Саміті взяли участь
представники 20 країн світу.

110 років на освітянській ниві

Роздуми над минулим та сьогоденням ВСП «Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж Державного торговельно-економічного університету»

Історія заснування, становлення та розвитку Відокремленого структурного підрозділу «Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж Державного торговельно-економічного університету» нерозривно пов'язана з буремними віхами ХХ – початку ХХІ століття в минулому Закарпаття, України, Європи. Заклад, що відзначає 110-річний ювілей, є живим свідченням результативних освітніх трансформацій минулого та сьогодення, які завжди крокували в ногу з часом, сприяли розвитку Закарпатського краю в складі різних держав.

Коледж веде власну історію від заснованої у 1915 році в Ужгороді (на той час – Австро-Угорщина) першої торговельної школи. Її створення було ініційовано як важливий крок у підготовці фахівців для торгівлі та фінансових установ краю, які відчутно жили загалом слабку економіку регіону. Ідея заснування перших професійних навчальних закладів на рубежі ХІХ–ХХ століть належала **Едмунду Егану** – ініціатору «Верховинської акції». Його мета полягала у створенні соціально-економічних перспектив для дітей незаможних верств суспільства, зокрема в умовах безземелля горян. Торгівля та фінанси як у містах, так і в селищах розглядалися як ті сфери, де верховинські діти, здобувши відповідний фах, могли б реалізувати себе.

Першим директором закладу був **Олодар Сіладі**. Учні вивчали машинопис, скоропис, правила листування угорською та німецькою мовами, каліграфію, бухгалтерію, географію й товарознавство. На діяльності школи, безумовно, позначилося лихоліття Першої світової війни, що

зумовило її тимчасовий занепад.

Реальне становлення закладу відбулося вже за часів Чехословацької республіки. У жовтні 1921 року заклад відновлює свою діяльність у статусі Ужгородської державної руської торговельної академії, розпочавши з підготовчого класу. З вересня 1922 року здійснюється повноцінний набір на навчання. Новим директором було призначено **Петра Сметану**, колишнього вчителя гімназії.

Подальше формування традицій закладу та атмосфери його життя в 1922–1925 роках нерозривно пов'язано з іменем директора **Августина Штефана** – відомого освітнього та громадсько-політичного діяча Підкарпатської Русі та Карпатської України. Завдяки його зусиллям та педагогічному таланту заклад став ще й важливим осередком виховання національно свідомої молоді. У 1925 році чотирирічну торговельну академію з руською мовою викладання було переведено до Мукачева. Туди ж Августин Штефан запросив і частину педагогів та учнів. Натомість до Ужгорода з Мукачев

перевели дворічну торговельну школу з чеською та угорською мовами викладання. У такому статусі школа розпочала 1925–1926 навчальний рік під керівництвом директора **Ярослава Гошека** – колишнього професора державної торговельної академії в Кошице.

Період з 1925 по 1939 роки ознаменувався активною діяльністю закладу в статусі Ужгородської торговельної школи. Директор Ярослав Гошек дбайливо зберігав та примножував навчально-виховні традиції, багато з яких продовжуються і в наші дні. Щорічно оприлюднювали звіти Державної руської торговельної школи. Заклад мав Раду кураторів, до складу якої входили високоповажні особи, які сприяли діяльності школи та надавали допомогу студентам, які цього потребували. Професорсько-викладацькі кадри призначало Міністерство шкільництва та народної освіти Чехословаччини: дбали не лише про навчання та виховання учнів, а й активно писали та видавали підручники. Серед видатних професорів Ужгородської торговельної школи 1930-х років були Ярослав Гошек, **Ладислав Цісар**, **Франтішек Міллер**, **Адольф Осадчук**, **Дмитро Угринюк**, **Рудольф Вайгель**. Місто та край добре знали цих професорів, адже їхніми стараннями торговельна школа залишалася визначним осередком професійної освіти та духовного змушнення.

У 1938 році, після Мюнхенської змови та рішення Віденського арбітражу, подальших політичних змін статусу краю Ужгородська торговельна школа евакуювалася до Братислави. Нова угорська влада міста вирішила відновити навчальний заклад. Міністерство освіти Угорщини

Продовження. Початок на с. 22

надало дозвіл на це у жовтні 1939 року, призначивши на посаду директора **Бейлу Чіпека**. Вже в листопаді 1939 оновлений заклад відкрили як чотирирічну торговельну академію. На основі свідцтва про її закінчення молоді люди могли отримати роботу в банках, страхових установах, податковій службі та митниці, а також у приватних компаніях, адже володіли знаннями бухгалтерії, стенографії, друкування та листування.

У 1940 році міська управа Ужгорода ухвалила рішення передати колишню будівлю ратуші торговельній академії. То ж з 1941 року і донині заклад функціонує у цій історичній споруді. У жовтні 1944 року в Ужгород прийшов фронт Другої світової війни. Проте вже у листопаді 1944 року Народна Рада Закарпатської України відновила діяльність Торговельної академії.

Отже, є всі підстави вважати, що вже за перші 30 років своєї діяльності заклад став частиною історії м. Ужгорода та Підкарпаття (в тогочасних географічних реаліях) за їх приналежності до трьох держав, формуючи фундаментальні традиції фахової освіти краю. Ці епізоди стали предметом історичних розвідок багатьох краєзнавців-істориків (**Сергій Федака, Йосип Кобаль, Людвіг Філіп, Тетяна Літераті**), а також викладачів закладу **Петра Гаврилка, Сергія Волощука, Василя Балажа**.

Після возз'єднання Закарпаття з Радянською Україною, у вересні 1945 року (на підставі Постанови Народної Ради Закарпатської України від 08.09.1945 р. «Про організацію торговельних технікумів») академію було перетворено на Ужгородський технікум радянської торгівлі. У тогочасних реаліях усе, що становило історію закладу до 1945 року (т. зв. «дорадянський час») штучно перекреслювалося, адже історія «справжня» мала починатися з приходом радянської влади на Закарпаття, тобто з 1945 року. Заклад запровадив підготовку товарознавців продовольчих товарів та бухгалтерів. З 1953 року започатковано підготовку товарознавців непродовольчих товарів, а з 1963 – техніків-технологів громадського харчування. У 1960 відкрито заочне відділення, що значно розширило доступ молоді до освіти. Об'єктивно треба визнати, що друга половина 1940-х–1980-ті роки стали часом остаточного утвердження закладу освіти як провідного у сфері підготовки кадрів для торгівлі, громадського харчування, бухгалтерської справи. Відчутно

покращилася матеріально-технічна база освітнього процесу.

З проголошенням незалежності України розпочався новий етап в історії закладу. У 1991 році Ужгородський технікум радянської торгівлі було перейменовано в Ужгородський комерційний технікум (Наказ Міністерства торгівлі УРСР № 91 від 19.09.1991 р.). У 1993 – підпорядковано Міністерству освіти України та надано

статус вищого навчального закладу I рівня акредитації. Цей період позначився активною роботою з відкриття, додатково до існуючих, нових спеціальностей. З 1998 започатковано підготовку фахівців-товарознавців за спеціалізацією «Товарознавство в митній справі». У 1999 технікум першим в Закарпатті започаткував підготовку молодших спеціалістів зі спеціальності «Організація обслуговування в готелях та туристичних комплексах». З 2008 підготовка велася окремо за спеціальностями «Організація обслуговування в готелях» та «Організація туристичного обслуговування», а з 2010 – «Готельне обслуговування» та «Туристичне обслуговування». У 2010 також було відкрито спеціальність «Фінанси і кредит», а у 2011 розпочалася підготовка фахівців за спеціальністю «Оціночна діяльність». У подальшому освітні зміни в 2010–2020 роках зумовили появу серед напрямів підготовки таких модернізованих спеціальностей /освітніх програм як «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок», «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність», «Товарознавство і логістична діяльність», «Виробництво харчової продукції», «Технологія та організація ресторанного бізнесу», «Облік і оподаткування», «Готельно-ресторанна справа», «Туризм». Нині фаховий коледж здійснює підготовку фахівців за освітньо-професійним ступенем молодшого бакалавра за вісьмома освітніми програмами в межах шести спеціальностей.

У грудні 2012 – лютому 2013 року відбулася реорганізація Ужгородського комерційного технікуму в Ужгородський торговельно-економічний коледж шляхом приєднання його до Київського національного торговельно-економічного університету (КНТЕУ) як відокремленого структурного підрозділу – без права юридичної особи, але з окремими правами фінансово-господарської самостійності

(Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 1366 від 03.12.2012 р.; Наказ КНТЕУ № 3820 від 12.12.2012 р.). Для забезпечення ступеневої освіти випускників коледжу (від молодшого спеціаліста до бакалавра та спеціаліста /магістра) у 2000 році на його навчально-матеріальній базі та із залученням частини його педагогічних і науково-педагогічних кадрів розпочав діяльність Ужгородський навчальний центр Київського національного торговельно-економічного університету. Втретє за свою історію заклад став своєрідним донором для паралельного відкриття самостійних освітніх осередків із перспективами подальшого перетворення на самостійні освітні установи. З вересня 2012 його трансформовано в Ужгородський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету (тепер – Державного торговельно-економічного університету).

Від 1945 року директорами закладу освіти були знані педагоги **Степан Петрус** (1945–1961), **Іван Андришин** (1961–1988). З 1988 по 2013 рік директором технікуму був **Петро Гаврилко** – кандидат економічних наук, професор, «Заслужений працівник народної освіти України», Почесний працівник туризму України. У 2005–2014 роках він також очолював Раду директорів ВНЗ I–II рівнів акредитації Закарпатської області. З липня 2013 року по жовтень 2018 директором коледжу

працювала **Лариса Павлюк** – кандидат економічних наук, викладач вищої категорії, «викладач-методист». З квітня 2019 коледж очолив **Сергій Волощук** – кандидат історичних наук, доцент, викладач вищої категорії, «викладач-методист», «Відмінник освіти України».

У зв'язку з реформуванням освітньої галузі України та запровадженням фахової передвищої освіти у 2019 році заклад знову змінив свою назву на Відокремлений структурний підрозділ «Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж КНТЕУ» (Наказ Міністерства освіти і науки України № 684 від 25.05.2020 р.). Після реорганізації КНТЕУ в ДТЕУ заклад освіти було перейменовано на Відокремлений структурний підрозділ «Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж ДТЕУ» (Наказ Міністерства освіти і науки України № 43 від 21.01.2022 р.).

Десятиліття освітнього досвіду зумовили тісну міжнародну співпрацю з закладами-партнерами. З 1991 року коледж уклав угоди про співробітництво із семи навчальними закладами подібного профілю Угорщини, Словаччини, Польщі та Чехії. Заклад був учасником шести грантових програм з навчальними закладами країн Європейського Союзу, підтримує співпрацю з чисельними міжнародними та вітчизняними професійними асоціаціями.

Студенти коледжу – гордість закладу. Кращі з кращих були учасниками та призерами понад десяти міжнародних змагань і конкурсів професійної майстерності. Вони демонструють високі результати як переможці численних предметних олімпіад, конкурсів художньої самодіяльності, а також входять до числа кращих спортсменів серед навчальних

закладів міста, області та держави.

Видається можливим досягнути головне надбання десятиліть історії – кількості випускників – лише від 1947 року (першого повоєнного після Другої світової війни випуску), а це 21809 осіб, які в різні часи слугували цеглинами потужного кадрового фундаменту сфер торгівлі, харчування, обліку та фінансів, готельно-туристичної галузі, а віднедавна – підприємництва, логістики, ресторанного бізнесу. У планах закладу розширення переліку нових, привабливих для молоді освітньо-професійних програм.

З початком повномасштабної російсько-української війни чимало випускників різних десятиліть стали на захист Вітчизни. Семеро з них віддали своє молоді життя за її суверенітет і незалежність, навічно закарбувавши свої імена в Галереї Слави коледжу.

Зараз у структурі коледжу функціонує

підприємств, постійне зростання кількості готельно-туристичних та готельно-ресторанних комплексів, стрімкий розвиток малого та середнього бізнесу, значне зростання кількості релокованих підприємств, створення нових робочих місць зумовлюють усе більшу потребу у висококваліфікованих фахівцях економіки, фінансів, підприємництва й торгівлі, а також сфери обслуговування (готельно-ресторанна справа, туризм, гастрономія), яких успішно готує фаховий коледж. Високий рейтинг коледжу на ринку освітніх послуг та репутація серед населення краю обумовлені, зокрема й тим, що близько 70% теперішніх студентів – це діти та онуки колишніх випускників.

Висока професійність і досвід педагогів, постійне удосконалення матеріально-технічної бази, належна організація навчально-виховного процесу, активність студентства, а також розгалужені партнерські зв'язки фахового коледжу в Україні та за її межами є його ключовими конкурентними перевагами сьогодення.

Освітній процес у коледжі забезпечують 68 педагогічних працівників, серед яких професор, кандидати наук, доценти, викладачі-методисти. Чотирьох педагогічних працівників нагороджено відзнакою «Відмінник освіти України». Педагогічний колектив коледжу, працюючи в наші дні над впровадженням у навчально-виховний процес сучасних освітніх технологій, спирається на традиції педагогів-попередників, тим самим продовжуючи літопис поважного досвіду та значимих здобутків.

Більш детально етапи становлення, персоналії та здобутки закладу освіти висвітлені у виданні «Шлях завдовжки в сотню літ. Ужгород: Гражда, 2015. 108 с.».

Отже, ВСП «Ужгородський торговельно-економічний фаховий коледж ДТЕУ» протягом всієї історії закладу демонстрував значний потенціал розвитку, здатність адаптації до соціально-економічних та суспільно-політичних змін, які тривають. Ця неперервна еволюція та глибока вкоріненість в освітню ниву Закарпаття дають можливість із упевненістю дивитися у майбутнє та активно його формувати.

Сергій ВОЛОЩУК,
директор ВСП «Ужгородський
торговельно-економічний
фаховий коледж Державного
торговельно-економічного
університету»,
кандидат історичних наук,
доцент

чотири відділення: підприємництва та торгівлі; харчових технологій; туризму та готельно-ресторанної справи; обліку та фінансів. Навчально-матеріальна база коледжу постійно осучаснюється та включає два навчальні корпуси, гуртожиток, бібліотеку з читальною залю. Контингент студентів ВСП «УТЕФК ДТЕУ» станом на 1 жовтня 2025 становить 951 особу, з яких за денною формою навчання здобувають освіту 881 особа, за заочною – 70.

Особливості географічного розташування Закарпатської області, її рекреаційні ресурси, клімат, багатотисячолітні історичні традиції, самобутня культура багатонаціонального краю, а також структура економіки, що націлена на розширення зовнішньоекономічних зв'язків (розвиток приватного бізнесу, створення спільних

Володимир ЄВТУХ,
професор Українського
державного університету
імені Михайла Драгоманова,
доктор історичних наук,
член-кореспондент НАН України

Динаміка українського етносу

Складнішою (але й адекватнішою) є структура українського етносу, коли в основу закладено чинник самосвідомості (самоусвідомлення) і наразі самоідентифікації представників його ядра та діаспорних компонентів. У зв'язку з цим скористаємося концептуалізацією, запропонованою видатним англійським етнологом Ентоні Смітом, згідно з якою структуру кожного етносу можна уявити у вигляді трьох кіл: 1) ядро; 2) маргінальний прошарок; 3) етнічні категорії.

Найвищим рівнем самосвідомості та самоідентифікації з українським етносом характеризуються представники ядра українського етносу. Це ядро, безсумнівно, знаходиться на території України. Однак треба враховувати, що межі ядра українського етносу, визначені за фактором етнічної самосвідомості, не є тими межами, які визначені фактором розміщення. Щоб розмежувати зміст поняття «ядро українського етносу» в контексті дії двох чинників – самосвідомості та місця розташування, для останнього вживатимемо термін «поселенське ядро» (аналогією може слугувати соціологічний термін «поселенська структура»). У першому випадку вони

Соціокультурний феномен українського етносу

Досліджуючи український етнос як цілісність, неможливо уникнути такої важливої характеристики як складність, а отже постійний рух і мінливість при синергетичній єдності. Історичні події та обставини, з одного боку, й ментальні основи етносу, з другого, забезпечують розвиток етносу як складного соціокультурного феномену, що не піддається нівелюванню.

значно вужчі, ніж у другому. Не кожного українця України можна віднести до групи з високим рівнем української етнічної самосвідомості, тобто не кожен є такою людиною, яка не тільки демонструє своє українське походження чи приналежність до українського етносу, але й сприяє відтворенню українського етносу, причому значна частина переселенського ядра українського етносу знаходиться в іншій (маргінальній) верстві чи навіть серед етнічних категорій (у відсотках) між трьома структурними рівнями – ядро, маргінальний прошарок, етнічні категорії. У цьому можна переконатися за результатами етносоціологічних досліджень, зокрема шляхом опитування.

До маргінального прошарку, на мою думку, можна віднести тих, кому властива «подвійна, потрійна самосвідомість». Така самосвідомість сформувалася внаслідок того, що представники українського етносу перебували під впливом інших етносів або проживали разом з представниками інших етносів, або в умовах іншого етнічного середовища. В результаті інтенсивної взаємодії між ними відбувається процес переведення людини в маргінальний прошарок, оскільки людина безперервно перебуває між двома або декількома етносами, культурами та менталітетами. Маргінал характерний для етнічних елементів тих людей, з якими він взаємодіє. Граничний стан – це етап до асиміляції, передусім об'єктивний процес у взаємодії двох чи кількох етносів. Але враховуючи те, що в більшості

випадків етнічна політика держав, на територіях яких розташовані різні частини етносу, була спрямована якщо не на поглинання, то принаймні на обмеження ролі іншого етнічного чинника в суспільному житті свого етнополітичного організму, асиміляція набуває ознак цілеспрямованого і примусового процесу. Примусовий – не обов'язково такий, що пов'язаний із застосуванням сили. Швидше за все, асиміляція стається в умовах, за яких індивід практично не має альтернативи, а асиміляція в іншому етнічному середовищі виглядає лише природним прагненням стати частиною «вищої» культури. Останнє значною мірою характерне для етнічної взаємодії на пострадянському просторі. Це стосується і корінних американців США та Канади, де їм нав'язали так званий американський спосіб життя, порушили внутрішні відносини та систему життя цієї етнічної меншини.

Таким чином, є всі підстави зараховувати до маргінального прошарку українського етносу певну частину поселенського ядра, представників інших етносів, що проживають в Україні (до останніх належать, передовсім, ті, що осіли в українсько-етнічному середовищі та не мають інтенсивних контактів з представниками власного етносу) та практично всю українську діаспору за окремими винятками. Зазначу про такі випадки, коли громадяни інших держав, українці за походженням, зберігають українські етнічні риси в умовах

іншого етнічного середовища і своєю діяльністю стимулюють розвиток українського етносу як складного соціокультурного явища українського етносу в Україні. Таких «окремих випадків» після проголошення незалежності та надання можливості іноземним громадянам, українцям за походженням, брати участь у розбудові Української держави, чимало.

Пропоную зарахувати до етнічної категорії тих осіб, які практично втратили свою українську етнічність і зв'язок з українським етносом. Не маючи точних даних про кількість тих, кого можна зарахувати до етнічної категорії, маємо всі підстави стверджувати, що переважну більшість із них складають представники української діаспори. Це пояснюється тим, що вони тривалий час не мали можливості підтримувати та розвивати свої українські риси (у державах колишнього Радянського Союзу), або що для другого, третього та наступних поколінь їхнє українське походження якщо не перешкоджало, то в усякому разі не сприяло їхній соціальній мобільності в країнах Західного світу. Зазначу в цьому контексті, що населення України має значною мірою міфологічне уявлення про можливості розвитку українського етносу та про власне його стан у країнах Європи та Америки. Ці можливості обмежені, незважаючи на високий рівень демократії в цих країнах (насамперед йдеться про рівень державного регулювання міжетнічних відносин), в силу різних причин об'єктивного і суб'єктивного характеру.

Зберігати та розвивати власну етнічність значною мірою є справою окремих індивідів – багато в чому залежить від їхнього бажання робити чи не робити цього.

Зафіксувавши три складові частини етносу (у контексті самосвідомості), я не пов'язую їх з якоюсь постійною кількістю представників українського етносу, оскільки перехід від одного структурного елемента до іншого може відбуватися за різних умов. Цей рух може бути за такими напрямками: 1) за ядром: ядро – маргінальна страта – етнічна категорія; 2) для етнічної категорії: етнічна категорія – маргінальний прошарок – ядро; 3) для маргінальної страти: маргінальна страта – ядро; маргінальний прошарок – етнічна категорія.

Варто коротко зупинитися на характері цього руху, що визначений зміною рівня самосвідомості та етнічної самоідентифікації. Якщо, наприклад, взяти рух від ядра до етнічної категорії, то такий процес не є однозначним і не завжди завершується переходом до ядра етносу. Мені здається (у всякому разі, це твердження зумовлене спостереженнями, частково зафіксованими в етнологічній літературі), що останніми роками рух у напрямі ядра українського етносу став інтенсивнішим, ніж рух до категорії етнічної. Першою його умовою є можливість побудови незалежної української держави, де українці формують етнічну базу, яка є обов'язковим елементом існування будь-якого етнополітичного організму і в якій створюються умови для відродження і розвитку українського етносу. Розширення діапазону функціонування української мови, збільшення кількості українських культурно-інформаційних інституцій, активізація взаємодії представників діаспори з ядром, консолідація українців як суб'єкта світового інтелектуального простору – помітні явища, що

підтверджують уявлення про інтенсивність руху до ядра етносу. Зауважу, тут важливо, щоб зміцнення незалежності сприймалося не як шлях до ізоляції України, а як шлях до належного місця України у світовому співтоваристві та її взаємодії на засадах рівноправного партнерства з оточуючим світом.

Причому не варто надто наголошувати на впливі процесів розбудови незалежної української держави на активізацію руху до основи; діалектика суспільного розвитку означає, що доля української держави значною мірою залежить від змін усередині материкової частини українського етносу. Маю на увазі передусім те, наскільки свідомо населення України і українці насамперед зміцнюватимуть ядро етносу, етнічну основу держави. Крім того, зауважимо, що зміцнення цієї основи в поліетнічному українському суспільстві не повинно виключати його взаємодії з іншими етнічними структурами чи входження в українське представників інших етносів.

До слова, зрушення, що відбуваються у самосвідомості (етнічній) і свідомості (національній) громадян України усіх категорій, що викликані російсько-українською війною, потребують ретельного вивчення.

У цьому контексті постає логічне запитання щодо впливу взаємодії українців з представниками інших етносів на зміни, які можуть відбуватися в усіх трьох структурних елементах українського етносу, зокрема ті, що стосуються ставлення до численних етнічних спільнот.

На перший погляд, поява і розвиток незалежної держави є потужним стимулом, що спонукає до інтеграції в ядро етнічного співтовариства. Щоб проілюструвати доцільність цього, можна згадати міграції до Америки в XIX – на початку XX ст.: прибульці будь-якою ціною намагалися влитися в

течію суспільного життя, контекст якого переважно визначали американці англосаксонського походження. Наукові дослідження цих міграцій та адаптації іммігрантів до нових умов життя свідчать про прагнення представників першого покоління мігрантів створити найбільш сприятливі умови інтеграції та соціальної мобільності для другого покоління. Друге покоління зрозуміло переваги «американізації» і відмовлялося від того, що вважало б використати ці соціальні та політичні переваги, а особливо етнічну особливість. Лише коли те саме американське суспільство демократизувалося, в тому числі й щодо представників інших етносів та їхніх нащадків, наступні покоління змінили свої позиції, почали апелювати до свого етнічного коріння, і це спричинило відродження етнічних меншин. Відомий американський дослідник іммігрантів Маркус Хансен назвав це явище «проблемою другого покоління», «принципом інтересу третього покоління». У ширшому розумінні це можна назвати «синдромом третього покоління» і побудувати таку схему: перше покоління зберегло свою самобутність, друге намагалося позбутися того, що було принесено батьками, а третє покоління прагнуло відродити те, з чим його діди прийшли в Америку.

Хоча в Україні цей синдром відрізняється, і не тільки тому, що не всі етнічні меншини тут сформувалися завдяки міграційним рухам. Ще й тому, що життя як українців, так і представників інших етносів було значною мірою русифіковане (серед неукраїнців навіть більше, ніж серед українців). Зараз в нашій незалежній державі з'являються можливості для етнічного відродження представників багатьох народів. Це, безперечно, вплине на акцентування етнокультурних відмінностей між ними та українським етносом. Маю на

увазі не свідоме протиставлення відмінностей, а природний самопрояв через етнічну неоднорідність. Одночасно з цим постає питання про характер взаємодії з ядром етносу, що дає назву державі.

На цьому етапі можна передбачити, що існування Української держави сприятиме інтенсивному звільненню (як не всіх, то принаймні значної частини) представників етнічних меншин від наслідків русифікації («дерусифікація») та їхній логічній тісній взаємодії з українським етносом. Внаслідок цього може посилюватися процес переходу населення неукраїнців за походженням до маргінального прошарку, а іноді й до ядра українського етносу. Не втрачаючи своєї ідентичності, інтегруватися в русло суспільного розвитку України, зокрема тісніші контакти з ядром українського етносу, є шляхом до згуртованості поліетнічного суспільства.

«Точки зустрічі»: взаємодія двох частин українського етносу

Існує дві форми зустрічі двох частин українського етносу (українців, які проживають в Україні, та «українців за кордоном»): фізична та духовна (переважно віртуальне спілкування). Перший – це реалізація під час прямих контактів: Світові конгреси українців, які відбуваються в Україні; конференції, «круглі столи», дискусії, туристичні заходи в різних країнах проживання українців та їхніх нащадків. У цьому випадку обмін етнічною інформацією щодо участі обох сторін у розвитку України відбувається не на стабільній основі, ситуативно і триває недовго.

Друга форма забезпечує ширший спектр комунікацій і є стабільним каналом циркуляції інформації, необхідної для підтримки позицій українського етносу та підтримки його цілісності. У цьому сенсі

Закінчення. Початок на с. 26

реальними зв'язками між двома частинами є наступні три феномени: етнічна пам'ять (допомагає зберегти в пам'яті походження та історичні події, притаманні частинам), етнічна свідомість (усвідомлення власного етнічного походження та приналежності до українського етносу), етнічна ідентичність (ідентифікація себе з українським етносом). Усі три феномени зміцнюють етнічну спадщину, етнічні практики та етнічну участь – це дуже важливо для існування українського етносу як цілісного явища у світі. З іншого боку, спадщина, практики, участь є відповідним середовищем для стимулювання розвитку етнічної пам'яті, етнічної свідомості, етнічної ідентичності. Плідна взаємодія обох груп згаданих явищ відбувається під час проведення таких заходів, як етнофестивалі чи подібне у місцях перебування українців та їхніх нащадків. При спільних діях їхня ефективність помітно вища. Велике значення мають також обміни предметами мистецтва та традиційно-звичаєвої культури, які несуть етнічну інформацію між двома частинами українського етносу. Потужним чинником згуртування «зарубіжних українців» та формування їхнього іміджу як частини ширшого історичного та соціального феномену «українського етносу» є започаткування кількох масштабних і потужних проєктів та діяльності українських головних організацій. Це, зокрема, відомо в проєктах континентальних і діаспорних науковців і громадських діячів, які представили «Енциклопедію української діаспори» у семи томах; та освітній проєкт Петра Ющенка – кількатисячна портретна галерея «Українці у світі» тощо. Реальним полем інтенсивних інформаційних обмінів між двома частинами

українського етносу є віртуальний простір та дослідницькі центри.

Згадані у попередній статті¹ українські організації роблять значний внесок у розвиток зв'язків з Україною на національному, регіональному та місцевому рівнях та у сприяння зміцненню української етнічності в сучасному світі. Сюди додаємо діяльність Світових конгресів українців на підтримку «Майдану», координацію акцій протесту на захист України від російської агресії та проведення культурно-мистецьких фестивалів, конкурсів, виставок української тематики в різних країнах за участі представників України.

Перспективи (замість висновку)

Доля етносів залежить від багатьох факторів. Існують концепції, згідно з якими етноси народжуються, щоб пройти певний життєвий цикл і можуть зникати під тиском різних обставин, серед яких і взаємодія з сильнішим партнером. Особливо це стосується тієї частини етносів, яка перебуває за межами країни походження в «чужому» (в етнічному сенсі) середовищі – члени етнічних спільнот втрачають мову, послаблюються їхні зв'язки, вони поступово асимілюються зі середовищем. Щодо небагатьох українського етносу нинішня ситуація дещо інша. Незалежність України (з 1991 р.), існування національної держави, структурною складовою якої є українці (в етнічному сенсі), еміграція українців до різних країн, де живуть українці, інтенсивні обміни в різних сферах між частинами та, що дуже важливо, включення «українців за кордоном» у сферу державної етнополітики вселяють надію, що українці в Україні та за її межами залишаться цілісною, хоча й складною соціокультурною системою.

Інститут цифровізації освіти НАПН України оголошує конкурс на заміщення посад

у відділі

• **хмаро орієнтованих систем і штучного інтелекту в освіті:** завідувач відділу, провідний науковий співробітник, науковий співробітник, молодший науковий співробітник;

• **технологій відкритого навчального середовища:** завідувач відділу, головний науковий співробітник, провідний науковий співробітник, старший науковий співробітник, науковий співробітник, молодший науковий співробітник;

• **відкритих освітньо-наукових інформаційних систем:** завідувач відділу, головний науковий співробітник, провідний науковий співробітник, старший науковий співробітник, науковий співробітник, молодший науковий співробітник;

• **компаративістики інформаційно-освітніх інновацій:** завідувач відділу, провідний науковий співробітник, науковий співробітник, молодший науковий співробітник;

• **цифрової трансформації НАПН України:** завідувач відділу, провідний науковий співробітник, науковий співробітник; молодший науковий співробітник;

у сектор

• **мережних технологій і баз даних:** завідувач сектору, провідний науковий співробітник, науковий співробітник, молодший науковий співробітник.

Термін подання документів – один місяць від дня опублікування оголошення.

Вимоги до претендента: громадянство України, вільне володіння державною мовою, вища освіта з відповідного наукового напрямку не нижче другого (магістерського) рівня, науковий ступінь доктора наук або доктора філософії з відповідного наукового напрямку, стаж роботи на посадах наукових та (або) науково-педагогічних працівників.

Документи на конкурс:

- заява про участь у конкурсі на ім'я директора Інституту, в якій зазначено про застосування або незастосування до претендента обмежень, установлених частиною 3 статті 9 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»;
- особовий листок з обліку кадрів з фотографією розміром 3x4 см;
- автобіографія;
- копії документів про вищу освіту, підвищення кваліфікації, присудження наукового ступеня, присвоєння вченого звання;
- копія військового квитка та копія паспорта громадянина України для виїзду за кордон (для військовослужбовців або військовозобов'язаних);
- копія паспорта, засвідчена претендентом;
- копія трудової книжки;
- письмова згода на обробку персональних даних;
- перелік наукових праць, опублікованих впродовж останніх п'яти років у вітчизняних та/або іноземних (міжнародних) рецензованих фахових виданнях.

Копії документів, що подає претендент (крім копії паспорта), мають бути засвідченими за місцем роботи претендента або нотаріально.

Претенденти, які працюють в Інституті цифровізації освіти НАПН України, подають лише заяву про участь у конкурсі та список наукових праць.

Документи подавати за адресою: 04060, м. Київ, вул. М.Берлінського, 9, каб. 204. Телефон для довідок: (044)468-33-29; (044) 453-90-51. E-mail: iitlt@iitlt.gov.ua
Більше інформації на сайті <https://iitlt.gov.ua/index.php>

¹ Див.: Євтух, В. Український етнос як складний соціокультурний феномен. Освіта і суспільство, № 3, червень-липень 2025. С. 24–26

Михайло БОЙЧЕНКО,
професор кафедри
теоретичної і практичної
філософії Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка,
доктор філософських наук,
професор

Нормалізація культурної травми: межі вибіркової інклюзивності для освіти і суспільства у ситуації війни

Виклик повномасштабної війни, що зрештою відкрито розпочала Російська Федерація проти України і українського народу, отримує гідну відсіч не лише завдяки Силам безпеки і оборони України (хоча передусім і головним чином саме на лінії безпосереднього зіткнення з російською армією і завдяки саме цим силам). Складником цієї відсічі є та загальна рішучість, з якою український народ морально, економічно й інституційно організувався для спротиву сучасній російській навалі. Втім, те, що українське суспільство знайшло у собі, а також у своїх міжнародних союзниках достатньо ресурсу для гідного протистояння виклику війни, не може забезпечити як українське суспільство в цілому, так і, без перебільшення, кожного українця від отримання культурної травми від цієї війни – на додачу до прямих матеріальних втрат, численних смертей й інших лих і трагедій.

корегують інформаційні потоки у суспільстві, а також самі є індикаторами чутливих тем інформаційного простору. Втім, концептуальне схоплення цієї проблеми в усій її повноті, глибині та масштабності, а також чітке понятійне вираження цього схоплення є місією філософів.

Позитивна і негативна сторона нормалізації травми

Щодо нормалізації, то сама по собі вона є ціннісно амбівалентною: наприклад, нормалізація чогось позитивного є доброю справою, а нормалізація чогось негативного – поганою. Наприклад, нормалізація відносин і загалом обстановки після певного конфлікту є чимось бажаним і для сім'ї, і для громади, і для суспільства, і для міжнародних відносин. Тоді як нормалізація насильства (F. Storm-Mathisen), хабарництва, крадіяства чи якихось інших злочинних чи аморальних дій є дечим, поза сумнівами, аморальним, так само, як нормалізація зловживання правом, політичної корупції, халтури і підробок у будь-якій справі є чимось ганебним і шкідливим не лише для того, хто це активно впроваджує, але й для тих, хто цьому не чинить опір, як і для усієї спільноти, яка це толерує.

Коли говоримо про нормалізацію травми, ситуація, на перший погляд, виявляється дещо нетиповою – одні говорять, що нормалізація травми – це погано, а інші – що це добре. Насправді, можливо, причиною цього є те, що не всі акуратно формулюють тезу, що описує травму, і позитивно оцінюють не саму травму, а деякі зміни, які її супроводжують.

В медицині нормалізацією травми інколи називають повернення організму до його норми після перенесеної травми, яка цю норму порушила – у сенсі певних процесів гомеостазу, тобто відновлення певної рівноваги, наприклад, завдяки дії імунної системи або інших механізмів відновлення функціональної норми організму [A. Osuka та ін.]. Звісно, правильніше це було би називати нормалізацією відновлення здоров'я організму, тобто нормалізацією називати відхід від травми і повернення до норми здоров'я організму. Але, вочевидь, жодна травма не проходить без наслідків – передусім, для самого травмованого. А тому нормалізація після травми включає і вміння жити з наслідками травми як частиною нової норми здоров'я організму, адже до старої норми повною мірою повернутися вдається тим менше, чим важчою була травма.

Таке медичне розуміння нормалізації суттєво відрізняється від морального розуміння нормалізації травми, коли таку нормалізацію сприймають як намагання зробити нормальним те, що таким не є і бути не може. Класичним прикладом предмету морального осуду є нормалізація насильства. Є випадки, коли воно засуджено однозначно: насильство у сім'ї, насильство над дітьми (яке може траплятися також і поза сім'єю), зґвалтування і нарешті вбивство. Втім, навіть для деяких з таких випадків намагаються знаходити виправдання: наприклад, вбивство ворога на війні є необхідністю, і при цьому лише шукають можливості не виходити за межі так званих правил ведення війни. Також дискусійним є застосування насильства у медицині – попри те, що у більшості ситуацій воно є виправданим як дозований і адресний інструмент досягнення кращих інтересів пацієнта, а все ж у надто багатьох випадках воно буває недостатньо обґрунтованим, помилковим або навіть злочинним (J. Shapiro). Також є теорії, що виправдовують деякі випадки чи навіть типові ситуації абортів та евтаназії. При всій дискусійності визнання етичної позиції такого вбивства, все ж можна зрозуміти її логіку, якщо й не сприйняти

Закінчення. Початок на с. 27

її моральним чуттям. Солдат розуміє, що вбиваючи ворога, він зберігає життя жінок, дітей, старих і немічних та інших співгромадян своєї країни, не кажучи вже про збереження життя своїх побратимів на фронті. І все ж вбивство навіть ворога глибоко ранить його душу, а при звичаєння до таких вбивств, їх нормалізація неминує має свої наслідки, якщо не для психіки воїна, то однозначно – для його моральної самооцінки і його здатності до здорового етичного судження.

Русифікація як культурна травма

Як русифікація, так і українізація теж є з нормативного погляду процесом нормалізації. Однак, ця нормалізація відбувалася на зовсім різних підставах, здійснювалася різними методами і мала відмінний стосунок до базових прав людини. Коли поширення мови відбувається природним способом, тобто, без поспіху і примусу, так би мовити еволюційним шляхом, в результаті вільного прийняття людьми цієї мови як основної мови свого спілкування, особливо у приватній сфері їхнього життя – це явище нормальне, яке і не варто називати нормалізацією. Але якщо поширення мови відбувається прискорено, за допомогою додаткових засобів стимулювання, або ще примусових заходів – тоді це справді певна нормалізація. Але вона також може бути як явищем негативним, яке підлягає осуду і припиненню, так і явищем не просто виправданим, а позитивним і бажаним, у тому числі й передусім для тих, хто їй підлягає.

Якщо мову нав'язують чужинці і примушують місцевих відмовлятися від власної мови (так званої мови батьків чи материнської мови, як це називають німці – «die Muttersprache»), і цей примус

супроводжується санкціями і репресіями – це явище явно негативне. Такою була русифікація в Україні, та й не лише в Україні, але й у багатьох країнах і територіях, які входили до складу СРСР та країнах так званого «соціалістичного табору». Зросійщення йшло неухильно, безальтернативно і жорстко протягом усієї історії Росії – і за часів російської імперії, і у СРСР (з невеликими послабленнями і тимчасовими паузами на «коренізацію» (Я. Верменич)), і особливо – у сучасній Російській Федерації. Таку нормалізацію не можна назвати інакше як негативною, а тому цілком зрозуміло, чому проти неї виступають скрізь, де її проводили росіяни.

Якщо говорити про українізацію, то її здійснює не лише держава, але й значна частина інших інститутів громадянського суспільства – церква, недержавні громадські організації, різні громадські рухи (серед яких був наймасовішим на першому етапі українізації у роки Перебудови (другу половину 1980-х) «Народний рух») тощо. Більше того, українізацію охоче підтримали і самі українці без усякого формального заохочення – щойно зникли офіційні обмеження на користування українською і з'явилася справжня свобода у мовному просторі України. Українізація відбувається поступово настільки, що дехто навіть нарікає, що надто поступово – але в тому то й справа, що українська держава не застосовує мовних репресій, навіть в умовах оборонної війни проти російської агресії. Це – гідна нормалізація, яка йде впевнено і не потребує застосування сторонніх стимулів для досягнення успіху.

Використання досвіду подолання ПТСР

Одним з найбільш розроблених напрямів у дослідженнях травми загалом і культурної травми зокрема є вивчення

її прояву у посттравматичному стресовому розладі (ПТСР), а відповідно – подолання культурної травми можна аналізувати у порівнянні з досвідом подолання посттравматичного стресового розладу.

Найширшим тлом нормалізації травми загалом і культурної травми зокрема може виступати релігія. Наприклад, християнське віровчення розглядає життя людини на Землі як перебування у грішному світі, у якому панує зло і несправедливість, що радикально може виправити лише Друге пришествя Христа. До цього моменту злочини щодо будь-кого не є дивиною, натомість соціологічною, хоч і не моральною нормою є ситуація ураженості пересічної людини. Християнська церква (незалежно від того, про яку гілку християнства йдеться, накопичила величезний досвід роботи і лікування травм, пов'язаних з життям людини у цьому грішному світі – але те, що цей світ не може стати справедливим, що для нього швидше нормою є злочини і війни, християнство не сумнівається. Тому, коли християнські священники, дослідники і місіонери діляться досвідом подолання травми, не йдеться про її унеможливлення чи остаточне викорінення її першопричин – їх розглядають як метафізичні, а не історичні чи культурні (П.А. Баркер). Відповідно, культурна травма є лише наслідком радикально злого способу існування людства на грішній землі. Звернення до релігійного досвіду роботи з культурними травмами допомагає уникати надмірної драматизації цих травм – а разом з тим дає сили жити далі у здавалося би неймовірних умовах. Свого часу Теодор Адорно писав про те, що після нацистських злочинів Аушвіца неможливо писати поезію, неможливо у класичний спосіб давати виховання (Т. Адорно) – точніше, мабуть, варто говорити, що

розум відмовляється це пояснити, в усякому разі, зіткнувшись з цим віч-на-віч. А все ж поезії писали навіть в'язні нацистських концтаборів (П. Рухло). Писав аж до страсти у концтаборі свої геніальні тексти і Дитрих Бонгеффер, і жінки-філософині теж творили у війну, всі у ситуації загрозливого цивілізаційного і культурного краху, хоч і не всі мали фатальну долю (С. Куртін-Денамі). Тому християнська «нормалізація» зла не так виправдовує його існування, як вчить тримати удар і всупереч цій «нормальності» зла на грішній землі все ж наближати Царство Боже у своїй душі і у своєму житті – наскільки це можливо. І ось уже така нормальність боротьби в режимі *contra spem spero* і є справжньою позитивною нормалізацією метафізичної травми, а разом із тим і усіх інших травм, у тому числі й культурної травми.

На цьому базисі можна більш адекватно і позитивно оцінити те, чому психологи і психіатри прагнуть кожну окрему ситуацію отримання травми розглядати, на перший погляд, ізольовано, індивідуально (В.А. Вінс і А.Г. Суворова, L. Burbach та ін.), а не списувати їх на якісь загальні причини – типу «в усіх у нас в Україні зараз війна», «цей світ недосконалий», «глобалізація – це зло» тощо. Адже кожна людина справді має глибинний ресурс, у який вона не завжди спочатку й сама вірить або надто легко у ньому розчаровується, тоді як насправді він є і за нього варто поборотися. Це й наша належність нашому дому – як фізичному, так і сім'ї, і духовній домівці (екзистенційно-феноменологічна нормалізація культурної травми), і мудрість нашого тіла (соматична нормалізація культурної травми), і віра у краще майбутнє на новому етапі життя після травми (психотерапевтична нормалізація культурної травми),

і навіть наша людська належність простору прекрасного (художньо-естетична нормалізація культурної травми). Все це здатне допомогти людині як особистості у подоланнях не лише ПТСР, але й інших травм, у тому числі й культурної травми. А якщо згадати, що культурну травму можна долати спільно зі «своїми», тобто з людьми, з якими ти поділяєш певні культурні цінності – це значно полегшує виконання цього непростого завдання. Тут варто звертатися до культурної солідарності, яка виявляє себе у стресових і травматичних ситуаціях як інклюзивність.

Вибіркова інклюзивність як негативна нормалізація

Інклюзивність в усьому світі уже давно витлумачують значно ширше, аніж лише як захист прав людей з інвалідністю та іншими особливими потребами. Сучасні дослідники пишуть, що передусім маємо будувати інклюзивне суспільство, у якому усі повинні бути не просто рівними перед законом, але також усі мають піклуватися про те, аби закон захищав усіх, щоби кожна громадянка і кожен громадянин мали можливість повною мірою реалізовувати свої права і виконувати свої обов'язки. Тобто не лише люди з особливими потребами повинні бути під особливим захистом (вони мають бути під посиленням захистом), але піклування заслуговують кожен і кожна. Інклюзивність має бути для всіх, причому більшою – для тих, хто більше постраждав, а не для тих хто створює для себе штучні привілеї. Для тих, хто страждає більше потрібна поглиблена інклюзивність, яку варто підтримувати і посилювати. А для тих, хто зловживає інклюзивністю і створює для себе вибірковою, «елітну» інклюзивність, має бути спільний осуд і

неприйняття, а, можливо, і притягнення до відповідальності згідно чинного законодавства. Для цього потрібні лише суспільна згуртованість і політична воля.

Справді, ситуація війни кожного з нас повергла у численні стреси та травми: якщо не ми особисто, то наші родичі і друзі воюють, потрапляють під обстріли, зазнають якщо не особистих фізичних ушкоджень і прямих матеріальних втрат, то отримують різні психічні травми і непрямі матеріальні збитки. За винятком рідкісних випадків усі українці в умовах російської війни проти України мають посттравматичний синдром, у широкому сенсі усі українці є жертвами війни – навіть ті, хто виїхав за кордон і не чує майже щочасно сирен. Навіть ті українці, що виїхали за кордон, зробили це не для свого задоволення чи вигоди (навіть якщо комусь здається, що виплати для біженців є манною небесною, то це глибока помилка), а під примусом обставин і з величезним ризиком для збереження своєї сім'ї і свого майна, нажитого протягом усього свого життя. Перебування у іншій країні – це завжди стрес, і далеко не завжди позитивний, адже адаптація ніколи не проходить легко і втрата Батьківщини, навіть, здавалося би, тимчасова і лише фізична, а не духовна, – теж є суттєвим ударом по самопочуттю і самооцінці кожної людини.

У такій ситуації має зростати солідарність і взаємна підтримка між усіма українськими громадянами, де б вони не знаходились. А тому особливо гостро сприймаються ситуації, у яких ми відчуваємо, що нас принижують, намагаються скористатися нашим уразливим статусом, забрати у нас ще більше – понад те, що уже забрала війна. Тим більш гостро це сприймається, якщо образити – свідомо

чи не бажаючи того – намагається наш же співгромадянин. Ще гостріше це сприймається, коли ображає – вільно чи не вільно – людина, яка представляє сферу освіти /медицини /юриспунденції, людина, яка за самим своїм фахом має покликання бути чуйною і турботливою.

Висновки

Коротко підсумовуючи перші висновки, маю сказати, що там, де більше болить, – там є вища чутливість і відповідальність людей і суспільства. А отже, саме там можна більше зробити доброго й важливого – увага людей уже сконцентрована на цій сфері і проблематиці. Тому, якщо й трапляються надто болісні ситуації з вибірковою інклюзивністю – коли треба всім, а отримує лише дехто – то саме у цій сфері і варто розпочинати діяльність з подолання цих випадків вибіркової інклюзивності, з викорінювання самої

можливості появи і відтворення таких ганебних ситуацій. Тобто, зокрема сфера освіти має стати точкою зростання гідності, де виховують культуру особистості і спільноти, які і близько не допускають навіть можливості обділити або принизити когось будь-де. Освіта має стати оазою протистояння ПТСР, подолання його отруйних впливів, патологічних перероджень і загрозливих метастаз, які можуть пронизати собою усе суспільство. ПТСР варто вивчати, пом'якшувати його наслідки і поступово й обережно виводити людей з нього. А враховуючи, що усі ми всередині одного глобального ПТСР, породженого російською війною проти України – то масштаби цього завдання важко переоцінити. Досвід подолання ПТСР є багато в чому корисним для формування заasad теоретичного вивчення і практичного подолання культурної травми та недопущення її негативної нормалізації.

Інститут професійної освіти НАПН України

оголошує конкурс на заміщення вакантних наукових посад відділу зарубіжних систем професійної освіти:

провідного наукового співробітника – 1 ставка;
молодшого наукового співробітника – 1 ставка.

Документи на конкурс:

- заява на ім'я директора Інституту;
- особовий листок з обліку кадрів із фотокарткою, засвідчений відділом кадрів за місцем основної роботи;
- автобіографія;
- характеристика з останнього місця роботи;
- копії документів про вищу освіту, наукові ступені й учені звання;
- копія паспорта, засвідчену претендентом;
- копія трудової книжки,;
- письмова згода на збір та обробку персональних даних;
- список наукових праць і винаходів, що завірені в установленому порядку.

Копії зазначених документів (окрім копії паспорта) мають бути засвідченими за основним місцем роботи або нотаріально.

Термін подання документів для участі у конкурсі становить один місяць з дня опублікування оголошення про конкурс.

Документи здавати за адресою: 03045, м. Київ, провулок Віто-Литовський, буд. 98-А, Інститут професійної освіти НАПН України, за додатковою інформацією щодо вищезазначених посад звертатися до відділу кадрів інституту.

Телефони для довідок: 259-45-53, 252-71-75.

Електронна адреса: vk_ipto@ukr.net, info@ivet.edu.ua.

Василь ТКАЧЕНКО,
головний науковий співробітник
Інституту всесвітньої історії
НАН України,
доктор історичних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України

Політкоректність як запорука історичної правди

«Кожен хоче, щоб правда була на його боці, але не кожен хоче бути на боці правди».

Річард Вотлі, англійський філософ і економіст XIX ст.

Статтю під назвою «Путін – Трамп: феномен божевілья», написану мною в червні 2025 року, довелося тимчасово відкласти від опублікування у зв'язку з зауваженнями колег відносно нібито сумнівної політичної коректності тексту. Мовляв, некоректно згадувати імена лідерів країни в контексті феномену божевілья.

Тим часом проблема актуалізувалася сама собою: ми стали свідками червоної доріжки, простеленої американськими військовими під ноги Володимира Путіна на аеродромі в Анкориджі (Аляска). Що це, як не зримий образ того, що Дональд Трамп запобігав перед Путіним? А що вже говорити про демонстративні оплески з боку президента США і наступні його теплі рукоштовування із своїм візаві. Як на мою думку, ці промовисті жести знаменували собою не що інше, як загрозу входження Сполучених Штатів у фазу «теплих взаємин» із російським агресором. Саме цей сенс я й намагався передати.

Тим часом така реакція колег на заголовки статті поставила ряд проблем. Чи не найголовніша з них: чому мої опоненти з якихось причин оминають той факт, що на наших очах відбувається зримий процес легітимації міжнародного злочинця Володимира Путіна. Хіба цей процес не є «феноменом божевілья»? Невже ми забули, що 17 березня 2023 року Міжнародним кримінальним судом (МКС) в Гаазі був виданий ордер на арешт президента РФ Володимира Путіна? А тим часом його статус як міжнародного ізгоя після «червоної доріжки» на Алясці наразі було поставлено під сумнів. Більше того: відтоді Путін став на рівних зустрічатися з главами провідних країн світу.

Фактор «політкоректності»

Відтак проблема нашого ставлення до поняття «політична коректність» набуває небувалої раніше значимості. У науковій літературі зазначається, що «сам термін і його вживання є гострополемічними». А що вже стосується тлумачення цього поняття, то назагал «тут немає єдиної думки». Єдина дефініція поняття «політична коректність» наразі відсутня. Одні дослідники тяжіють відносити політкоректність до сфери мови, а інші наголошують, що під цим розуміється «цілий комплекс явищ політичного й світоглядного характеру: це точка зору, спосіб мислення та його образ; це й позиція, певна налаштованість, а по суті – стиль життя».

Тож широке висвітлення полеміки з цієї проблеми – це завдання для подальшого самостійного розгляду. Ми ж поки скористаємось визначеннями деяких академічних словників та тим інформаційним

шумом, який зафіксований у Вікіпедії. Так, Словник сучасної англійської мови (Longman Dictionary of Contemporary English, 2008) визначає політкоректність як «обережно відібрані слова, обдумані вчинки й уважне ставлення. Термін особливо застосовується в тих випадках, коли людина надмірно обережна у виборі слів чи у своїй поведінці».

Ще один словник Merriam-Webster Dictionary визначає політичну коректність як «прихильність переконанню, що мова й вчинки, які можуть зачепити чиїсь почуття, мають бути виключені». У електронному ресурсі Вікіпедії «політкоректність» трактується як «політика ввічливого відношення до суперечливих явищ у суспільстві». Наголошується, що це поняття «часто охоплює регламентований стиль мовлення, регламентовану термінологію й поведінку». Її метою є «мінімізація образи представників меншин чи груп суспільства на підґрунті расових, релігійних чи культурних ідей».

Появу самого терміна «політкоректність» відносять до 1793 року, коли Верховний суд США розглядав справу «Чізхольм проти Джорджії». Тоді у рішенні Суду було вжито термін *not politically correct* – політично некоректний, суспільно неприйнятний. Сучасні дослідники виходять з того, що поняття «політична коректність» актуалізувалося «у зв'язку з виникненням ідеї культурного плюралізму і відповідної необхідності нової ідеології при відображенні творів літератури і мистецтва, досягнень суспільного політичного життя, **що стосується представників всіх етнічних і сексуальних меншин**. Тобто, мова йде насамперед

про сферу внутрішньої політики. Це свого роду «суспільний кодекс поведінки, що передбачає неприпустимість принизливих згадувань про фізичні або психічні вади третіх осіб, про їх расову, релігійну чи національну приналежність, дотримання рівності статей в громадському та приватному житті».

У цьому значенні термін «політична коректність» набув поширення переважним чином з 80-х років XX століття. Саме тоді консерватори з американських університетів почали апелювати до нього при характеристиці соціальних рухів, що виступали за встановлення кодексів поведінки, котрі б виключали прояви расизму, сексизму, гомофобії або інших неприйнятних форм поведінки.

«Коректно» викривлений світ

В той же час критики доктрини політкоректності звертали увагу на те, що шляхом використання «коректної» лексики інформаційний простір стає викривленим, а нові нейтральні чи просто прийнятні слова слугують формуванню позитивної чи хоча б нейтральної оцінки, коли мова насправді йде про гостро суперечливі, а то й девіантні явища. **Тобто, формування інформаційного простору з урахуванням політкоректності спричиняє поступове спотворення дійсності.** Та найбільш абсурдним є вияв політкоректності в науці. Політизація науки, зазвичай, асоціюється з авторитарними чи тоталітарними режимами, де вчені використовуються як потужний ресурс підтримки офіційної ідеології (прикладом можуть слугувати «науковий атеїзм» в Радянському Союзі чи негативна євгеніка

Третього Рейху).

Особливо прикро, коли нібито «політично невірні» висновки науковців стають предметом остракізму для вченого – досить згадати гоніння під проводом Лисенка на генетику. Тож не дивним є критичне ставлення щодо доктрини політичної коректності з боку всесвітньо відомого письменника й філософа Умберто Еко (отримав 38 почесних докторських ступенів у всьому світі!). Іронізуючи, він зазначав, що замість удосконалення суспільства ця доктрина пропонує удосконалювати лексику. Наприклад, неходячих людей називати не «інвалідами», а «альтернативно розвинутими» тощо. Хоча насправді цю категорію людей слід насамперед забезпечити інвалідними візками та пандусами.

Учений справедливо наголошував, що політкоректність покликана прямо таки насаджувати толерантність. Але таке дійство «насадження» перетворює її на новітню форму фундаменталізму, що канонізує букву, нехтуючи духом доктрини. Відтоді у певному сенсі політкоректність починає уже протистояти толерантності. Тобто, шкідливішим за мовленнєву еквілібристику є нетолерантне ставлення доктрини політкоректності до тих, хто назагал не підтримує її ідеологію і практики. Політкоректність штучно відсікає політично неоднозначні теми та націлює на формування суспільної думки у єдино «вірному напрямі». Тобто, «політкоректність» – це заздалегідь задане ідеологічне обмеження погляду на світ. Як завжди, в таких випадках картина світу виявляється дещо деформованою».

Деякі американські дослідники допускають, що ідея політичної коректності була привезена у США із Західної Європи представниками Франкфуртської школи в першій половині XX ст. Голова Компартії Китаю Мао Цзедун був натхненним ідеями комуністів Франкфуртської школи в той час і написав статтю про «коректне» вирішення протиріч між людьми. Використане китайським вождем вираз «коректне мислення» (correct thinking) означало «строге дотримання лінії партії».

Покоління радянських людей, якому обіцяли «жити при комунізмі», мало можливість переконалися в цьому на власному досвіді.

Ліцензоване бачення подій

Чи потрібна нам така «ліцензовано обмежена» оптика бачення світу? Чи можемо ми дозволити собі при характеристиці міжнародного злочинця Путіна вдаватися

до свого роду «суспільного кодексу поведінки, що передбачає неприпустимість принизливих згадувань про фізичні або психічні вади третіх осіб». Чи можемо ми таке розуміння «політичної коректності», що стосується расових, релігійних, національних чи сексуальних меншин, однозначно переносити в площину керівника ворожої нам держави – Російської Федерації?

Ці застереження стосуються не усіх випадків. Ми можемо з розумінням ставитися до тих чи інших дипломатичних кроків з боку урядовців України – наразі вони працюють в рамках загальноприйнятих правил міжнародних відносин. Їм доводиться говорити мовою міжнародних правових документів. Можемо також допускати, що міжнародні обставини постійно змінюються, а це також вимагає відповідного коригування як політичного курсу, так і мовленнєвих характеристик. Однак усі ці застереження стосуються насамперед дипломатії, роботи управлінського апарату України.

Однак, коли йдеться про широкий загальний народ України, а надто про наших славетних захисників Вітчизни, то обставини війни вимагають і від науковців принципово дотримуватися громадянської позиції щодо нашого ворога, аніж писати на догоду догм «політичної коректності». Наші батьки у боротьбі проти німецького нацизму (1941–1945 рр.), були перейняті принципово іншими настановами: «я вбив їх, мамо, коло двох сотень» (О. Довженко в оповіданні «Мати»). Цю «вбивчу» мотивацію вчинків наших батьків достеменно передав Микола Бажан: «Вітчизні віддати не вигризки душ, а всю повноцінність життя або смерті». При такій настанові про жодну політкоректність щодо ворога й мови не могло бути.

Отже, як стверджували древні, кожній справі свій час і своя пора. У внутрішній політиці демократичних держав, щоб бути політично коректним, потрібно реагувати на прояви расизму, сексуального насильства, проявляти турботу до збереження довкілля. Однак те, що годиться для внутрішньої політики багатонаціонального чи расово неоднорідного суспільства, не годиться для механічного перенесення його в сферу зовнішньої політики, а надто в час війни. Адже навіть у рамках досить сумнівного «мультикультуралізму» доктрина політкоректності уже досить зримо продемонструвала свою творчу яловість. Дослідники не раз стикалися із тим, що «особливістю політкоректності є її **крайня запобігливість**», а також «для

політкоректності **характерна крайня неконфліктність**», коли при виборі «**між кількома варіантами інтерпретації події, факту, вчинку обирається найменш образливий, навіть якщо він є менш імовірним чи навіть відверто надуманим**».

Чи можемо ми вдаватися до «крайньої запобігливості», коли путінська камарилья здійснює геноцид проти українського народу, прикриваючи агресію фразеологією про нібито «порушення прав етнічних меншин чи релігійних громад»? Чи виправданим будуть наші настанови на дотримання «крайньої неконфліктності», коли йдеться про зловісну персону Путіна?

США: покінчити з політкоректністю

Однак як маємо чинити, коли мова йде не про явного ворога України – Путіна, а про найбільш вагомий у воєнному відношенні союзник України – президента США Дональда Трампа. Знову ж таки обумовимось – йдеться не про високу сферу дипломатії міждержавних відносин, а про ставлення громадянського суспільства України до процесів, що відбуваються у країні-лідері Альянсу Північноатлантичного блоку. А ці процеси далеко не однозначні і вимагають критичного переосмислення. А часом і осуду, чи, принаймні, висловлення жалю.

Насамперед поставимо питання – а чи сам Дональд Трамп є послідовним прихильником політкоректності? Чи важливим для нього є дотримання норм спілкування саме в цьому ключі? А відповідь буде – «Ні і ще раз Ні» – і то йдеться про несприйняття Трампом політкоректності впродовж тривалого часу, а то й віддавна. Так, ще у травні 2017 року він задекларував: «Нам слід припинити бути політично коректними та перейти до справ у сфері безпеки для нашого народу. Якщо не порозумнішаємо, то ставатиме лише гірше». У листопаді того ж року, реагуючи на теракт у Нью-Йорку, Трамп знову повернувся до цього питання: «Я щойно наказав Міністерству національної безпеки активізувати нашу екстремальну програму перевірки іноземців. Політкоректність – це добре, але не в цьому випадку». Знову йшлося про припинення прийняття біженців та заборону на в'їзд громадян з певних мусульманських країн.

В площині зовнішньої політики розуміння Дональдом Трампом політичної коректності набуло нині відверто

Продовження. Початок на с. 32

шокуючого характеру. Під час параду на честь Військово-морських сил США у штаті Вірджинія, він звинуватив «політкоректність» у минулих поразках американської армії: «Проблема з В'єтнамом у тому, що ми перестали боротися за перемогу. Ми б легко перемогли. Легко б перемогли в Афганістані. Легко виграла будь-яку війну. Але ми були політично коректними: давайте легше. Тепер ми не політкоректні, ми виграємо».

На думку Тімоті Снайдера, американський президент завжди був на стороні жорстких дій щодо тієї частини населення США, яку він вважав не зовсім «справжніми людьми». Йдеться про численну армію трудової імміграції, представникам якої часто-густо не вдавалося адаптуватися до нових для них порядків. Політика депортації завжди нависала над ними як «дамоклів меч». Тімоті Снайдер констатує: «Це політика безсилля, і вона веде до фашизму. У політиці безсилля нема нічого правдивого, крім наших емоцій, тому ми не бачимо джерел проблем і не сподіваємося їх вирішити <...> Політика починається не з поліпшення спільного життя, а з вибору внутрішнього ворога. Це дуже зручно для безсилих політиків, які правлять не вирішуючи проблеми, а визначаючи ворогів».

Не треба бути великим мудрецем, аби зрозуміти, що спроба депортувати мільйон людей неминуче налаштує американців один проти одного. Вже перші півроку наочно довели неефективність урядових кроків хоча б з огляду на те, що у федеральному уряді немає органів, здатних провести депортацію у масштабах мільйонів або й десятків мільйонів. Тімоті Снайдер вважає, що єдиний спосіб організувати таку масову депортацію – закликати громадян доносити на своїх сусідів і відрядити десятки тисяч представників місцевої влади на полювання за людьми. Ось в такий спосіб політичний шторм може втілитися у практику створення штурмових загонів.

Політкоректність і «бойовий дух» Пентагону

Тим часом проглядається тенденція залучити до вирішення проблеми із іммігрантами збройні сили США. Щоправда, зазначають критики, досягти цього не так просто, позаяк армія завжди була поза політикою. І все-таки, 30 вересня 2025 року на базі морських піхотинців у

Куантіко в штаті Вірджинія відбулася зустріч президента США Дональда Трампа та Міністра оборони Піта Гегсета із вищим військовим командуванням. Нічого подібного раніше не відбувалося – терміново зібрати близько 800 американських генералів та адміралів, попередньо не оголосивши навіть порядок денний. За повідомленням BBC це викликало настороженість серед військових, оскільки стратегічно важливі регіони за кордоном фактично залишилися без воєнного командування.

У підсумку з'ясувалося, що на зібранні військових мова зайшла насамперед про «бойовий дух» Пентагону. Першим виступив Піт Гегсет, заявивши, що воєнне відомство за часів Джо Байдена було «заражене політкоректністю і токсичним ідеологічним сміттям». Відтепер скасовуються усі відзначення ідентичності та гендерні помилки. Дисципліна насамперед: «віднині жодних легковажних скарг, жодних анонімних скарг, жодних повторних скарг, жодних ударів по репутації, жодної юридичної невизначеності, жодного руйнування кар'єр, жодного розкачування човна». Воєначальники слухали й сиділи з незворушним виразом обличчя, що аналітики трактували як глухий протест.

На цьому жорсткому реєстрі президент США повністю підтримав Гегсета, наголосивши: «Тому, кому не подобається, що я говорю, може покинути залу. Але вам при цьому доведеться розлучитися із службою і з вашим майбутнім». Слідом за главою Пентагону Трамп обрушився на принцип політкоректності: «Ми знову робимо акцент на фізичній формі, здібностях, характері і силі, і це тому, що ціль американської армії – не захищати чийсь почуття. Вона в тому, щоб захищати нашу республіку».

Ще в ході перевибірної кампанії 2024 року Трамп активно експлуатував тему армії. Він обіцяв використовувати військових проти «ворога зсередини» – «радикальних лівих божевільних» та критикував «woke-культуру» в армії (йдеться про підвищену увагу до питань, що стосуються соціальної, расової і статевий справедливості). Зустріч із генералами стала перевіркою їхньої лояльності до ідеології Трампа/Гегсета. Приховане відторгнення серед присутніх викликала ідея Трампа використовувати міста США як тренувальні майданчики.

Подальші відносини Трампа з генералами, ймовірно, будуть залежати від того, наскільки активно президент буде

втягувати їх у політичні процеси. Наразі частина корпусу офіцерів була деморалізована після звільнень, що непропорційно торкнулася жінок та представників меншин. Так, серед тих, хто втратив свої пости, були голова Об'єднаного комітету начальників штабів генерал Чарльз Браун (афроамериканець), перша жінка-командувач ВМС США адмірал Ліза Франчетті, представниця США у військовому комітеті НАТО Шошану Готфілд.

До чого ж має привести це накачування Білим домом «бойового духу» Пентагону? На думку Тімоті Снайдера, адміністрація Білого дому демонструє американцям, що уряд не може зробити нічого, окрім як налаштовувати людей один проти одного: «У безсилому режимі Трампа і Венса Америка переходить до фашизму, в якому вже не закон має значення, а люди, але тільки ті, що є «справжніми людьми», народом – ті, хто вважають, що їхній лідер до них прихильний. <...> Політична енергія, яка колись регулювалася політикою, тепер поширюється у вигляді ворожнечі».

Аналітики звертають увагу на те, що політкоректність змінює американське суспільство зсередини: люди все більше піддаються цензурі. Наразі порушення політкоректності загрожує не лише штрафами, але й тривалими судовими позовами і арештом.

Quo Vadis – куди простує світ?

Отже, якщо вже путінська адміністрація Росії довела країну до рашизму, а трампівська адміністрація Білого дому також вдається до авторитарних кроків, то Україні, власне, не судилося пристати до жодної із вказаних сторін. Незалежність і демократія далися нам численними втратами і кривавими жертвами людей. Тож тут не йдеться про те щоб запобігати перед кимось, дотримуючись їхньої версії доктрини «політичної коректності», або ж навпаки – демонстративно на догоду комусь відмовитися від її засад. З точки зору науковця, вбачаю свою функцію у трактуванні політкоректності в руслі суворого дотримання наукових принципів при описанні суспільних явищ.

Відтак політкоректність стає запорукою історичної правди. Бо, з точки зору Тімоті Снайдера, сам факт допущення «постправди» уже стає кроком у напрямі «дофашизму». Якщо ми відмовляємось від правди, ми розширюємо повноваження тих, хто уже має владу та використовує харизму, щоб замінити правду декоративно обставленою виставою.

Історик має усвідомити, що без взаємної згоди щодо базових науково обґрунтованих фактів люди не можуть утворити громадянське суспільство, яке дозволить їм захищатися від тиранів. Якщо ми втрачимо дослідницькі інституції, що обстоюють науково обґрунтовані факти – ми заблукаємо у привабливих абстракціях і політичних фікціях: «Правда захищається особливо погано, коли її мало, й доба Трампа у США – як і епоха Володимира Путіна в Росії – це доба занепаду справжніх новин із місць. Їх замінюють соцмережами, але останні – не заміник: вони підтримують наші упередження, коли ми шукаємо емоційного комфорту, що означає втрату розрізнення між тим, що ми відчуваємо як правдиве, і тим, що насправді є фактом».

Фашизація стає реальною загрозою світу. Виконавчий директор Міжнародної асоціації адвокатів та експерт з міжнародного права Марк Елліс звертав увагу на те, що президент США Дональд Трамп сприймає себе як авторитарного лідера і тяжіє до таких самих. Тому він завжди схильнятиметься до російського диктатора Володимира Путіна. Згадуючи своє перебування в Україні взимку 2025 року, Марк Елліс зазначав: «Я вже говорив про взаємодію Трампа з Путіним. Проблема з Трампом очевидна. Пам'ятаю, коли я був тут у січні, тут панувало натхнення, бо Трамп заявляв: «Я закінчу цю війну. Путін робитиме те, що я скажу. Якщо не буде – я жорстко відповім».

Після розмов у січні 2025 року про закінчення російсько-української війни «впродовж 24 годин», у березні Трамп уже висловлював обурення діями Кремля, а у вересні він визнав, що завершення війни в Україні виявилось значно складнішим, ніж він очікував. Тобто, жодна позиція Трампа не є стабільною. Однак, зазначав Елліс, попри гучні заяви, Трамп завжди тяжітиме до Путіна, оскільки бачить у ньому спорідненого авторитарного лідера: «Іноді Трамп може надавати людям надію своєю ексцентричною фразою в Truth Social, але те, що він говорить сьогодні, з великою ймовірністю суперечитиме тому, що він скаже завтра. На це просто не можна покладатися».

Однак, хто б що не говорив, а Трамп є суворою реальністю нинішнього світу. Тож нічого не залишається, як враховувати реальність наявної ексцентричної політики і прагматично вибудовувати з Білим домом такий процес взаємодії, який би відповідав інтересам України.

Найщиріші, найпривітніші побажання

Лариса Дмитрівна Березівська – історик, педагог, бібліотекознавець, провідний фахівець у галузі історії освіти, доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України, заслужений діяч науки і техніки України, директор Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О.Сухомлинського НАПН України відзначає 60-річчя.

Значний внесок ученої у дослідження актуальних проблем історико-педагогічної науки – методології історико-педагогічних досліджень, історії формування освітньої політики і реформування шкільної освіти; розвитку громадсько-педагогічного руху; діяльності новаторських освітньо-виховних навчальних закладів в Україні й інше – складає підґрунтя сучасних історико-педагогічних розвідок і спрямовує до більшої розгалуженості й глибини історико-педагогічного знання.

Нині академік НАПН України Лариса Березівська є фундатором напрямів історико-педагогічних розвідок на основі джерелознавства як міждисциплінарної галузі науки та методології пізнання. У

полі її наукових інтересів інформаційне забезпечення сфери освіти і науки, що підтверджено багатьма інформаційними ресурсами галузі.

Професор Л.Д. Березівська є автором і співавтором понад 500 наукових праць. Має потужну наукову школу. Є затребуваним лектором і доповідачем численних міжнародних і всеукраїнських форумів.

Вельмишановна Ларисо Дмитрівно!

Щороку в цей день увесь наш колектив промовляє до Вас найщиріші, найпривітніші слова. Ми віримо, що наші побажання множаться десь у космосі й повертаються до Вас, додаючи здоров'я, сили й натхнення бути, творити, перемагати.

2025 рік, ювілейний для Вас, позначений вагомих досягненням – обранням академіком НАПН України. Це гідна відзнака Вашої невтомної праці, наукової цілеспрямованості та безмежної відданості справі, якою ми щиро захоплюємося.

За понад десять років Вашого керівництва бібліотека не лише залишається провідною спеціальною книгозбірнею, а й утвердилася як потужна наукова установа – лідер інформаційного забезпечення освіти, педагогіки та психології. Завдяки Вашій наполегливості, стратегічному баченню і натхненню колектив упевнено рухається вперед, посилюючи авторитет Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського на національному та міжнародному рівнях.

Дорога Ларисо Дмитрівно, ми безмежно вдячні Вам за мудрість, людяність і приклад відданого служіння науці й освіті. Зичимо Вам міцного здоров'я, підтримки близьких та колег. Нехай і надалі перед Вами відкриваються нові горизонти для творчості, і на Вашому шляху буде ще багато звершень та відкриттів.

**З повагою і найкращими побажаннями
колектив ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського
НАПН України**

Гжегож ГОДАВА,
преподобний доктор
хабілітований, професор,
Папський університет
Івана Павла II у Кракові

Міжособистісна близькість як бажана цінність у шкільній освіті та ширшому соціальному житті

Ми живемо в епоху динамічних соціально-культурних змін, які визначає багато факторів. До них належать розвиток технологій (особливо цифрових – Інтернету і ШІ); розвиток збройних технологій; збройні конфлікти (зокрема в Україні та інших регіонах світу). Міжособистісна близькість як цінність стає під загрозою. Відступ від цієї цінності, особливо її зникнення, стає рушійною силою деградації людства, що призводить до різних видів конфліктів між людьми, включаючи збройні конфлікти. Немаєвороття від розвитку нових інформаційних технологій. Це свого роду успіх, що дозволяє людям об'єднуватися у великі глобальні команди навколо конкретних питань і проблем, що їх потрібно вирішити. Виникає фундаментальне питання: чи такий вид об'єднання забезпечує міжособистісну близькість. Щоб відповісти на питання, потрібно коротко пояснити, як ми визначаємо міжособистісну близькість, в чому її цінність, яку функцію вона відіграє в житті.

Кристина ХАЛАС,
доктор філософії, професор,
Папський університет
Івана Павла II у Кракові

- ефект виявлення солідарності з іншою людиною;
- прояв відповідальності батьків та вихователя.

Виходячи з визначення та обсягу близькості, можна визначити її категорії (таблиця 1).

Категоріальний аналіз близькості доводить багатогранність її сутності: від особистості – до соціального виміру; від природного – до надприродного. Таке розуміння близькості дозволяє побудувати широкий спектр людських стосунків: із собою, з іншими, з групами та спільнотами, з живою та неживою природою, а також з Богом. «Близькість є конструктивною, коли вона сприяє розвитку особистості та її оточення» (Г. Годова). Тому важливо, щоб цій цінності надавалося особливе місце в освіті дітей, підлітків та дорослих.

Та повернемося до питання, чи сприяє розвиток нових інформаційних технологій, за допомогою яких конструється віртуальний світ, побудові міжособистісної близькості. Відповідаючи на нього наголосимо, що віртуальна близькість визначається частотою та інтенсивністю контактів і залученням партнерів, що спілкуються. У межах віртуальної близькості важливе значення має електронне листування, що надсилається через різні канали зв'язку та засоби

масової інформації. Це має свої переваги, але неможливо не помітити, що існують ситуації, в яких – як наголошує Т. Комендзінський, «відчуття присутності стає відсутнім, невидимим, прозорим. І якщо воно раптом з'являється як проблема, це означає, що виникли певні труднощі зі звичайною присутністю у природному світі. Стосунки, якщо вони встановлюються у віртуальному світі, вимагають вживати заходи, що протидіють загрозі редукціонізму близькості».

Наголосимо – як це роблять багато педагогів (Е. Грушчик-Кольчинська, М. Конопчинський, Ф. Конопчинський), що неналежне використання інформаційних технологій сприяє руйнуванню особистісного розвитку та порушує стосунки. Онлайн-взаємодія в багатьох випадках нагадує уявні спільноти, засновані на абстрактних стосунках, принципово відмінних від тісних сімейних зв'язків.

З погляду педагогіки міжособистісна близькість на індивідуальному та соціальному рівнях заслуговує на увагу. На індивідуальному рівні міжособистісна близькість є важливим особистим та особистісним фактором. Це цінність, тісно пов'язана з такими властивостями людської особистості: гідність (особиста,

професійна), розум і мудрість, свобода, відповідальність, здатність до творчості й трансцендентності.

Міжособистісна близькість є фактором поваги до особистої гідності; вона становить аксіологічну основу поваги до власної гідності та гідності інших. Без близькості важко висловлювати слова поваги та захоплення, відкривати своє серце іншому, дарувати почуття любові та піднесення. Це полегшує людині розвиток досконалості, яка виникає з морально цінних дій, і таким чином допомагає розвивати особисту гідність, оскільки інша людина може стати джерелом цінностей та дороговказом для їх реалізації.

Така близькість робить людину більш раціональною та мудрою, з урахуванням досвіду іншої людини, яка збагачує її своїм способом мислення, інтелектуальним та етично-моральним потенціалом. Будуючи міжособистісну близькість, людина звільняється від своїх обмежень та страхів, стає вільною будувати добро, оскільки міжособистісна близькість є благом сама по собі.

Також міжособистісна близькість зміцнює відповідальність за себе та інших, групи, громади, суспільство та батьківщину, а також відповідальність перед собою, іншими, Богом; групами,

Міжособистісна близькість має широкий спектр значень. На думку А. Живчока, «близькість – це синтетична категорія, що містить і об'єднує численні конкретні категорії, такі як любов, дружба, співчуття, товариство, батьківство та братерство». Дослідник розглядає цей феномен у таких формах:

- онтологічно та екзистенційно зрозуміле «буття у світі»;
- посилене присутність (поглиблене буття, спосіб буття);
- перебування з іншою людиною (бути з кимось);
- перебування з кимось (спостереження, спільне переживання чогось – супровід);
- результат освітніх зусиль (зусилля зміцнення зв'язку з іншою людиною);

командами, громадами, суспільством та батьківщиною.

Саме міжособистісна близькість є вирішальним фактором у побудові любові. Вона містить піднесення у даруванні іншим. Також зміцнює здатність до творчості. Стає джерелом вдячності за творчу працю та джерелом натхнення для динамізації творчого процесу.

Ця цінність, зауважує К. Халас, зближує людей духовно та емоційно; вона стає платформою для порозуміння та діалогу; вона дозволяє їм перевершити себе у побудові добра в собі та інших; вона дозволяє їм будувати нову та кращу реальність; вона дозволяє їм трансцендувати.

Соціальна близькість стосується співіснування та співпраці в командах, групах та спільнотах. В її основі лежить реалізація спільних цінностей. Близькість у

соціальних утвореннях є фактором розвитку індивідуальної творчості, а також творчості команди, а отже, соціального розвитку. Оптимальний рівень близькості зміцнює довіру, відчуття безпеки, почуття цінності кожного члена команди, відчуття спільноти та суттєву ефективність та результативність роботи.

У цьому контексті виникає освітній аспект близькості. Кожна категорія близькості є результатом педагогічних зусиль, особливо освітніх. Вчителі та вихователі стикаються із завданням побудови близькості та її поглиблення, щоб це стало важливою цінністю в житті учнів та вчителів. Отже передбачає надання знань про її цінність – сутність та функцію в індивідуальному та соціальному житті.

Важливим освітнім та дидактичним завданням є цінність побудови близькості

в житті кожного учня – у стосунках між учнем та вчителем, обговоренні отриманих результатів та спільному дослідженні методів та форм створення освітніх ситуацій, які зміцнюють та реалізують таку важливу освітню близькість.

Ключовим завданням є формування міжособистісної близькості в освітньому та навчальному процесі шкіл та інших навчальних закладів. У цьому випадку освітня близькість розуміється як «інтенсивна присутність викладача в освітньому процесі учнів, як зв'язок, що об'єднує всіх суб'єктів освіти, включаючи батьків» (Г. Годова).

У цьому контексті вкрай важливо, щоб учні, вчителі та батьки докладали зусиль, аби відкритися один одному, вступати в міжособистісні стосунки та створювати навчальну спільноту через участь та

Таблиця 1

Види і форми близькості

Критерій	Категорія близькості	Характеристики
Сфери інтеграції людей	1) фізична 2) емоційна 3) генетична 4) моральна 5) екзистенційна 6) епістемічна	- дотик, фізичний контакт - турбота, спільні почуття - важливість кровних зв'язків - схожа система цінностей та ставлень - спільний екзистенційний досвід - спільність думок та поглядів
Суб'єкт/об'єкт вираженої близькості	1) з Вищою Істотою 2) міжособистісна 3) з живою природою 4) з неживою природою 5) з нематеріальною культурою 6) з об'єктами	- посилення на трансцендентність - соціальні відносини - посилення на фауну та флору - посилення на Землю та Космос - близькість до ідей, концепцій, теорій - посилення на твори мистецтва та значні пам'ятні речі
Виникнення феномену	1) природна 2) набута	- вроджена, що виникає в результаті біологічного зв'язку, наприклад, між матір'ю та дитиною - набута, що виникає в результаті соціальних стосунків
Тип впливу на людину	1) конструктивна для навчання 2) деструктивна	- формує позитивне ставлення до життя - стосується девіантних ситуацій
Інтенсивність контакту	1) мінімальна 2) оптимальна 3) надзвичайна	- люди з віддалених соціальних кіл - посилення на зрілі сімейні стосунки - надзвичайно міцний зв'язок між матір'ю та дитиною у пренатальному періоді
Спосіб комунікації	1) конгруентна 2) віртуальна	- на основі прямого контакту - за допомогою засобів масової інформації
Критерій поколінь	1) одного 2) міжпоколінна а) між живими та мертвими б) між живими та майбутніми поколіннями	- включає людей одного покоління - включає людей різних поколінь - емоційний зв'язок, незважаючи на їхню смерть - турбота про благополуччя майбутніх поколінь
Кількість людей у стосунках	1) індивідуальна 2) командна 3) колективна	- внутрішня, із собою - з невеликою соціальною групою - з великою соціальною групою
Локалізація і архітектура	1) близькість до міста	- тип забудови може сприяти доланню відстані

переживання різноманітності ролей, що відіграють ці суб'єкти, а також привабливості інших. Ставлення та поведінка, описані вище, допоможуть побудувати міжособистісну та освітню близькість.

Для досягнення цієї мети потрібна освітня програма: «Формування міжособистісної близькості в перспективі переживання проблем у житті дітей, підлітків та дорослих». Її зміст представлено нижче.

1. Загальне поняття близькості.

Міжособистісна близькість – це фундаментальний людський досвід, що містить здатність будувати стосунки, ділитися власним та приймати інших у їхній унікальності. Програму спрямовано на розвиток усвідомлення того, що близькість – це не просто емоційний стан, а життєвий шлях і свідомий вибір, що зміцнює сімейні, соціальні та громадські зв'язки.

2. Шляхи та фактори побудови близькості з іншими.

2.1. Повага до власної гідності та гідності інших. Основою стосунків є визнання того, що кожна людина має невід'ємну цінність. Заходи формуватимуть ставлення, засноване на взаємній повазі та відповідальності за себе та інших.

2.2. Міжособистісна солідарність. Близькість народжується зі спільного щоденного досвіду, чутливості до потреб інших та готовності допомогти. Програма сприяє розвитку почуття спільноти та соціальної відповідальності у дітей, підлітків та дорослих.

2.3. Внутрішньоособистісне та міжособистісне спілкування. Здатність розуміти себе та висловлювати почуття, а також відкритість до діалогу з іншими є ключовими компетенціями. Програма пропонує комунікативне навчання, сприяючи як самопізнанню, так і побудові діалогу на основі емпатії.

2.4. Самоосвіта. Міжособистісна близькість вимагає внутрішньої роботи над собою – розвитку самодисципліни, чутливості та здатності прощати. Семінари допомагають дітям та молоді розвивати зрілу особистість, відкриту до інших.

3. Міжособистісна близькість у складних життєвих ситуаціях.

3.1. Стосунки в часи хвороби та страждань. Семінари розвиватимуть здатність супроводжувати інших у переживаннях болю, самотності та невизначеності, а також зміцнюватимуть усвідомлення цінності присутності та підтримки.

3.2. У ситуації еміграції. Семінари розглядатимуть тему побудови стосунків у нових культурних умовах, підтримки емігрантів та їхніх сімей у пошуку почуття

безпеки та спільноти.

3.3. Самотність і тривога як брак близькості. Програма навчає розпізнавати самотність і тривогу, що часто супроводжують брак зв'язку. Пропонує шляхи подолання цих станів через розвиток соціальних навичок, групову підтримку та інтеграцію в громаду.

3.4. Культура відчуття «інакшості». Чутливість до різноманітності – це можливість відчуття глибшу близькість. Програма сприяє відкритості до людей з різним культурним, ідеологічним та соціальним походженням, сприяючи розвитку толерантності та поваги.

4. Моделі залучення у побудові міжособистісної близькості.

Семінари та тренінги з розвитку для дітей, молоді та дорослих.

Міжпоколіннів зустрічі, що сприяють обміну досвідом та зміцненню зв'язків.

Проекти солідарності та волонтерства, що залучають учасників до діяльності, яка приносить користь місцевій громаді.

Тематичні групи підтримки, спрямовані на людей у кризових ситуаціях.

Соціальні кампанії, що пропагують культуру діалогу, поваги та емпатії.

З огляду на різні конфлікти та війни, особливо війни в Україні, побудова міжособистісної близькості серед українського народу є надзвичайно важливим завданням, оскільки дозволяє людям об'єднатися в ці драматичні моменти та пережити цей важкий час. Це також сприяє інтеграції з іншими народами, які проживають у країні, куди громадяни України приїхали рятувати своє життя.

Ми сподіваємося, що реалізація представленої тут програми сприятиме вирішенню проблем в індивідуальному та суспільному житті.

Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України оголошує конкурс на заміщення вакантних посад:

• **завідувача** відділу (доктор наук або доктор філософії /кандидат наук)

- андрагогіки – 1,0 ставка;
- зарубіжних систем педагогічної освіти і освіти дорослих (1,0 ст.);
- психології праці (1,0 ст.);

• **провідного наукового співробітника** відділу (доктор наук або доктор філософії / кандидат наук)

- андрагогіки (1,0 ст.);

• **старшого наукового співробітника** відділу (доктор наук або доктора філософії / кандидата наук)

- теорії і практики педагогічної освіти (1,0 ст.);

• **наукового співробітника** (доктор філософії / кандидат наук, магістр не менше п'яти років досвіду)

- відділу змісту і технологій педагогічної освіти (1,0 ст.).

Документи на конкурс:

- письмова заява про участь у конкурсі;
- копія документа, що посвідчує особу;
- заповнена особова картка (встановленого зразка);
- автобіографія;
- копія трудової книжки (за наявності);
- копії документів про вищу освіту, підвищення кваліфікації, присудження наукового ступеня, присвоєння вченого звання, військового квитка (для військовослужбовців або військовозобов'язаних);
- перелік наукових праць, опублікованих впродовж останніх п'яти років у вітчизняних та/або іноземних (міжнародних) рецензованих фахових виданнях;
- письмова згода на обробку персональних даних.

Копії зазначених документів (окрім копії паспорта) мають бути засвідченими за основним місцем роботи або нотаріально.

Документи приймають протягом 30 календарних днів з дати опублікування оголошення за адресою: 04060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9, каб. 614,
e-mail: ipood2008@ukr.net.

Довідки: (044)468-33-92, Бовкун Оксана Володимирівна,
завідувач відділу кадрів.

Лариса БОБРОВА,
старший науковий співробітник
відділу психології спілкування
Інституту соціальної та політичної
психології НАПН України,
кандидат психологічних наук

Дослідники наголошують, що життєстійкість передбачає не лише подолання труднощів, а й використання їх як поштовху до особистісного зростання та відкриття нових можливостей. Так, В. Мосс запропонувала влучну метафору «резильєнтності», порівнявши її з пружністю м'яча, який, деформуючись при падінні, швидко відновлюється, відскакуючи вгору. Проте, на відміну від предмета, людська здатність відновлюватися завжди пов'язана з внутрішньою боротьбою, мобілізацією ресурсів та підтримкою ззовні. Стресостійкість у більшій мірі зумовлена біологічними та психофізіологічними характеристиками людини. Натомість поняття життєстійкості, введене С. Кобейса та С. Мадді, відображає міру здатності особистості витримувати стресові впливи, не втрачаючи ефективності діяльності й внутрішньої рівноваги. Як зазначив С. Мадді: «Життєстійкість – це не відсутність проблем, а здатність долати їх і виходити з них сильнішими».

Складові життєстійкості

Життєстійкість має певну структуру: систему настанов, що визначають спосіб взаємодії людини зі світом. Дослідники виокремлюють три основні її компоненти: *включеність*, *контроль (вплив)* та *прийняття ризику (почуття виклику)*.

Включеність означає впевненість у тому, що події життя відкривають людині можливості для пошуку цінного й цікавого. Особистість із розвинутим відчуттям включеності отримує задоволення від діяльності та сприймає життя цілісно. Така людина планує майбутнє, враховуючи реальні обставини, а не лише дотримуючись жорстких цілей. Високий рівень включеності допомагає зосередитися на теперішньому моменті й зменшити тривожність щодо майбутнього. Натомість низький рівень призводить до

Природа життєстійкості та умови її формування

У сучасному світі слово «стійкість» набуває особливого значення. Йдеться не лише про здатність виживати, а й про вміння відновлюватися, розвиватися та підтримувати інших. У психології цю якість позначають терміном «життєстійкість». У науковій літературі також використовують поняття «резильєнтність» і «стресостійкість». Часто їх вживають як синоніми, однак кожне має власні змістовні акценти.

почуття відчуженості, ніби людина перебуває «поза» життям.

Контроль ґрунтується на переконанні, що людина самостійно обирає свій шлях і здатна впливати на перебіг подій. За умови розвинутого контролю вона прагне діяти активно, а не залишатися пасивною, довіряє власним силам та вірить у здатність долати труднощі. Це зменшує потребу у надмірному плануванні та сприяє гнучкій організації часу. Протилежністю є безпорадність і відчуття некеруваності життя, коли події сприймаються як загрози та непередбачувані.

Прийняття ризику спирається на переконання, що будь-який досвід – як позитивний, так і негативний – є цінним для особистісного зростання. Людина, яка розглядає життєві події крізь призму набуття досвіду, здатна діяти навіть в умовах невизначеності та відсутності гарантій успіху. Прагнення до комфорту й безпеки є природним і особливо актуальним у воєнний час, коли стає передумовою виживання та збереження внутрішньої стійкості. Водночас у стабільніших обставинах надмірна зосередженість лише на цих потребах може обмежувати розвиток і звужувати спектр можливостей. Натомість відкритість до викликів і готовність виходити за межі звичного збагачують життєвий досвід, сприяють опануванню нових навичок, трансформації світогляду та переосмисленню ціннісних орієнтирів. Вирішальним у цьому процесі є відкриття нового сенсу, який надає сили жити далі. Саме виклик, попри важливість усіх складових життєстійкості, постає її провідним чинником.

Ці настанови не закладено від народження – їх розвиток відбувається на різних етапах життя: у дитячо-батьківських стосунках, у групі однолітків, у професійному середовищі та сім'ї дорослої людини. Розвивається особистість через щоденні випробування – від уміння впоратися з тимчасовим дискомфортом у дитинстві до здатності не втрачати оптимізму у складних ситуаціях у зрілому та похилому віці. Однак вирішальним етапом є раннє дитинство: ставлення батьків і психологічний клімат у сім'ї суттєво впливають на подальший розвиток дитини. Сформованість життєстійкості у цей

період розвитку особистості закладає певний стиль життя. Такий стиль називають «стилем Прометея»: його особливість полягає в умінні усвідомлювати досвід і перетворювати його на ресурс для розвитку та подолання труднощів.

Формування життєстійкості у дитинстві

Для формування в дитини небайдужості та *включеності* у життя стосунки з батьками мають забезпечувати переживання прийняття й підтримки, задовольняти потребу в безпеці та любові і створювати умови для реалізації її потенціалу. За таких умов навколишній світ постає цікавим і значущим, а в самої дитини з'являється інтерес до власної особистості. Натомість відсутність або нестача батьківської любові, коли батьки не приймають або заперечують прояви потреб і здібностей дитини, дає їй відчуття, що світ є порожнім і в ньому немає цінностей. Як наслідок, це веде до формування відчуження.

Для розвитку такого компоненту як *контроль* взаємини дитини зі світом мають передбачати завдання, які вона здатна успішно виконати при планомірному докладанні зусиль. Батькам варто спрямовувати дитину на вирішення завдань, які дещо перевищують її потенційний рівень здібностей. Завдання, що надто прості, не приносять успіху, а надто складні – породжують безпорадність.

Почуття виклику у дитини формується тоді, коли її близьке оточення забезпечує періодичні контрольовані зміни, що сприймаються як різноманітність середовища, а не як загроза чи хаос. Невеликі зміни у повсякденному житті – наприклад, нові завдання по господарству чи спілкування з різними людьми – допомагають дитині відкривати нові можливості та вчитися діяти в різних ситуаціях. Натомість занадто значні зміни (переїзди чи розлучення), можуть породжувати відчуття ворожості й небезпеки. Оскільки дитина ще не здатна повною мірою самостійно аналізувати власний досвід, батьки мають допомагати їй усвідомлювати свої досягнення та спрямовувати зусилля на опанування нового.

Закінчення на с. 40

Закінчення. Початок на с. 39

Отже, на ранніх етапах розвитку особистості поступово складається власна «філософія життя», яка стає фундаментом для подолання труднощів у дорослому віці. Кожна складна ситуація в дитинстві не лише випробовує, а й формує ставлення до життя загалом. Життєстійкість у ранньому дитинстві можна уявити як внутрішні «шухляди» пам'яті, подібні до антропоморфної шафи Сальвадора Далі, де зберігаються і підтримка, і травми, що впливають на подальший шлях. Проте доросла людина здатна не лише відкривати ці «шафи минулого», а й переосмислювати їхній зміст, долати обмеження та наповнювати новими сенсами.

Наслідки дитячо-батьківських відносин

За спостереженнями Е. Берна, усереднені кожної людини існують три інстанції: *Дитина*, *Батько* і *Дорослий*, що формуються в процесі ранньої дитячо-батьківської взаємодії. Саме взаємодія з батьками та оточенням у дитинстві створює фундамент для розвитку цих психологічних структур, визначає, як людина реагує на стрес, труднощі та життєві виклики.

Інстанція «*Дитина*» відповідає за творчість, спонтанність, легкість і здатність до непередбачуваних дій. Коли ми дозволяємо внутрішній Дитині керувати собою, відкривається шлях до інтуїції та креативності. Проте в цьому стані ми можемо ставати примхливими, вередливими або егоцентричними, втрачати внутрішню рівновагу, особливо під тиском проблем. Внутрішня Дитина має низький рівень життєстійкості і потребує підтримки, допомоги та захисту. Тому відчуття безсилля, страху чи браку навичок у складних ситуаціях часто сигналізує про голос наляканої внутрішньої Дитини. У такі моменти важливо вислухати її, заспокоїти та спрямувати увагу в конструктивне русло, але ухвалювати рішення не варто.

«*Батько*» формується під впливом норм, правил і традицій, засвоєних від батьків. У цьому стані ми діємо за встановленими моделями, робимо зауваження, дотримуємося усталених правил поведінки. Батьківська життєстійкість здебільшого має стандартний, усереднений характер і рідко пов'язана з творчістю. Такі моделі поведінки часто достатні, щоб утриматися «на плаву», але інколи життєві обставини вимагають індивідуального та зрілого підходу, який може забезпечити лише внутрішній Дорослий.

«*Дорослий*» забезпечує здатність брати відповідальність, ухвалювати рішення й ефективно взаємодіяти з оточенням. У цьому стані ми можемо відчувати страх, але не піддаємося паніці й не очікуємо, що хтось

вирішить проблему замість нас. Дорослий усвідомлює: складні ситуації супроводжують життя завжди, а здатність інтегрувати негативний досвід у свій життєвий шлях допомагає будувати нову траєкторію майбутнього. Життєстійкість у дорослому віці можна розвивати самостійно завдяки силі волі, прагненню захистити себе та близьких, бажанню вистояти й подолати труднощі.

Отже, розуміння власних проявів – Дитини, Батька і Дорослого – допомагає усвідомити, як ми реагуємо на стрес і складні обставини. Водночас важливо зрозуміти, які стратегії ставлення до труднощів людина зазвичай застосовує. Саме типове ставлення до складних ситуацій визначає, наскільки ефективно ми використовуємо внутрішнього Дорослого і здатні долати життєві виклики.

Ставлення особистості до складних ситуацій

Щоб допомогти собі впоратися зі складними ситуаціями, варто визначити власний тип ставлення до неприємних новин, стресових ситуацій та травмувальних подій. Розглянемо основні типи такого ставлення.

1. Ігнорування

Людина уникає оцінки того, що відбувається, або не має внутрішніх ресурсів для реального сприйняття проблем. Вона намагається «не помічати» конфлікти та непорозуміння, що виникають дедалі частіше. Це явище іноді називають «страусячою політикою», бо воно може бути наслідком психічної травми дитинства, коли дитина не мала можливості протидіяти обставинам. Частково таке ставлення може допомагати: переконуючи себе, що «все гаразд», людина легше долає дрібні труднощі. Але повне занурення в ілюзію призводить до посилення кризи: симптоми стають хронічними, втрачається час для вирішення проблем. Людина може страждати від втоми, виснаження, самотності, емоційної порожнечі, втрачати творчу здатність або силу волі, а також стикатися з проблемами зі здоров'ям як-от безсоння, головний біль і підвищений тиск. Дехто намагається втекти у спогади про дитинство чи молодість, коли життя здавалося безтурботним.

2. Перебільшення

Протилежністю ігноруванню є надмірна

реакція на ознаки кризи. Людина сприймає їх гостро, наче лавину, і навіть дрібні неприємності здаються передвісниками нових страждань. Здоров'я та емоційний стан оцінюються в іпохондричному ключі, а постійне очікування негативного лише провокує нові труднощі і ускладнює адекватне реагування. Крім того, надмірне зосередження на одній пристрасі – любові, помсті чи боротьбі за ідею – може створювати ілюзію сенсу, проте її втрата призводить до відчуття втрати контролю над власним життям.

3. Демонстративність

Людина постійно підкреслює, що її ситуація найгірша, а доля – найжорстокіша. Вона прагне співчуття та уваги, демонструє фізичні симптоми – безсоння, втрату апетиту, прискорене серцебиття – і часто маніпулює оточенням. Кризу вона трактує утилітарно: скарги, звернення до юристів, державних органів чи медіа стають способом отримати вигоду або компенсацію.

4. Волюнтаризм

Людина намагається подолати кризу виключно силою волі. Вона заперечує реальність, працює понаднормово, не дозволяє собі слабкості чи відпочинку й очікує подібної поведінки від інших. Така стратегія призводить до виснаження, проблем зі здоров'ям і часто перетворюється на жорстокість до себе та оточення, що може спричинити самотність. Навчитися приймати реальність такою, якою вона є, – ключ до збереження внутрішнього балансу.

5. Продуктивність

Цей тип ставлення відображає найвищий рівень зрілості у подоланні кризових ситуацій. Люди з продуктивним ставленням тверезо оцінюють себе як у періоди успіху, так і в часи невдач. Вони дозволяють собі переживати емоції – плакати, гніватися, просити допомоги – але водночас зберігають віру у власні сили та можливість подолати кризу.

Продуктивне ставлення передбачає володіння різними стратегіями саморегуляції: відпочинок, переключення уваги, отримання підтримки від інших, пошук нових сенсів. Такі люди здатні відмовлятися від застарілих звичок, переглядати життєві орієнтири й сприймати кризу не лише як джерело страждання, а й як великі можливості, несподівані перспективи. Скористатися ними – неабияке мистецтво, якому можна поступово навчитися.

Усвідомлення власного типового ставлення дозволяє краще мобілізувати внутрішнього Дорослого, обирати конструктивні дії та ефективно опановувати кризові ситуації.

На фото:

Сальвадор Далі.

«Антропоморфна шафа». 1936.

Володимир МЕЛЬНИЧЕНКО,
доктор історичних наук,
академік НАПН України,
лауреат Національної премії України
імені Тараса Шевченка

«І я їх не інакше називаю, як Телемон і Бавкіда»

Яскраво-дивовижним свідченням Шевченкового доброзичливого й ледь глузливого ставлення та вміння подати, зобразити щось у комічному вигляді, себто, власне, гумору, є його розлогі й сердечно-теплі записи про добрих знайомих – подружжя Зигмунтовських (у Шевченка – Зигмонтовські) – «Телемона і Бавкіди (так я жартома називаю Зигмунтовських)»¹.

Прочитаємо про них у щоденниковому записі від 30 червня:

«Дивні старі люди ці Зигмонтовські! Бездітні, старі, самітні, мають статок, здатний забезпечити навіть вибагливу старість, а надумали поселитися в цій безводній, безплідній пустелі. Та добре б, якби на відпочинок. Ні, він узяв обов'язок майже цаловальника². Я думаю, що це необхідна потреба засвоєної в юності фізичної діяльності або просто спрага до придбання. Останнє, можливо, тільки наполовину, бо в ньому непомітно скряжництва, що нерідко супроводжує в могилу самотню, безпомічну старість».

До речі, Тарас Григорович описав у Щоденнику 14 липня 1857 року, як «необережний або жадібний лоцман, який взявся представити йому товар із Астрахані, навантажив свій невеличкий човен так важко, що за першого свіжого вітру повинен був половину вантажу викинути в

Тарас Шевченко: «На серці страшна туга, а я себе жартиками потішаю»

У «Шевченківській енциклопедії» влучно відзначено, що «почуття гумору – одна з визначальних рис особистості Шевченка». Втім, у Кобзаревій поезії й узагалі в «Словнику мови Шевченка» відсутня лексема «гумор». Як справедливо зафіксовано в тій же «Шевченківській енциклопедії», «сповідь його душі в поезії дистанційовано від гумору». Зате в Щоденнику, розпочатому незадовго до закінчення заслання 12 червня 1857 року...

море»: «На нещастя Телемона і Бавкіди, їх товари, що склалися з двох ящиків гарячих напоїв і 30 мішків борошна, лежали на палубі, й, зрозуміло, перші полетіли за борт. Вціліли тільки нікчемні дрібниці, як ось: варення, лимони, солоні огірки та солон'яний капелюшок».

І що ви думаєте? Шевченко втішив засмучених Зигмунтовських: «Старі, розповівши мені про нещастя, яке їх спіткало, повернулися до свого нормального стану. Телемон простодушно почав брехати про якусь сутичку з французами в 1812 році, а Бавкіда показала мені капелюшок і навіть мантильку, а на прощання подарувала мені лимон...».

Ось як уміло розравав Тарас Григорович «сумну подію, що сталася на шкоду торгівлі мого Телемона і Бавкіди»!

Тепер – про Бавкіду:

«Вона, тобто Зигмонтовська, мені дуже подобається: це добродушно всміхнена, гостинна кубічна бабуса, колишня німкеня, а тепер православна. Він теж добродушний старик, але пренаївний і зовсім не шкідливий брехунець».

Історії Зигмунтовського справді не мають жодного документального підтвердження, втім його побрехеньки викликають інтерес у викладі доброго генія, котрий не лише покійно вислуховував, а й ретельно записував предивного Телемона. Скажімо, той розповідав, що «походження своє веде від якогось короля польського Сігізмунда, ймовірно, Третього... Першу частину юності провів він у званні домашнього вчителя у відомого табачника Онисима Головіна в Петербурзі». Між іншим, я перевінив – справді був такий купець, який володів великими табачними лавками. Це, мабуть, єдиний проблиск можливої

правди в розповідях Телемона. Бо далі... Втім, еротично-фантастичну пригоду молодого Телемона, «яка разом поставила його на ноги», передам у Шевченковому записі:

«Одного разу вночі на вулиці... схоплюють його два гайдуки, садовлять у карету, зав'язують очі, везуть, везуть і, нарешті, приводять прямо до найрозкішнішого будуару, треба думати, якоїсь графині чи княгині. З'являється, нарешті, й таємнича мешканка будуару, вся в дезабільє (власний вислів), тільки обличчя закрите маскою. Після завершення таїнства любові, зав'язують йому знову очі, садовлять у карету, привозять на те саме місце, де взяли, і один із гайдуків вручає йому пачку асигнацій – не більше, не менше як 20 тисяч».

Навряд чи багато читачів чули про цю вигадливу історію та й кого вона зацікавила б, якби не була сумлінно записана самим Шевченком. А ще в Щоденнику з виразистою іронією зафіксовано блискучу театральну кар'єру Телемона, його неперевершену морську службу, зокрема, плавання – двічі! – навколо світу та ще до Південного полюсу разом з адміралом Михайлом Лазарєвим...

«Під час цих плавань він дізнався досконально, звідки добувається дерев'яне масло, неправильно назване прованським. Ось де його джерело. Між Ліворно і Сінгапуром (дивовижне знання географії!) є острів Прованс. А на цьому острові Провансі росте величезне маслинове дерево, з якого й випускають масло, як у нас, наприклад, весною сік із берези».

Після морських звитяг Зигмунтовський, як занотував Шевченко, «з корабля

Продовження на с. 42

¹ Шевченко писав про подружжя Зигмунтовських, як уособлення щасливого сімейного довголіття. За грецькою міфологією старий Філемон (Телемон) і його дружина Бавкіда гостинно зустріли переодягнених звичайними мандрівниками Зевса і Гермеса, й за це боги нагородили їх довгим спокійним життям і смертю в один день.

² У Словнику Шевченкового знайомого Володимира Даля одне із значень слова «цаловальник» – продавець. Зигмунтовський замовляв товари в Астрахані, які доставлялися в Новопетровське укріплення морем.

Продовження. Початок на с. 41

переселився» у земський одеський суд, невідомо в якому ранзі, «потрапив у сонмище декабристів» і був засланий безстроковим арештантом в фортецю Ізмаїл. Але вже невдовзі «за збігом дивовижних обставин був переведений в Астрахань у званні квартального наглядача. Та, виявляється, «не завжди чисті обов'язки цього звання змусили його подати у відставку й прийняти від питейної контори звання повіреного в Новопетровському укріпленні, де його охрестили ім'ям спиртомора». Так уперше ми стикаємося з реальною посадою звияжця Зигмунтовського, підтвердженою Шевченком.

Незграбна говіркість Зигмунтовського, вщерть переповнена, сказати б, ахінеєю, вперемішку з анекдотичними пригодами, під Шевченковим пером перетворювалася на захопливу розповідь і в іронічно-комічному сприйнятті поета легковажні й розхристані побрехеньки Телемона набували характеру довершеного гумористичного твору.

Водночас ми буквально відчуваємо, як розважливо та поблажливо сприймає Шевченко безневинні вигадки Телемона, бо в Новопетровському укріпленні – «темному закутку імперії», «вертепі мерзот» – його оточували злісні брехуни – «шкідливі й безсовісні». А Зигмунтовський, «незважаючи на цей невинний недолік, він усе-таки добрий і наївний старий»:

«І вона також добра, лагідна, невинна говорушка і трохи сентиментальна бабуся. І я їх не інакше називаю, як Телемон і Бавкіда... вислуховую чарівні пригоди наївного Телемона, за що й користуюся повним довір'ям Бавкіди».

У цих простих і теплих словах, очевидно, виявила себе жива, щира душа поетова святая, змучена, згорьована в каторжному засланні: «Якби ви знали, що зі мною роблять на розставанні десятилітні кати мої, ви б не повірили, бо я сам ледве вірю в ці мерзоти».

Незадовго до нотаток про Зигмунтовських, засланець іронічно записав, як на сонці його дошкуляли комари, і він пішов у казарми, де до нього буденно-нахабно причепилися п'яні

новоприбулі офіцери, ще й відправивши його на гауптвахту:

«Отже, я, уникаючи кровопивців комарів, відданий був на роздирання блощиць і бліх. Як після цього не вірити в приречення?... Записуючи в журнал цей вельми звичайний в моєму становищі трагіжарт, я в глибині душі прощаю моїх гонителів і тільки молю Всемогутнього Бога позбавити від цих недолюдків... На серці страшна туга, а я себе жартиками потішаю».

В атмосфері постійного неминучого стикування з недолюдками, знайомство й спілкування зі старенькими й добрими Зигмунтовськими було для Шевченка ковтком свіжого повітря. Телемон і Бавкіда, самі того не відаючи, дали Шевченкові можливість вповні й безбоязно доторкнутися до справжніх, звичайних людей самотньою душою, що довго каралася пеклом, і відгукнутися не вбивчою сатирою, нещадним висміюванням, а саме щирою прихильністю в іронічно-комічному обладунку.

Це було вкрай важливо, повертало до гідного, вільного життя, бо нескорений заслонець недавно зізнався в Щоденнику:

«Усе несповідиме горе, вся роди припущення та наруги минули, як ніби не торкаючись мене. Найменшого сліду не залишили по собі... Мені здається, що я

точносінько той самий, який був і десять років тому. Жодна риса в моєму внутрішньому образі не змінилася».

Як відомо, існує версія, що «Зигмунтовські могли бути одними з прототипів образів подружжя Прехтелів з повісті Шевченка «Прогулка с удовольствием и не без морали»». Сказати б, уявлюване припущення, тоді як абсолютно реальний історичний феномен Філемона і Бавкіди, створений Шевченком услід за римським поетом Овідієм, якого високо цінував, для нас особливо важливий.

Не торкаючись окремої теми гумору в російськомовних повістях Тараса Шевченка³, зауважу лише, що шанований поетом Сергій Аксаков⁴ у червні 1858 року виснував стосовно щойно названої його повісті: «Ваш гумор не веселий... а це часто буває не вигідно». Достатньо буде нагадати слова знаного й глибокого шевченкознавця Олександра Бороня: «Що ж до суб'єктивної оцінки гумору «невеселого», то, видається, російський письменник не досягнув його духу, не збагнув подекуди прихованої іронії».

У Шевченка – надвисока для російської ментальності духовна шкала людяності й співпереживання, гумору та іронії...

«Я теж не дурень був, зметиковав у чому річ...»

У записі в Щоденнику від 16 липня 1857 року Шевченко занотував унікальні спогади про комічну ситуацію, що склалася наприкінці 1848-го на Косаралі, де зимувала Аральська описова експедиція, до якої заслання було включено художником. Отже, вийшли на берег біля форту, де стояв гарнізон уральських козаків, які були старообрядцями:

«Уральці, побачивши мене з широкою, як лопата, бородою зразу ділом зметикували, що неодмінно мученик за віру. Донесли негайно своєму командирі, осавулові Чарторогову. А той, не дурень був, зазвав мене в комиш та бух переді мною на коліна. – Благословіть, каже, батюшка,

На фото:

Малюнок Т. Шевченка «Як бачите», відомий за копією. 1847 або 1848 рр.

³ Докладно див. Смілянська В. Шевченкові повісті: український гумор у російському тексті // Шевченкознавчі роздуми: Збірник наукових праць. К., 2005.

⁴ Докладно див. Мельниченко В. Тарас Шевченко у Москві. К., 2009. – 740 с.

ми, каже, вже все знаємо. – Я теж не дурень був, зметикував у чому річ, та й хватнув саме розкольницьким хресним знаменням. Захоплений осавул поцілував мою руку і ввечері влаштував нам таку гулянку, яка нам і уві сні не снилася»⁵.

Невдовзі «після цього казусу» заслання, вже з поголеною бородою, було відправлено у форт Раїм у гирлі Сирдар'ї Оренбурзької губернії. Але слава про небувалого пастиря дійшла й туди, і тамешні уральці, за словами Шевченка, зустріли його з прихованим, але захватом. А начальник козачого загону Никон Марков, попросивши в нього благословення, запропонував за це 25 карбованців, від яких Шевченко, жартома кажучи, «нерозсудливо відмовився». Утім, ця неабияка безкорисливість лише надихнула благочестиву душу козачого командира одговоритися по секрету в кибитці й усе-таки прилучитися до святих таїн у такого рідкісного пастиря.

У поетовому Щоденнику читаємо:

«Щоб не нажити собі клопоту з цими сивими небувалыми дурнями, я хутчіш залишив укріплення і вже акуратно, щотижня два рази, голю собі бороду».

Ще одна невеличка пригода зовсім іншого характеру та масштабу, але з тим же метикованим, іронічно кмітливим засланцем. Приблизно за місяць до звільнення з заслання Тарас Григорович вирішив придбати... Втім, звернемося до його розповіді в Щоденнику:

«Щоб надати більше втіхи моїй самотині, я вирішив завести мідний чайничок... З самого початку весни мене переслідує ця мила, непришна затія. Але я ніяк не міг привести її до виконання через відсутність тут у продажу такої вигадливої штучки... Проходячи повз шинок, я побачив обшарпаного, але тверезого денщика одного з офіцерів, які щойно прибули, з мідним чайником...

«Чи не продаєш чайник? – запитав я у нього». «Продаю – відповідає він». «Чи не хапаний?»⁶. – «Аж ніяк. Сам пан велів

продати. Він думає самовар завести». – «А скільки коштує?». – «Рубль срібла». «Полтина срібла», – сказав я якомога байдужіше і пішов своєю дорогою. Ледве встиг я зробити кілька кроків, як він наздогнав мене і без опору вручив мені давно бажану посудину...»

На це й розраховував Тарас Григорович, який виявив очевидну вправність у миттєвому блискучому торзі...

До слова, занотувавши про вдалу покупку, Шевченко зізнається, що, виявляється, саме Зигмунтовський напередодні «пояснив мені важливість цієї нехитрої посудини під час плавання на річковій воді, де необхідний міцний чай, щоб уникнути проносу й просто для проведення часу»...

Йшлося про повернення з заслання Волгою, втім, уже через день – 2 липня – на засланчій суші Шевченко відзначив у Щоденнику:

«Дві випадково зроблені мною речі так вдало, як рідко вдаються твори глибоко продумані. Перша річ – сей журнал⁷, який в ці томливі дні очікувань зробився для мене необхідним, як стражденному лікар. Друга річ – це мідний чайник, який робиться необхідним для мого журналу, як журнал для мене... Ледве встигаю налити в стакан чаю, як перо само проситься в руку».

Здається, такі непорівняльні речі – Шевченків Щоденник, обезсмерчений автором, і... перебудений, хоч і довгожданий, мідний чайник... Але засланець писав абсолютно щиро й, тільки знаючи його тонку, вразливу душевну натуру, вловлюєш іронічний підтекст, який закладено назавжди...

Звісно, це лише штрихи до відображення Шевченкового почуття гумору в його Щоденнику періоду заслання. Тему належить досліджувати й розгортати...

Післяслово

На мій погляд, унікальним символом, так би мовити, невеселого

Шевченкового гумору міг би стати малюнок, на якому він зобразив себе в солдатській формі на муштрі (датується 1847 або 1848 роками, часом перебування заслання в Орській фортеці і відомий за копією іншого автора). У листі до Андрія Лизогуба наприкінці 1849 року Шевченко писав: «Ще посилаю вам оцього гарнадера (це я); згадуйте мене, дивлячись на його, друже мій добрий!».

Це ж треба було так познущатися з назвиська солдата чи офіцера в російській армії – гренадер... У перший рік заслання-служби рядовий Шевченко намалював себе в повному обмундируванні, проте без... чобіт! Унікальна, потрясаюча самоіронія! Шевченко зняв із себе, здається, найненависніше, безпосередньо дотичне до муштри на плацу, – чоботи...

Для глибшого знайомства читача з цим автопортретом я, по-перше, нагадаю Шевченкове зізнання в Щоденнику, зроблене через десятиліття, – 19 червня 1857-го: «Трудно, важко, неможливо заглушити в собі всяку людську гідність, стати навиятку, слухати команди і рухатися, як бездушна машина...».

По-друге, не забудьмо, що того ж дня, тобто незадовго до від'їзду із Новопетровського укріплення на волю, Шевченко твердою рукою зафіксував: «У незабутній день оголошення мені конфірмації⁸ я сказав собі, що з мене не зроблять солдата. Так і не зробили...».

До речі, дорогою з заслання в Нижньому Новгороді, дізнавшись, що йому заборонено в'їзд в обидві столиці й що він перебуває під секретним наглядом поліції⁹, вчорашній засланець записав 23 жовтня 1857 року: «Хороша свобода. Собака на прив'язі. Це значить, не варто подяки, ваше величносте».

Сказано, так би мовити, на все життя, що залишилося. Потужний і гіркий гумор-сарказм нескореного Тараса Шевченка...

⁵ Цю кумедну зустріч із начальником Косаральського форту Денисом Чартороговим Шевченко відобразив і в повісті «Близнята».

⁶ Тобто, чи не крадений, нечесно здобутий.

⁷ Так найчастіше називав Шевченко свій Щоденник, але були й інші найменування: «мої записки», «моя незмінна хроніка», «прозаїчна хроніка», «строката книга» та ін.

⁸ Конфірмацію (затверджений царем безсудний вирок) Шевченкові було оголошено 30 травня 1847 року.

⁹ Мені вдалося здобути в Москві й опублікувати в Києві «Справу Канцелярії московського військового генерал-губернатора по секретній частині про рядового Оренбурзького батальйону Шевченка», відкриту 16 вересня 1857 року, коли поет, повертаючись із заслання, плів на пароплаві з Астрахані до Нижнього Новгорода. Зі справи видно, що повернення рядового Шевченка в Петербург супроводжували постійні повідомлення та відношення санкт-петербурзького, московського, нижньоновгородського військових генерал-губернаторів з обов'язковим повторення височайшого наказу про встановлення за Шевченком суворого нагляду поліції й вимоги, щоб «він не повертав на зло свій талант»...

Олександр МІХНО,
директор Педагогічного
музею України,
старший науковий
співробітник ДНПБ України
ім. В.О. Сухомлинського,
доктор педагогічних наук

150 років від дня народження Олександра Мурашка (1875-1919), художника, педагога

Народився 7 вересня 1875 у Києві. Дитинство провів у Борзні та Чернігові, де навчався в духовному училищі. Велику роль у його становленні відіграв дядько – художник Микола Мурашко, засновник Київської рисувальної школи (1875), де навчався й Олександр. Продовжив освіту в Петербурзькій академії мистецтв (1894–1900), де отримав звання художника за картину «Похорон кошового». У 1900–10-х брав участь у міжнародних виставках (Венеція, Мюнхен, Берлін), здобувши визнання як представник українського модерну. Після повернення до Києва займався педагогічною діяльністю: викладав у художньому училищі, де впроваджував нові методи навчання, орієнтовані на розвиток творчої індивідуальності студента.

У 1913 відкрив приватну художню студію в Києві у відомому «хмарочосі Гінзбурга» на вулиці Інститутській. Це була одна

з найвищих будівель у місті – 11 поверхів, а студія розмістилася на горищі. Викладання в ній було організоване академічно і багато в чому нагадувало принципи школи Миколи Мурашка. Окрім малюнку і живопису, читали лекції з історії та філософії мистецтва. Для свого часу школа, або студія О. Мурашка, була дуже прогресивною: з-поміж інших художніх навчальних закладів вона вирізнялася тим, що навіть наймолодші її учні писали й рисували не з гіпсів, а з натури. Як педагог О. Мурашко був надзвичайно ліберальним у ставленні до учнів, дозволяв їм вільно реалізувати свої творчі прагнення та не нав'язував власних думок. Не дотримуючись сухих догм академічної вишколеності, він передусім виховував у своїх учнів культуру кольору, розвивав основи живописного сприйняття й бачення натури. Школа була відомою й за межами України. За словами художників Миколи Бурачека та Юрія Михайліва, мюнхенський живописець і скульптор Франц фон Штук (1863–1928), одсилаючи одного киянина, що приїхав до нього вчитися, казав: «Чого ви приїхали сюди, у вас там є Мурашко».

Олександр Мурашко – один із фундаторів, авторів першого статуту та професорів Української Академії мистецтва – першого вищого мистецького навчального закладу в Україні (відкрита у листопаді 1917 у приміщенні Педагогічного музею). Намагаючись самостійно знайти рішення, здатне подолати проблеми професійної підготовки художників, Мурашко запропонував введення ступеневої системи мистецької освіти, що передбачала поетапне навчання у художній гімназії початкового рівня, середній художній школі та Академії як її найвищому щаблі.

14 червня 1919 життя О.Мурашка обірвалося в Києві

за трагічних обставин: він загинув у віці 43 років від кулі агентів ЧК під час більшовицького терору. Похований на Лук'янівському цвинтарі.

150 років від дня народження Олександра Кошиця (1875-1944), диригента, композитора, педагога

Народився 12 вересня 1875 у с. Ромашки на Київщині. Навчався у Богуславському духовному училищі, Київській духовній семінарії. Його педагогічний шлях розпочався ще 1896 року, коли він учителював у церковній школі села Грузьке на Київщині та керував хором при місцевій церкві. Після закінчення Київської духовної академії (1901) викладав у різних навчальних закладах: у Ставропольському жіночому училищі (Закон Божий і арифметика), у Ставропольському педагогічному інституті (історія), на учительських курсах у Катеринодарі (теорія музики й хоровий спів). Від 1904 працював у Києві викладачем церковного співу в Київській духовній семінарії та Другому жіночому духовному училищі, керував семінарським хором, а згодом, з 1908 – студентським хором Київського університету. 1913 об'єднав студентський чоловічий хор з хором Вищих жіночих курсів, створивши потужний колектив, який із великим успіхом виступав у Києві та в багатьох містах України.

З 1911 викладав у хоровому класі Київського музичного училища, а після заснування

Київської консерваторії (1913) увійшов до першого складу її викладачів і керував консерваторським хором. У цей час сформував власну методику навчання хорового співу, яка поєднувала високу дисципліну, досконалість звучання та глибоку любов до народної пісні. У 1917 брав участь у створенні відділу мистецтв Генерального секретарства освіти, опікуючись секцією музики. Згодом, після перетворення Генерального секретарства на Міністерство народної освіти, очолив його музичний відділ. Наголошував на необхідності збереження й поширення української народної пісні, українізації церковного співу на основі так званого київського розспіву, пропонував створювати народні хори та хорові товариства, організовувати курси музичної грамоти, теорії музики, історії та теорії української пісні, хорового співу й регентського мистецтва, а також впроваджувати уроки співу в школах.

1919 разом із Кирилом Стеценком отримав доручення від Симона Петлюри організувати хорову капелу для світового турне з метою ознайомлення західних країн з Україною, її мистецтвом і культурою. Концерти капели, що відбулися 1919–20 у Чехословаччині, Австрії, Швейцарії, Франції, Бельгії, Голландії, Англії та Німеччині, мали величезний успіх. 1921 капела розпалася на три групи. Одна з них (на чолі з Кошицем) виїхала до Польщі, де було створено новий колектив – Український національний хор, що у 1921–26 здійснив триумфальне турне країнами Європи, США, Латинською Америкою, Канадою, збираючи велелюдні зали та захоплюючи відгуки музичних критиків.

Після припинення діяльності Українського національного хору (1926) мешкав у Нью-Йорку, періодично займався концертною діяльністю,

керуючи зведеними українськими хорами. Прочитав цикл лекцій з історії української музики у Колумбійському університеті. Здобув звання почесного доктора філософії Вільного українського університету в Празі.

Останні роки життя мешкав у м. Вінніпег (Канада), де й помер на 70-му році життя. Попри похилий вік і слабе здоров'я, викладав на літніх диригентсько-вчительських курсах та керував їхнім українським хором (1941-44). Похований у колумбарії цвинтаря «Глен-Іден».

125 років від дня народження Микити Грищенка (1900–1987), педагога, організатора освіти

Народився 27 вересня 1900 у с. Трушки на Київщині у великій селянській родині. В 1915–20 працював у Білій Церкві різноробом, згодом – телеграфістом на різних станціях Південно-Західної залізниці. В 1920–23 здобував освіту на Київських українських трирічних педагогічних курсах ім. Б. Грінченка, у 1923–26 навчався на юридичному факультеті Київського інституту народного господарства. Одночасно працював з дітьми-сиротами в дитячому будинку, займався репетиторством «за харчі», навчав грамоти неписьменних на курсах лікнепу. 1926 розпочав активну діяльність у системі народної освіти: працював учителем, директором школи, районним і окружним інспектором відділу трудшкіл. 1929 призначений директором Київського педтехнікуму. У 1930–34 очолював Інститут соціального виховання (пізніше Київський педагогічний інститут).

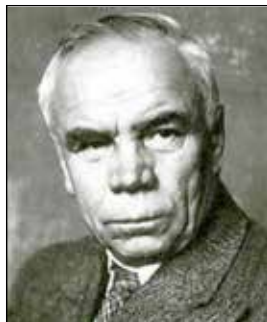
У 1934–41 – науковий співробітник Українського науково-дослідного інституту педагогіки (УНДІП). У 1941–43 – перебував в евакуації у казахському місті Кзил-Орда, де працював викладачем Об'єднаного українського державного університету та займався науковою роботою, а також очолював міський відділ народної освіти. У 1943–46 – начальник управління шкіл Народного комісаріату освіти. 1946 захистив у Київському університеті кандидатську дисертацію, присвячену історії освіти в Україні у 1941–45 рр. 1946–48 – заступник директора УНДІПу. 1948–55 очолював Науково-дослідний інститут дефектології. Протягом 1956–58 керував Науково-дослідним інститутом педагогіки (до 1955 – УНДІП). На посаду директора він прийшов уже визнаним ученим, доктором педагогічних наук. Автор понад 250 наукових праць, з них – 20 монографій, підручників, методичних посібників. Серед них: «Розвиток народної освіти на Україні за роки Радянської влади» (1957); «Народна освіта у західних областях УРСР» (1960) та ін.

З 1958 – професор кафедри педагогіки Київського університету, завідувач цієї кафедри; у 1981–87 – науковий консультант аспірантів. Розробляв проблеми навчально-виховної роботи у вищій школі, очолював групу викладачів і наукових співробітників, що займалися дослідженням питань дидактики вищої школи. За його керівництва й безпосередньої участі в університеті для студентів, яких готували до роботи у вищій школі (філософів, істориків), аспірантів і молодих викладачів читали курс «Основи педагогіки вищої школи». Опублікував праці «Вимоги до лекцій на заочному відділенні», «Шляхи підвищення рівня педагогічної підготовки студентів Київського університету», «Педагогіка в Київському університеті за 50 років». Досліджував педагогічну спадщину Т. Шевченка, І. Франка,

К. Ушинського, В. Сухомлинського та ін.

Помер 17 листопада 1987. Похований у Києві на Байковому цвинтарі.

140 років від дня народження Карпа Трохименка (1885–1979), художника, педагога

Народився 25 жовтня 1885 в селі Суцани на Київщині. Перші уроки малювання отримав в ремісничій майстерні в Києві. Навчався в Київській рисувальній школі Миколи Мурашка, Київському художньому училищі, Московському училищі живопису, скульптури та архітектури. В 1910–16 – у Петербурзькій Академії мистецтв, де його викладачем був Микола Самокиш.

З 1918 працював у Києві в Комісії з охорони пам'яток старовини і мистецтва. У 1918–19 викладав малювання у вищій залізничній школі, у 1920–23 вчителював у рідному селі, 1923–25 був завідувачем трудовою школою в Кагарлику, 1925–26 викладав у школі при цукровому заводі в Ржищеві. 1926–33 – у Київській індустріальній профшколі, пізніше – в Київському художньому технікумі. У 1935–74 – викладач Київського художнього інституту, з 1938 – завідувач кафедри композиції і керівник майстерні батального та історичного живопису, з 1939 – професор. Загалом присвятив педагогічній діяльності понад 50 років. Його педагогічні принципи поєднували академічну дисципліну з живим творчим пошуком: вимагав від студентів уважності до натури, точності в малюванні, уміння мислити композиційно. Він заохочував молодь до активної участі в

постановках, дозволяв експериментувати, проте остаточні корективи робив так, щоб робота набувала цілісності й монументального звучання. Водночас художник майже не втручався у студентські полотна пензлем, обмежуючись точними й методичними порадами – таким чином він виховував самостійність, відповідальність і повагу до творчого процесу. В його майстерні панувала атмосфера, що яка формувала професійні якості молодих митців.

Щодо художньої діяльності, то картини майстра експонувалися з 1918-го. У 1930-х Трохименко звернувся до постаті Тараса Шевченка й створив історичне полотно «Тарас Шевченко в Ангельгардта». Пізніше продовжив шевченкіану: «Катерина» (1959) «Т. Шевченко на Чернечій горі» (1960), «Т. Шевченко в Каневі» (1961), «Вечір на Тарасовій горі» (1963). Помітне місце у творчому доробку художника посідають портрети, зокрема Миколи Біляшівського, Олександра Богомольця, Михайла Вериківського, Олеся Гончара, Михайла Стельмаха та ін. Загалом художник писав у різних жанрах. Це були й батальні полотна («Допит полонених угорських гусарів», «Вечеря козаків на позиціях»), й акварельні морські етюди, й олійні пейзажі. Найбільше художника надихала українська природа, особливо кручі та могутній Дніпро («Зима. Київ», «Стоїть гора висока», «Вечір над Дніпром» та ін.). Нині роботи митця зберігаються в художніх музеях, галереях, приватних колекціях як в Україні, так і за її межами. Нагороджений різними державними відзнаками, зокрема за картини, які увійшли до циклу «Моя рідна Батьківщина», вшанований Шевченківською премією (1969).

Помер 1 жовтня 1979. Похований у Києві на Байковому цвинтарі. У 1986 побачила світ книга «Карпо Трохименко. Художник про себе: автобіографія, творчі мандрівки. Спогади про художника. Статті».

Феномен транскордонного діалогу

Рецензія на книгу «Міжнародний освітній простір: розвиток в умовах соціокультурної трансформації: монографія. Н.М. Авшенюк, Г.В. Товканець та колектив авт. за заг. ред. Н.М. Авшенюк, Г.В. Товканець. Ужгород: РІК-У, 2025. 392 с.»

Серед численних педагогічних наукових доробків останнього часу особливу зацікавленість як теоретиків, так і практиків викликають колективні монографії, актуальність яких зумовлена наявністю нових поглядів на функції й завдання освіти як соціального феномену у розвитку громадянського суспільства й кожної окремої особистості.

Колективна монографія «Міжнародний освітній простір: розвиток в умовах соціокультурної трансформації», ініційована і видана зусиллями ІПООД імені Івана Зязюна НАПН України і Мукачівського державного університету, об'єднує багато тем, представляючи присутній транскордонний діалог. Тут представлено результати наукових досліджень провідних вітчизняних і зарубіжних учених – Німеччини, Польщі, Румунії, Словаччини, Угорщини, України – як викладачів університетів, так і представників наукових установ. Монографія є багатогранною за змістом. По-перше, вона має дуалістичний науково-теоретичний сенс, адже спрямована на дослідження двох феноменів – прогресу в освіті та освіти як інструменту трансформаційних процесів крізь призму запитів європейського громадянського суспільства (трансформація освіти у дискурсі соціокультурної динаміки сучасного суспільства – перший розділ). По-друге, ця проблематика розглядається як у науково-теоретичному (тенденції розвитку міжнародного простору педагогічної освіти – другий розділ монографії), так і в праксеологічному аспекті (загальна середня освіта і професійна підготовка в сучасному освітньому просторі – третій розділ монографії).

Структурно монографія складається з передмови, в якій окреслено сучасний міжнародний освітній простір як конструювання соціального партнерства, трьох розділів, що містять 23 підрозділи, післямови і бібліографічного списку.

У Передмові окреслено вектори сучасної освіти, що спрямовано на формування універсальних компетенцій, базових навичок XXI століття – критичне мислення, здатність до продуктивності у змінних умовах сучасного світу з урахуванням різноманіття культур, комунікативні й командні здібності, лідерські якості, що дозволить випускникам не тільки швидше адаптуватися до мінливого світу й ринку праці, а й самореалізуватися.

Підрозділи подано українською, англійською чи словацькою мовами відповідно до принципів Європейської хартії регіональних мов або мов меншин. Ґрунтовна бібліографія

(485 джерел, з яких 268 – іншомовні) засвідчує ерудованість авторів та обшири їх наукових інтересів.

У Післямові зроблено висновки, що швидка зміна соціокультурних умов економічного та соціального добробуту держави зумовлює зміну підходів до освіти, яка завжди була і залишається ключовим чинником розвитку сучасного суспільства. Ці питання освіти посилюються в контексті глобалізації, зміни векторів розвитку, технологічних інновацій, культурних реалій. Безумовно, формування міжнародного освітнього простору передбачає позитивне соціокультурне самовизначення, у якому людина усвідомлено формує свою ідентичність, цінності та цілі в контексті соціального середовища та культури, беручи активну участь у житті суспільства і прагнучи особистісного та соціального зростання. Оптимістичний прогноз висловлено в колективній монографії щодо завдань розвитку освітнього середовища: розроблення гнучких інструментів оцінки результатів навчання та формування культури цифрового суспільства, етичного кодексу взаємодії в межах віртуальних і реальних просторів.

Впевнені, що рецензована колективна монографія становить значний інтерес та буде корисною всім, хто займається науковою і професійно-педагогічною діяльністю.

Наталія МАЧИНСЬКА,
завідувач кафедри початкової та дошкільної освіти
Львівського НУ імені Івана Франка,
доктор педагогічних наук, професор

Посібник Medical English: Ethics & Deontology + Soft Skills – це відповідь на ключові виклики сучасної медичної освіти. Зміст його побудовано на основі компетентнісного підходу та принципів міждисциплінарності та інтегрування соціальних умінь, комунікативних навичок і морально-етичних якостей майбутніх лікарів у процесі вивчення англійської мови за професійним (медичним) спрямуванням. Це – сучасний комплексний ресурс для формування фундаментальних соціальних і комунікативних компетентностей майбутнього лікаря: володіння англійською мовою на рівні C1, глибоке розуміння етико-деонтологічних засад медичної діяльності та розвиток soft skills, зокрема, емоційного інтелекту й емпатії.

Видання запрошує до розмови про особистість сучасного лікаря у світі, де знання, мораль і комунікація стають рівнозначними складовими професійної майстерності.

Кожен із десяти розділів містить теоретичний і практичний матеріал, інтерактивні завдання та ситуаційні завдання (кейси) для розвитку навичок усного ділового й академічного мовлення, що передбачає збагачення термінологічного словника, стилістично грамотного та формально правильного письма. Наприкінці кожного розділу – завдання для самоперевірки та саморефлексії, що сприяють глибшому осмисленню вивченого матеріалу й усвідомленню особистого прогресу.

Особливої уваги заслуговує унікальне художнє оформлення навчального посібника. Ілюстрації виконують не лише естетичну, але й дидактичну функцію. У них «закодовано» фахові компетентності, необхідні для гармонійного розвитку особистості лікаря. Такий підхід надає змогу працювати зі змістом на лінгвістичному, морально-етичному, когнітивно-рефлексивному та візуальному рівнях.

Особливістю навчального видання нового типу є його духовна спрямованість. Навчання розпочинається з глибокого осмислення ролі лікаря у сучасному світі – натхненного звернення до читача наукового редактора видання **Неллі Ничкало**. У перших рядках окреслено місієність професії лікаря – «нести відповідальність не лише за тіло, але й за душу, гідність і моральний стан кожної

Етика, деонтологія і гуманізм – у медицині

Рецензія на книгу **«Medical English: Ethics and Deontology + Soft Skills : Coursebook = Навчальний посібник з медичної англійської мови «Етика і деонтологія + м'які навички» // Liubov Gutor / Любов Гутор; за наук. ред. Неллі Ничкало. Київ : ТОВ «Юрка Любченка», 2025. 270 с.»**

людини». Центральним у зверненні є поняття деонтології як практичної філософії лікарського обов'язку, пов'язаної з реальним, часто складним моральним вибором: *«Деонтологія – це не абстракція. Це щоденна праця, спрямована на порятунок життя людини і його гідне продовження. Це практична філософія осердеченої медичної дії у ситуаціях, коли немає однозначних простих відповідей. Це повага до автономії пацієнта, чесність, гідність, щирість у спілкуванні з ним, його рідними і близькими людьми»*.

Автор проводить паралель із японською філософією співприсутності та здатністю «з любов'ю, тишею і гідністю» бути поряд із стражданням. Цей світогляд створює особливу, глибоко людську атмосферу книги. Саме такий підхід до вивчення англійської мови медицини й вирізняє посібник серед традиційних навчальних видань.

Комплексний міждисциплінарний зміст навчального посібника та його морально-етична спрямованість отримали схвальні рецензії вчених Польщі та України.

Відомий польський фахівець у сфері порівняльної педагогіки і лінгвістики, доктор габілітований, професор **Агнешка Шпліт** (Університет імені Яна Кохановського, Польща) високо оцінила зміст та структуру видання, унікальний підхід до підготовки майбутніх лікарів. На думку професора, деонтологічний підхід у посібнику забезпечує концептуальну цілісність посібника. Висновок рецензента вказує, що навчальне видання є цінним нововведенням, що заслуговує на широку підтримку та поширення. *«Видання є вагомим інновацією, що може надихнути інших на пошук власних підходів до викладання англійської мови»*, – зазначає Агнешка Шпліт.

Доктор медичних наук, професор **Віолетта Опока-Вінярська** (Люблінський медичний університет, Польща) наголошує у рецензії на високому науковому рівні видання. Вона

розглядає посібник як міждисциплінарний міст між мовною, морально-етичною і клінічною підготовкою. Професор зазначає, що навчальний посібник змінює стандартне уявлення про «англійську мову медицини», а також є важливим ресурсом для формування лікаря нової генерації – кваліфікованого, етичного та глибинно людського: *«Цей посібник виходить за межі стандартного підходу до викладання англійської мови медицини. Ця книга – дорожовказ для підготовки лікарів, яких потребують пацієнти і система охорони здоров'я: компетентних, етичних і людських»*.

Професор **Наталія Авшенюк** (Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України) у рецензії визначає актуальність та дидактичну відповідність нового видання вимогам сучасної галузі вищої медичної освіти: *«Посібник є актуальним виданням, що відповідає вимогам інтернаціоналізації вищої медичної освіти та орієнтований на формування англійської професійно-орієнтованої комунікативної компетентності лікарів. Такий підхід відповідає сучасним стандартам підготовки майбутніх лікарів і сприяє формуванню цілісного професійного мислення»*.

У рецензії професора **Оксани Мацюри** (Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького) зазначено про структурно-тематичну цілісність і методичну обґрунтованість навчального посібника, інтегрування мовної та комунікативно-деонтологічної підготовки студентів медичних університетів як відповіді на реальні виклики медичної практики: *«Не лише для вивчення англійської мови за медичним спрямуванням (ESP), але як навчальний ресурс із комунікативної та деонтологічної підготовки англійською мовою (EMI – English as a Medium of Instruction). Надзвичайно корисний як для студентів-медиків, так і для лікарів, які планують участь у міжнародних програмах мобільності, стажуваннях чи академічних проєктах»*.

Професор **Богдан Шуневич** наголошує на оптимальній побудові посібника: *«Практичною цінністю навчального видання є додатки із усної, письмової та наукової комунікації у галузі охорони здоров'я. Чітка структура, логіка викладу матеріалу роблять його зручним для використання у групах та індивідуально»*.

Отже, рецензії зарубіжних й українських експертів галузі педагогіки та медицини не просто схвальні – вони аргументують важливість та необхідність використання навчального посібника нового типу для підготовки лікарів.

Навчальний посібник *Medical English: Ethics & Deontology + Soft Skills* безперечно має стати частиною науково-методичного забезпечення освітнього процесу у закладах вищої медичної освіти. Це видання покликане готувати не лише компетентних, а й морально зрілих, відповідальних і комунікативно спроможних лікарів під час вивчення англійської мови за професійним (медичним) спрямуванням як обов'язкової та вибіркової дисципліни.

Павло СОДОМОРА,
завідувач кафедри латинської
та іноземних мов
Львівського національного
медичного університету
імені Данила Галицького,
доктор філософських наук,
професор

Біографічне видання загальнонаціонального значення

Рецензія на видання «Педагоги України (друга половина XIX – початок XXI ст.): енциклопедичний біографічний словник / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; [авт.: Березівська Л.Д., Сухомлинська О.В., Коляда Н.М., Кочубей Т.Д., Міхно О.П., Антоненко Н.Б., Середа Х.В.; наук. ред. Березівська Л.Д.]. – Електрон. вид. – Вінниця : ТВОРИ, 2025. – 510 с.»

Формування національного пантеону видатних діячів культури, науки та освіти є стратегічно важливим напрямом державної гуманітарної політики, особливо в умовах глибоких цивілізаційних викликів, які нині переживає Україна. У цьому контексті поява енциклопедичного біографічного словника «Педагоги України (друга половина XIX – початок XXI ст.)» – помітна подія загальнонаціонального значення в інтелектуальному просторі сучасної України.

Словник вийшов за результатами прикладного наукового дослідження «Педагогічна біографіка в інформаційному освітньо-науковому просторі» (2023–2025), що здійснюється в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського (науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України Л. Д. Березівська). У виданні вперше репрезентовано цілісний колективний портрет педагогів України, які жили й працювали впродовж другої половини XIX – початку XXI ст. У книзі представлено понад 300 персоналій, серед яких і широковідомі, і малознані постаті, чий внесок у розвиток української освіти є безперечним. Майже 180 біографічних матеріалів уведено до наукового обігу вперше.

Довідкове видання має важливе значення для подальшого поступу педагогічної біографіки як міждисциплінарної галузі на перетині історії, педагогіки й джерелознавства. Особливість цього видання полягає в розробленні цілісної концепції формування колективного біографічного портрета українських педагогів як історичної спільноти.

Структура словника відповідає найвищим академічним стандартам. Біографічні довідки уніфіковано за основними критеріями: персональні дані, освіта, наукові ступені й звання, етапи професійної

діяльності, внесок у розвиток освіти й педагогіки, бібліографія. Автори приділили особливу увагу верифікації даних, джерелознавчій основі, дотриманню принципів декомунізації, дерадянської, дерусифікації. Інформативність словника посилює науково-допоміжний апарат: іменний покажчик, англомовний довідковий блок, а також списки репресованих освітян і педагогів-емігрантів. Така структура сприяє інтеграції української біографіки в глобальний гуманітарний простір, забезпечуючи її доступність для міжнародної аудиторії та створюючи можливості для подальшого наукового обміну й розширення наукової взаємодії.

Наукова новизна видання полягає у створенні першого в українській історіографії енциклопедичного біографічного словника, що цілісно репрезентує педагогічну спільноту України другої половини XIX – початку XXI ст. Його зміст здатен слугувати фундаментом для подальших досліджень у галузі історії освіти, педагогіки, джерелознавства, біографістики. Практична цінність словника є не менш значущою й виявляється в можливості його використання в процесі фахової підготовки майбутніх педагогів, підвищення кваліфікації освітян, підготовки наукових публікацій і навчальних матеріалів. Потенціал цього видання – не лише довідковий, а й світоглядно-виховний, адже персоналізоване знання про педагогів минулого формує в читача почуття спадковості, відповідальності й національної гідності. Зміст словника відповідає викликам сьогодення: від розбудови національної освіти до інтеграції українського педагогічного знання в європейський і світовий освітній простір.

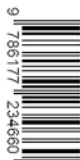
Одним словом – це зразкове науково-довідкове видання, яке синтезує глибокі історико-педагогічні дослідження, багаторічний бібліографічний досвід і сучасне

бачення особистості в історії. Його підготовка підтверджує високий рівень наукової компетентності авторського колективу, глибоке знання предмета дослідження, дотримання сучасних академічних стандартів. Видання має всі підстави для схвальної фахової оцінки та широкого впровадження в науковий та освітній обіг. Воно не лише засвідчує наукову зрілість педагогічної біографіки як спеціалізованого напрямку історико-педагогічного знання, а й формує концептуальне підґрунтя для подальших біографічних і джерелознавчих досліджень в українському науково-освітньому просторі.

Володимир ПОПИК,
директор Інституту
біографічних досліджень
Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського,
доктор історичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України

Видання за QR-кодом:

**Освіта
і
суспільство**

Всеукраїнська
газета

Засновник та видавець: Громадська організація «Освіта і суспільство». Передплатний індекс 76016.
Ідентифікатор медіа – R30-03006. Адреса: 03148, м. Київ, вул. Петра Курінного, 2-А, тел. (067) 49-111-39.
Головний редактор *Лідія Ткаченко*. E-mail: osvitaisustvo@gmail.com.
Друк: ФОП Просянікова А.В., 21027, вул. Немирівське шосе, 62а. Тел.: 0 (800) 33-00-90.
Наклад 1000 екз. Замовлення №8032. Підписано до друку 31.10.2025. Ціна договірна.
Усі права видавця захищено. Передрук матеріалів можливий за письмового погодження з редакцією.
Редакція не рецензує і не повертає рукописів. Редакція залишає за собою право на коректування і внесення змін у надісланий матеріал. За достовірність відповідає автор.